

Anja Bredal

Mellom makt og avmakt

Om unge menn, tvangsekte-
skap, vold og kontroll

Anja Bredal

Mellom makt og avmakt

Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll

Institutt for samfunnsforskning

Oslo 2011

© ISF 2011
Rapport 2011:4

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.samfunnsforskning.no

ISBN (web): 978-82-7763-361-9
ISBN (trykt): 978-82-7763-362-6

ISSN: 0333-3671

Innhold

Forord	5
1. Innledning.....	7
2. Praksiserfaringer og relevant forskning.....	17
3. Sønner.....	29
Ansvar for fellesskapet	31
Disiplinering, (mis)anerkjennelse og «fornorsking»	36
Hemmelig kjæresteri og giftepress	48
4. Brødre og kjærester	63
Søsken imellom	63
Kjærester.....	75
5. Kamerater snakker om innflytelse og partnervalg.....	87
6. Foreldreautoritet og maskulinitet mellom makt og avmakt.....	99
7. Innspill til tiltak og metodeutvikling	105
8. Sammendrag	121
9. English summary	125
Litteratur	129
Vedlegg.....	133
Sammendrag/abstract.....	135

Forord

Mange skal takkes for å ha gjort denne rapporten mulig. Først og fremst de tjue ni unge mennene og de to kvinnene som har stilt opp til intervju. Stor takk til alle sammen, og særlig til de seksten som har fortalt oss sin individuelle historie.

Mange takker går til minoritetsrådgiverne og andre som hjalp oss med å få kontakt med informantene, og som har delt sine erfaringer og tanker med oss. Av hensyn til de unges anonymitet nevnes ingen ved navn.

En stor takk til Vedran Music som har gjort åtte av intervjuene og bidratt med sin kompetanse på gutter med minoritetsbakgrunn. Det har vært et morsomt og lærerikt samarbeid. Berit Ingvaldsen, Wenche Monge Jensen og Tonne Øverland har skrevet ut intervjuer fra lydopptak, og Trude Løw Hansen har redigert rapporten. Takk for strålende service.

Prosjektet har nytt godt av en intern referansegruppe ved Institutt for samfunnsforskning: Monica Five Aarset, Jorun Solheim, Hilde Lidén og Marjan Nadim. En særlig takk til Monica Five Aarset og Jorun Solheim for uvurderlig hjelp med rapporten.

Endelig, til vår oppdragsgiver Integrerings- og mangfoldsdirektoratet som ga oss dette spennende prosjektet: Mange takk for godt samarbeid.

Institutt for samfunnsforskning, Oslo, mars 2011

Anja Bredal

Innledning

Denne rapporten er resultat av et forskningsoppdrag for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Temaet har ikke tidligere vært gjenstand for forskning i norsk sammenheng, og målet har vært å fremskaffe et første kunnskapsgrunnlag. En viktig målgruppe for rapporten er yrkesutøvere som jobber med ungdom og ulike hjelpeinstanser som møter gutter og unge menn med familieproblemer. Det er en uttalt ambisjon å bringe leseren i nærkontakt med de unge mennene vi har intervjuet, og dermed bidra til større forståelse for kompleksiteten i deres problemer og utfordringer. Et annet mål er å styrke kunnskapsgrunnlaget for videre metodeutvikling i hjelpeapparatet og i forebyggende arbeid. Forhåpentlig kan våre funn også ha betydning for politikkutvikling og forvaltning.

Et sentralt funn i studien er at gutter og unge menn er tilbakeholdne med å fortelle at de har det vanskelig hjemme, blant annet fordi de ikke vil framstå som «svake» og fordi problemer som tvangsekteskap assosieres med jenter. En siste, viktig målsetting med rapporten er at berørte gutter og menn skal kunne kjenne seg igjen og forstå at de ikke er alene, verken om å ha problemer eller om å skjule dem.

Oppdraget

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) ønsket en kvalitativ studie blant «gutter i alderen 16-23 år med minoritetsbakgrunn, fra land og kulturområder med høy forekomst av tvangsekteskap».¹ Bakgrunnen var erfaringer fra IMDi's arbeid under Handlingsplanen mot tvangsekteskap for 2008-11.

Direktoratet har i denne perioden hatt ansvaret for flere tiltak mot tvangsekteskap, æresrelatert vold og ekstrem kontroll,² blant annet minoritetsrådgiv-

1. Sitat fra Konkurransesgrunnlag «Tvangsekteskap og gutters roller: En kvalitativ undersøkelse og forslag til tiltak» (IMDi 2010)

2. Dette er betegnelser som i økende grad brukes for å synliggjøre at det dreier seg om et bredere problemkompleks enn tvang å gifte seg. «Ekstrem kontroll» er et begrep som IMDi

vere i videregående skoler og det nasjonale Kompetanseteamet mot tvangsekteskap. I dette arbeidet har det vært en økning i antall «gutt saker», dvs saker der gutter og unge menn er utsatt. Samtidig har man sett at gutter og unge menn kan være utøvere av kontroll, tvang og vold i en del «jentesaker» – både i egenskap av brødre, fettere og kjærester. IMDi ønsket derfor kunnskap om følgende roller/problematikker:

- Gutter utsatt for tvangsekteskap, og/eller krysspress fra familien
- Gutter som er frivillige eller ufrivillige kontrollører og overgripere
- Gutter som utnytter sine kjærester som er utsatt for ekstrem kontroll og/eller står i fare for å bli tvangsgiftet
- Gutter som er utsatt for ekstrem kontroll
- Gutter som endringsagenter for å forebygge tvangsekteskap og æresrelatert vold i sitt miljø

Oppdraget var for øvrig også bredere formulert idet det ble etterlyst kunnskap om «guttene holdninger til og erfaringer med kjærlighet, kjærester, homofili, ekteskap, likestilling, ekstrem kontroll, ære, vold, familie og øvrig slekt sine forventninger og roller i valg av kjæreste og ektefelle». Studien skulle dessuten kort presentere de viktigste forskningsfunnene på feltet, samt gi innspill til metodeutvikling.

Utdyping og avgrensning av problemstilling

Kunnskapsambisjonen i prosjektet kan defineres som: Hvordan kan heterofile gutter og unge menn være berørt av problemer som tvangsekteskap, autoritær oppdragelse, kontroll og æresrelatert vold i nære relasjoner? «Berørt» sikter til selv å være utsatt for eller være med på å utsette andre for slike problemer. Rollene som sønn, bror og kjæreste er sentrale.

Disse problemene assosieres med noen mer generelle sosialisering- og familiepraksiser. Det handler særlig om familier som praktiserer et tydelig kjønns- og generasjonshierarki med vekt på innordning i fellesskapet og en felles familie- og slektsære. Sosialisering til tradisjonelle kjønnsroller og verdier som lydighet og dydighet står sentralt. I denne forstand er det et bredere lerret som trekkes opp.

Studien skulle baseres på kvalitative data om gutter og unge menn fra «land og kulturområder med høy forekomst av tvangsekteskap». IMDis egen dokumentasjon viser at de fleste sakene gjelder personer med landbakgrunn

selv har innført. Se Integrerings- og mangfoldsdirektoratet 2008, 2009 og 2010, samt <http://www.imdi.no/no/Tvangsekteskap/>

fra Pakistan, Irak, Afghanistan, Somalia og Tyrkia, men totalt er 35 land representert i saksstatistikken (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet 2010).³ Formålet er imidlertid *ikke* å lage en bred beskrivelse av variasjonen i gutters oppvekst i visse minoritetsgrupper. Prosjektet har et langt snevrere, problemorientert fokus, idet målet er å fremskaffe kunnskap som kan brukes til å styrke hjelpetilbudet til unge menn som har problemer⁴, og til å endre holdninger og praksiser som defineres som problematiske. Hensikten har vært å få mest mulig innsikt i *hvordan* disse problemene kan arte seg. Rapporten sier *ikke* noe om omfang.

På den andre side inkluderer datamaterialet også unge menn som ikke er i vanskelige livssituasjoner. Disse trekkes inn som kontrast og for å belyse noe av variasjonen i det «brede lerretet». utfordringer knyttet til prosjektets problemfokus utdypes senere i dette kapitlet.

Et opprinnelig ønske om å inkludere homofile menns erfaringer i studien har dessverre ikke blitt realisert, på grunn av tids- og avgrensningshensyn. Det er derfor på sin plass å påpeke behovet for forskningsbasert kunnskap om de spesifikke utfordringer som kan møte homofile i en klassisk patriarkalsk familie, og i en etnisk og religiøs minoritetskontekst.⁵ Et viktig formål vil være å styrke hjelpeapparatets kunnskap og bevissthet i forhold til betydningen av ulike seksuelle identiteter.⁶

Metode og datamateriale

Rapporten er basert på 21 intervjuer med til sammen 29 unge menn og to kvinner. De to kvinnene ble intervjuet for å belyse temaet «kontrollerende kjæresten». Kvinnene er intervjuet individuelt, mens intervjuene med mennene fordeler seg som følger: Fjorten individuelle intervju, to «parintervju» med to kamerater, og tre gruppeintervju (med henholdsvis åtte, fire og tre deltakere). Studentassistent Vedran Music har foretatt fem individuelle, to par- og ett gruppeintervju, mens prosjektleder Anja Bredal gjort individuelle intervjuer med de to kvinnene og ni unge menn, samt to gruppeintervju.

3. Disse landene er også på topp i andre instansers statistikk (se Bredal og Skjerven 2007), noe som blant annet skyldes at dette er større minoritetsgrupper i Norge. Se neste kapittel for en presentasjon av informantenes landbakgrunn.

4. Og til deres søstre, kjæresten og familier.

5. Se Narvesen 2010 for en kvalitativ studie av lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn. Organisasjonen *Skeiv Verden* har mye praksisbasert kunnskap. Også andre religiøse grupper enn muslimer bør få oppmerksomhet i videre forskning.

6. Jmfør Institutt for samfunnsforskning evaluering av arbeidet med Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011 der det påpekes at denne bevisstheten i dag er lav (Steen-Johnsen og Lidén 2009).

Samtlige gruppeintervju ble gjennomført på den videregående skolen guttene gikk på, like etter skoletid. To av intervjuene ble foretatt sammen med minoritetsrådgiver. Det tredje var et par-intervju som spontant «utartet» til gruppesamtale og ble utført av prosjektleder alene.⁷ De individuelle intervjuene foregikk enten på skolen, på kafé eller lignende.

Flertallet av de som har blitt intervjuet individuelt (heretter: hovedinformantene) har hatt en «problemhistorie» å fortelle – det vil si noe konkret de har slitt med i forhold til familien. For de resterende har intervjuet handlet mer generelt om relasjoner til søsken, foreldre, kjærester og kamerater.⁸ De to kvinnene ble rekruttert spesielt fordi de har blitt utsatt for kjærestevold og kontroll, men ble også intervjuet om relasjonen til foreldre og brødre.

Informantene er i alderen fra 17 til rundt 30 år.⁹ Flertallet er 17 - 22 år.¹⁰ De fleste er enten født og oppvokst i Norge eller har hatt mesteparten av skoletiden sin her, mens en del er relativt nyankomne. Av de fjorten mannlige hovedinformantene er ti født eller oppvokst i Norge, mens de andre har kommet i tenårene. De unge mennene og kvinnene har bakgrunn fra følgende land: Afghanistan, India, Irak, Iran, Marokko, Norge,¹¹ Pakistan, Palestina, Tyrkia og Sri Lanka, samt to land som ikke blir oppgitt av anonymiseringshensyn.¹² Disse landbakgrunnene er kjent fra statistikken over tvangsekteskapssaker, men også andre land kunne vært representert. Samtlige intervjuer ble foretatt på norsk¹³, og de fleste ble tatt opp med diktafon.

En av de unge mennene er sikh, en annen hindu og resten er muslimer. Det har ikke vært mulig å få full oversikt over sosial bakgrunn; primært fordi mennene selv var usikre på foreldrenes utdanning eller yrkesaktivitet. I gruppeintervjuene ble det ikke innhentet slike bakgrunnsdata. Når det gjelder de fjorten hovedinformantene oppgir vel halvparten at far er pensjonert eller trygdet. Fire sier at far har høyere utdanning. De fleste mødrene har begrenset utdanning, mens fem har vært eller er yrkesaktive.

De fleste informantene er rekruttert via minoritetsrådgivere i Østlandsområdet, men også på andre måter - bl.a. via diskusjonsforumet på nettsiden desi.no som retter seg særlig mot norsk-pakistansk ungdom. Ambisjonen var å sette i gang debatt om gutters rolle på dette forumet, men det lyktes i liten

7. Se kapittel 5 for nærmere beskrivelse av to av gruppeintervjuene.

8. Intervjuguide følger som vedlegg.

9. Noen av informantene er altså eldre enn stipulert i prosjektplanen. Det er interessant å merke seg at de eldste informantene har fortalt om giftepress som satte inn i siste halvdel av tjuårene.

10. Informantene betegnes både som unge menn og gutter i rapporten for å favne alders spennet.

11. En av deltakerne i et gruppeintervju var etnisk norsk. En annen har etnisk norsk mor.

12. Dette er landbakgrunner som er sparsomt representert i Norge.

13. Ett av gruppeintervjuene har av denne grunn begrenset interesse. Deltakerne viste seg å ha kort botid og å snakke dårlig norsk.

grad.¹⁴ Dette skyldes blant annet begrenset anledning til å følge opp innleggene fortløpende. Muligens henger det også sammen med at vi hadde en mer saklig stil enn mange av de andre deltakerne på siden.¹⁵ Responsen begrenset seg til to åpne innlegg og noen flere private meldinger. De private kom fra kvinner, med unntak av en ung mann som etter hvert ble informant i prosjektet.

IMDi ønsket også innspill til tiltak og metodeutvikling, med vekt på forebygging og holdningsendring. Intervjuene er derfor analysert med sikte på relevans for praksisfeltet. Blant annet legges det vekt på hvordan de unge mennene snakker eller ikke snakker om de ulike temaene. Samtaler med minoritetsrådgivere og enkelte andre hjelpere har gitt nyttig bakgrunn for å tolke guttene og mennenes historier, og for metodeinnspill. Det ligger utenfor studiens ramme å systematisere erfaringer fra praksisfeltet/hjelpeapparatet. I kapittel 3 formidles likevel noen inntrykk. I kapittel 6 presenteres noen innspill til tiltak og metoder. Her følger også kort omtale av en del relevante prosjekter i andre land, basert på nøkkelinformasjon innhentet per e-post.

Prosjektet er gjennomført i perioden juni – desember 2010. Det siste intervjuet ble foretatt 28. november.

Rekruttering

I forlengelsen av de innledende betraktningene rundt problemfokus er det verdt å knytte noen flere kommentarer til rekrutteringsprosessen. Hvordan gikk vi fram, og hva har det å si for utvalget og materialet vi satt igjen med?

Minoritetsrådgiverne fikk en e-post der de ble bedt om å spørre unge menn de kjente om å stille til individuelt intervju.¹⁶ Vedlagt fulgte et informasjonsbrev til potensielle informanter. Her var det lagt vekt på å ikke bruke formuleringer som kunne støte bort relevante personer:¹⁷

-
14. Prosjektleder la først ut et innlegg der prosjektet ble presentert. Her ble det spurt litt generelt om gutter kan ha familieproblemer som det er vanskelig å snakke om. Et senere innlegg handlet om brøders rolle i forhold til å «passe på» søstre.
 15. De diskusjonstrådene som får mest respons synes å være er tråder som tar utgangspunkt i et personlig problem eller i en spissformulering. Begge disse «sjangerne» var uaktuelle i forskningsøyemed. Av etiske grunner var det ikke aktuelt å legge ut anonyme innlegg.
 16. Vi ba primært om å få kontakt med gutter/menn som hadde fått hjelp av rådgiverne. Følgende formulering ble også brukt: «Det gjelder unge menn i alderen 16-23 med bakgrunn fra land der tvangsekteskap, æresrelatert vold og ekstrem kontroll er aktuelt. Vi er særlig interessert i informanter med bakgrunn fra Irak og Pakistan, men alt er i utgangspunktet interessant.» Siste setning er begrunnet med at irakisk og pakistansk bakgrunn er de vanligste i tvangsekteskapsstatistikken.
 17. For eksempel er det kjent at både berørte personer og folk i hjelpeapparatet kan forbinde «tvangsekteskap» med dramatiske saker og fysisk tvang, slik at den psykiske tvangen ikke oppleves som relevant.

I prosjektet lurer vi på hvordan det er å ha en flerkulturell oppvekst, med spesielt fokus på gutters forhold til foreldre, søsken og andre slektninger, men også til kamerater, og kjærester – for de som har det. Blant annet er vi opptatt av hva slags forventninger gutter møter, fra familien og andre i sitt nettverk, når det gjelder å være en god sønn og en god bror. Vi ønsker å snakke med gutter/menn som synes det er greit å leve opp til sånne forventninger, og med gutter som synes det er vanskelig. Blant annet skal vi snakke med gutter som har hatt små eller store konflikter med familien sin om forskjellige ting, som hva slags utdanning de skal ta, hvem de skal gifte seg med, eller andre ting. Et viktig mål med prosjektet er å få mer kunnskap om hvordan gutter og familier kan få hjelp til å takle sånne konflikter. I dag vet vi mest om jenters problemer, og det er på tide at guttene får mer oppmerksomhet. Den aktuelle aldersgruppen er fra 16 til 23 år.¹⁸

Rådgiverne ble bedt om å særlig sette oss i kontakt med gutter som hadde fått hjelp av dem i forbindelse med en familiekonflikt, tvang, kontroll etc. Men de kunne også formidle kontakt med andre gutter som de mente kunne bidra til prosjektets problemstilling.

Vi gikk altså ut med et snevert hovedfokus, gutter og unge menn som var direkte berørt av studiens problemtemaer, men åpnet samtidig for en bredde. Dette var primært et pragmatisk valg, siden det var usikkert hvor lett rekrutteringen ville gå. Tidsrammen var stram, og rekrutteringsfasen falt sammen med skolestart, noe som viste seg å være uheldig. Flere rådgivere fortalte at de hadde mistet kontakt med unge menn de kjente godt, mens de ikke hadde oversikt over de nye. I tillegg viste det seg tidlig at flere som ble spurt, sa nei. Derfor takket vi ja til informanter som formidleren ikke kjente så godt, eller som hun eller han antok ikke hadde en spesielt vanskelig livssituasjon. På den andre side tilsa etiske hensyn at vi måtte unngå å få for mange informanter, slik at vi ikke fikk tid til å intervju alle.¹⁹ Dessverre var det ikke helt til å unngå.²⁰

Personvern og forskningsetiske hensyn

Prosjektets tema er sensitivt på flere måter. For det første har vi fått del i sensitive personopplysninger. Disse er håndtert etter gjeldende regler, ved melding til personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig data-tjeneste, NSD). I teksten brukes flere grep for å sikre at informanter ikke kan

18. Fra informasjonsbrev datert 10. august 2010.

19. Å ta stilling til om man vil la seg intervjuet til et forskningsprosjekt kan oppleves som en vanskelig og viktig beslutning å ta, særlig hvis det gjelder et personlig tema, som i denne studien. Som vi skal se har flere av mennene vært svært motiverte og noen også takknemlig for å være med. Flere sier at dette er et viktig tema som de har ønsket å bidra til, selv om det kanskje innebar å rippe opp i vonde minner.

20. Disse unge mennene vil bli intervjuet i forbindelse med et nytt prosjekt.

gjenkjennes. Alle navn er fiktive, og noen ganger er sitat fra samme unge mann tilskrevet flere navn. Bakgrunnsopplysninger om den enkelte er kun tatt med i den grad det ikke setter anonymiteten i fare. Landbakgrunn oppgis ikke alltid, primært fordi dette er et enkelt anonymiseringsgrep, men også for å unngå å bidra til generaliserende spekulasjoner om bestemte minoritetsgrupper.

Forskningsetiske retningslinjer pålegger forskeren et ansvar i forhold til utsatte grupper, for å forhindre at forskning gir grunnlag for urimelig generalisering og stigmatisering.²¹ I dette prosjektet er det aktuelt å koble slike betraktninger til befolkningsgrupper med bakgrunn fra visse land, til foreldregenerasjonen i disse gruppene, eller mer generelt «menn med etnisk minoritetsbakgrunn». Å behandle «menn med etnisk minoritetsbakgrunn» som gruppe er i seg selv en problematisk generaliserende handling. På den andre side er dette en gruppekonstruksjon som allerede eksisterer og som er forbundet med negative stereotypier og stigma, enten det er i forbindelse med vold, kriminalitet, gjenger eller kvinneundertrykking (Jensen 2010, Jensen og Liversage 2007, Skarsaune 2006, Walle 2004a). Særlig er det mye fokus på islam i denne forbindelse (Ewing 2008).

Flere har påpekt at norsk forskning om innvandrere og etniske minoriteter i stor grad er problemfokuseret og myndighetsdrevet (Aarset, Lidén og Seland 2008).²² Hver enkelt studie kan ha et legitimt fokus på reelle problemer, som ikke minst de utsatte selv ønsker skal bli kjent og gjort noe med. Problemet oppstår når kunnskapsproduksjonen totalt sett får en urimelig slagside mot negative forhold og - særlig - når disse generaliseres til hele grupper.

Denne generaliseringsfaren assosieres gjerne med *kulturforklaringer*. I debatten om innvandring og integrasjon har kulturbegrepet «satt seg» på en bestemt måte.²³ For det første kobles kultur til avgrensede grupper, for det andre tillegges disse gruppene en homogenitet der alle «gjør sin kultur» på samme måte, og for det tredje forstås kultur som en statisk, determinerende faktor – «kulturen» ligger fast og får mennesker til å gjøre ting på en bestemt måte, som et dataprogram. For det fjerde er det nesten kun fokus på negative sider ved innvandrede minoriteters kultur, og sist, men ikke minst, er det sjel-

21. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, gitt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-juss-og-humaniora/>

22. Se også: «Politisk bestilt forskning» av Ulrikke Moustgaard, NIKK Magasin, 23. juni 2010 <http://www.nikk.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=1090>
Lesedato: 25. januar 2011

23. Argumentasjonen her utdypes i Bredal 2009. Se Fuglerud og Eriksen (2007) for en analyse av kulturbegrepets status i norsk offentlig debatt og forskning om minoritet-majoritetsrelasjoner.

den eller aldri tilsvarende snakk om kultur når negative praksiser i majoriteten omtales. Kort sagt; hvis man sier at en praksis er kulturbetinget, så betyr det at «*alle* gjør det, og de gjør det på den *samme* måten, fordi de *må*». Vi kan kalle det «kultur som overgeneralisering». Et hvert begrep om kultur viser til noe kollektivt, noe delt, og innebærer dermed en generalisering. Det lille ordet «over» markerer at det er snakk om en for sterk grad av generalisering og determinering. I møte med «kultur som overgeneralisering» kan noen og enhver bli både provosert og avmektig, og særlig personer som tilhører en gruppe som utsettes for overgeneralisering. Resultatet er gjerne at enhver kulturforklaring avvises, og man ender opp med å bagatellisere tvangsekteskap og beslektede overgrep, som helt spesielle unntak.²⁴ Det blir vanskelig å diskutere *når* og *hvordan* kultur er relevant.

Hvis vi i stedet går ut fra at det i alle samfunn og grupper finnes problemer, konflikter og overgrep i familier, kan vi snakke om likhetstrekk og forskjeller i slike problemer, som *blant annet* handler om kulturelle normer. En slik tilnærming løser ikke alle utfordringer knyttet til sammenhenger mellom «problemer» og kultur, men den videre diskusjonen hører ikke hjemme her. Hovedpoenget er å skissere et mer forsiktig, mindre generaliserende og determinerende kulturbegrep som åpner for mer komplekse forklaringsmodeller.²⁵ Blant annet kan vi få tak i hvordan klasseforskjeller og diskriminering spiller sammen med kulturforskjeller. Dette er empiriske spørsmål som inviterer til å se på *flere* forklaringer, i tillegg til kultur.

Som vi skal komme tilbake til i neste kapittel tyder mye på at eksklusjons- og diskrimineringserfaringer kan medvirke til en reaktiv og tradisjonell tilpasning til storsamfunnet hos noen personer med etnisk minoritetsbakgrunn. Når man ikke blir anerkjent som medlem av fellesskapet, velger man heller å melde seg ut, markere annerledeshet og skape seg en identitet basert på mer eller mindre autentiske tradisjoner. Vi vet at en del unge menn med minoritetsbakgrunn opplever å stå utenfor samfunnet, enten det skyldes rasisme, frafall i videregående skole eller andre former for marginalisering. Forestillinger om tradisjonell maskulinitet og æresverdier står sentralt i en viss form for utenfor/protestidentitet. Det ville være paradoksalt om resultater fra dette prosjektet, for eksempel i forhold til kontrollerende brødre og kjærester, skulle bidra til nok en omdreining i en stigmatiseringsprosess som bare skyver disse mennene enda lenger bort fra et inkluderende samfunnsborgerskap, og enda lenger inn i en problematisk mannlig identitet.

24. På samme måte som mange ser på menns vold mot kvinner som noe helt individuelt og noe som ikke har med for eksempel kjønnsroller å gjøre.

25. Dette resonnementet er inspirert av den britiske statsviteren Anne Phillips' tilnærming til multikulturalisme i boka *Multiculturalism without Culture* (2007).

Analyse

Prosjektets tidsramme har lagt begrensninger på det analytiske arbeidet. Hovedprosjektet blir å vise hvordan gutter og unge menn kan være berørt og hva slags problemer de kan streve med - i relasjon til studiens tema. I så måte er det en deskriptiv tekst som følger. Det er i varierende grad knyttet analytiske kommentarer til de enkelte casene og sitatene. Her ligger vekten særlig på å tolke informantens situasjon og budskap. Temaer som går igjen i mennenes relasjoner til familien løftes fram, samtidig som det er lagt vekt på å vise variasjon, både når det gjelder deres livssituasjon og egne tolkninger av det som har skjedd. Sentrale funn påpekes i punktvis oppsummeringer etter hvert kapittel, mens en samlet diskusjon trekker fram noen tendenser som går på tvers i materialet.

Kapittel 3 om unge menn som sønner utgjør i hovedsak en beskrivelse av enkeltcase. Disse representerer problemtyper som er kjent fra hjelpeapparatet, og hensikten er å analysere fram noen sentrale aspekter ved disse problemkompleksene. Samtidig er det behov for beskrivelser som bringer leseren i nærkontakt med disse unge mennene, som ofte ellers forblir tause sjabloner. Derfor gjengis lange utdrag/sitater fra intervjusamtalene. Det er imidlertid viktig å understreke at utvalg og organisering av sitater også er en form for analyse.

Det vil åpenbart være flere temaer som ikke behandles her, men som kan være viktige for andre unge menn. Forhåpentlig kan denne studien danne grunnlag for videre kunnskapsinnhenting. Behov for videre forskning kommenteres i neste kapittel.

Om rapporten

Neste kapittel setter rapportens tema inn i en teoretisk og empirisk kontekst. Så presenteres intervjumaterialet i tre påfølgende kapitler, hvorav kapittel 3 har fokus på de unge mennenes forhold til foreldrene og kapittel 4 på rollen som bror og kjæreste. Begge kapitler er i det alt vesentlige basert på de individuelle intervjuene. I kapittel 5 handler det om hvordan de unge mennene snakker i en gruppekontekst, med vekt på to beslektede temaer; innflytelse og partnervalg. Dernest følger en kort, samlet analyse der enkelte sentrale poenger og sammenhenger løftes fram, før rapporten avsluttes med et kapittel om tiltak og metodeutvikling.

Praksiserfaringer og relevant forskning

Hovedfokus i dette prosjektet er på gutters roller og situasjon i forhold til problemkomplekset «tvangsekteskap, æresrelatert vold og ekstrem kontroll». I det følgende plasseres denne problematikken i en bredere teoretisk og forskningsmessig sammenheng. Det handler om klassisk patriarkalske og kollektivorienterte sosiale logikker, men også om migrasjon, diskriminering og sosio-økonomiske faktorer.

Hensikten med kapitlet er å presentere noen teoretiske perspektiver og forskningsarbeider som kan hjelpe oss å forstå de unge mennenes situasjon, ikke å gi en uttømmende kunnskapsstatus. Samtidig vil det framgå at vi mangler vesentlig kunnskap om unge menns familierelasjoner, noe som allerede har blitt dokumentert i Institutt for samfunnsforskning rapport «*Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg*» (Aarset et.al. 2008).²⁶

Som en del av bakgrunnsteppet refereres først en del praksiserfaringer fra hjelpeapparatet.

Erfaringer fra hjelpeapparatet

De siste årene har vi sett en merkbart økende interesse for gutters situasjon i forhold til tvangsekteskap og relaterte temaer. Dels har flere hevdet at mørketallene er særlig store for unge menn, dels er det blitt større oppmerksomhet mot homofile gutters situasjon. Man har også erfart at brødre og kjærester kan delta i kontroll og vold i forhold til unge kvinner. I noen familier kan én eller flere brødre være de sterkeste målbærerene av patriarkalske tradisjoner, i andre er brors handlinger beordret av foreldrene eller andre. Hjelpeapparatet har så smått begynt å få kontakt med gutter som ber om hjelp til å unnsnippe eller bearbeide rollen som undertrykker.

26. Aarset et.al.s kunnskapsstatus presenterer forskningsfunn som dels overlapper, dels utfyller framstillingen som følger her.

Den praksisbaserte kunnskapen er i liten grad dokumentert, og særlig ikke i et kjønnsperspektiv. For eksempel viser Ida Nafstads evaluering av SEIFs arbeid at gutter som har brutt med familien kan ha lignende erfaringer som jenter, for eksempel når det gjelder savn og sorg. Analysen behandler imidlertid ikke gutters situasjon som en spesifikk, kjønnnet erfaring (Nafstad 2008).

I dette prosjektet har det ikke vært rom for å systematisere hjelpernes erfaringer.²⁷ Det har likevel vært viktig å danne seg et visst inntrykk av hva slags problematikk minoritetsrådgiverne og andre forbinder med «gutt saker», som bakgrunn for å analysere intervjuene og gi innspill til metoder. Her følger noen momenter.

Flere mener det er vanskeligere å komme i kontakt med gutter; de har høyere terskel for å be om hjelp. Mens jenter gjerne kommer sammen med en venninne, kommer gutter aleine. Han ber gjerne først om hjelp til noe praktisk, for eksempel søke borteboerstipend. Hvis man spør hvorfor han vil flytte hjemmefra kan han si noe litt diffust om konflikter i familien. Så må man være tålmodig, stille de riktige spørsmålene og nøste seg videre. Noen trenger flere samtaler før de sier hva det egentlig handler om.

Noen hjelpere har blitt kjent med gutter via jentesaker. Det kan være en kjæreste eller bror som viser seg å ha et problem, enten det er relatert til jentas sak eller ikke. Flere tror at det er særlig vanskelig for gutter og unge menn å framstå som offer:

Det vi hører hele tiden er; «dette er ikke noe tvangsekteskap», men så har de det sånn at de ble giftet bort i hjemlandet da de var på ferie: «jeg hadde ikke lyst, men det var ikke tvang». De har ikke lyst å bli sett på som et offer, eller vise at de er «svake». De definerer problemet på mange forskjellige måter for å unngå å framstå som tvangsgiftet. Men når man hører på historiene deres ser man jo alt det presset de har på seg. De opplever et psykisk press fordi de ikke ønsker å ødelegge familiens ære og rykte.

Selv om gutter kan være utsatt for sterk kontroll og begrensninger hjemme, trekkes det et skille i forhold til jenter. Flere mener at gutter har mer handlingsrom enn det jenter har, selv om de ikke gjør som foreldrene ønsker. Jenter opplever mer trusler og mer vold, sies det.

En sakstype som går igjen er gutter som blir sendt til opprinnelseslandet eller holdt tilbake etter en ferie mot sin vilje, for å «få skikk på» ham. Det kan hende han har problemer i forhold til rus eller kriminalitet, men det kan også handle om at foreldrene synes han er blitt for «norsk». Dette inntrykket får støtte i svenske Redd Barnas psykologtjeneste for ungdom som er utsatt for æresrelatert vold og undertrykking. Her har de erfart at «dumping» i oppdragsesøyemed særlig gjelder gutter (Bremer et.al. 2006:79). En annen måte å

27. Se Integrerings- og mangfoldsdirektoratet 2010 for oppsummering av IMDIs erfaringer.

få en sønn på rett kjøl er å gifte ham bort med en kvinne fra opprinnelseslandet.

Noen unge menn har mye ansvar hjemme, og bekymrer seg over hjemmesituasjonen. Dermed blir de hengende etter på skolen, får mye fravær og det «baller på seg». I noen av disse familiene kan det være dårlig økonomi og store helseproblemer, også psykiatri.

Klassisk patriarkat, kollektivism og æreskodeks

En klassisk patriarkalsk sosial orden kjennetegnes av at mannen er familiens/slektas overhode, og arv og slektskap følger farslinjen (patrilinearitet) (Kandioyti 1988). Mange assosierer patriarkat primært med kjønnsrett, men dette er en ufullstendig definisjon, påpeker den svenske sosiologen Göran Therborn (2004).²⁸ «*Faderens lov*» omfatter både kjønns- og generasjonsrett:

Patriarchy has two basic intrinsic dimensions. The rule of the father and the rule of the husband, in that order. In other words, patriarchy refers to generational and to conjugal family relations or, more clearly, to generational and to gender relations. Although patriarchy shaped father-son relationships in asymmetrical ways, as well as those of mother-in-law versus daughter-in-law, the core of patriarchal power was, above all, that of father to daughter and of husband to wife. The power of the father over his son was usually a mitigated version of his power over his daughter, and the power of the mother-in-law was delegated, by the father-in-law and/or by the husband. (Therborn 2004:12)

Som vi ser, framhever Therborn at den patriarkalske maktens kjerne framfor alt ligger i relasjonene *far-datter* og *ektemann-hustru*. Mannsmakt er med andre ord helt grunnleggende i den klassisk patriarkalske orden. Det er imidlertid fars makt over døtre som framheves som særlig sentral av Therborn. Dette er viktig å merke seg i en norsk kontekst der kjønnsrett og ulikestilling i familien som regel diskuteres med fokus på *det voksne paret*. I vår sammenheng skal vi dessuten særlig notere det Therborn sier om *far og sønn*. Denne relasjonen har en klart hierarkisk form, selv om farens makt over sønnen er avdempet i forhold til hans makt over datteren. Videre påpeker Therborn at foreldres kontroll med barnas ekteskap (arrangert ekteskap) er helt sentral i patriarkalske samfunn, blant annet for å sikre kontroll med slektslinjen, arv og

28. Therborn bruker ikke begrepet klassisk patriarkat, men skisserer et patriarkat-begrep som samsvarer med det andre kaller klassisk. «Klassisk patriarkat» anvendes her blant annet for å unngå å presentere det norske majoritetssamfunnet som fritt for patriarkalske trekk. En nærmere begrepsdiskusjon ligger utenfor dette prosjektets ramme.

eiendom. Et annet hensyn ligger i at særlig eldste sønn og hans kone forventes å bli boende sammen med foreldrene i patrilokale storfamiliehushold.

Andre teoretiske tradisjoner bruker særlig begrepet «*kollektivism*» for å definere samfunn preget av sterk vekt på slektskapsgruppens fellesskap (svak stat), flergenerasjonshushold og arrangerte ekteskap, i motsetning til samfunn med mer fokus på individet, der kjernefamilien dominerer og partnervalg anses som et individuelt anliggende. Det er vanlig å si at kollektivets (familiens, slektas, klanens) interesser kommer foran individets. Dette kan ses som en utilstrekkelig forståelse, idet den enkelte ikke nødvendigvis opplever sine interesser som separate fra kollektivets interesser, slik det impliseres i formuleringer som «komme foran» (Bredal 2006). I stedet opplever de sine ønsker og behov som sammenvevde med kollektivets, som de selv er en del av. Her er vi inne på komplekse teoretiske diskusjoner rundt ulike syn på «selvet», som peker langt utenfor rammen av denne rapporten.

Kollektivorientering assosieres også med en *ære/skam-kodeks*, der forestillinger om ære er sterkt koblet til familien/slekta/kollektivet, i motsetning til et mer individualisert æresbegrep (Hossain and Welchman 2005, Sev'er 2005, Wikan 2008). Den kollektive æren er primært forbundet med sosial anseelse; en «ytre» komponent forankret i omgivelsenes vurderende blikk. Den norske sosialantropologen Unni Wikan påpeker at vanæren først blir virksom når den blir kjent utad og gitt oppmerksomhet av andre. Det er med andre ord *ikke* det indre som teller, men det ytre.

En familie og slekts ære er blant annet betinget av mennenes evne til å forsørge og beskytte familien, men kvinners seksuelle ærbarhet står i særstilling. Det er en kollektiv oppgave å passe på at kvinners gode rykte ivaretas. Kvinners seksualitet truer den sosiale og religiøse orden, sier den marokkanske sosiologen Fatima Mernissi (1987). Mens kvinner har blitt sett på som svake, passive og underlegne i Vesten, har kvinner tradisjonelt blitt sett som farlige individer med stor potensiell makt i det Mernissi kaller muslimske samfunn. En sentral kontrollmekanisme har vært ulike grader av kjønnssegregasjon. Mernissi påpeker også et konfliktpotensiale mellom *ekteparet* og *slekta*, og viser til at emosjonell nærhet og kjærlighet mellom ektefellene tradisjonelt har blitt forhindret. En mann som elsker sin kone anses som en svak mann i denne logikken, sier Mernissi. Moren er den eneste kvinne en mann har lov til å elske, og denne kjærligheten skal ideelt sett ta form av livslang takknemlighet, hevder hun (1987:121). Også den norske sosialantropologen Thomas Walle, som har gjort en studie av maskulinitet i pakistansk urban middelklasse, finner at kjærlighetsekteskap kan bli oppfattet som tegn på en manns svake karakter. En mann som gifter seg med en kjæreste kan risikere å

skade familiens ære ved at han gifter seg med kvinne som anses å være uanstendig, eller han kan miste sin status som skjortejeger blant kamerater.²⁹

For å oppsummere; vi snakker om en sosial logikk med tydelige og sterke makthierarkier, men også emosjonelt tette fellesskap. Det handler om menns kjønnsrett, eldres generasjonsrett, og om kollektivets rett over enkeltpersoner. Geografisk assosieres denne strukturelle og kulturelle logikken typisk med Nord-Afrika, Midt-Østen, Sør og Øst Asia (Kandioty 1988, Joseph 1994, Therborn 2004). Dette er imidlertid regioner preget av stor intern variasjon og endring. Flere studier viser hvordan disse verdiene og sosiale strukturene er under sterkt press, både fra normative og økonomiske krefter.³⁰ Når det i denne rapporten henvises til klassisk patriarkalske tradisjoner, siktes det derfor ikke primært til bestemte land eller grupper, men til en kulturell logikk, normer og verdier, som fins i ulike grader og avskygninger på global basis. Det synes fruktbart å knytte slike logikker til familier og sosiale miljøer, snarere enn til hele etniske grupper.

Oppdragerstiler

En annen, men beslektet, teoretisk tilnærming er den som begrepsfester ulike oppdragerstiler, både hva gjelder hvilke verdier som overføres mellom generasjoner og hvordan de overføres. Det er for eksempel vanlig å skille mellom en *autoritær* og en *autoritativ* oppdragerstil. Definisjonene varierer, men den første typen assosieres gjerne med lydighet, ordre og ytre disiplin – inkludert fysisk avstraffelse - og den andre med selvstendighet, dialog og indre disiplinering.³¹ Mens autoritære foreldre avkrever blind lydighet uten diskusjon, vil autoritative foreldre legge vekt på å begrunne sin grensesetting og lytte til barnets egne meninger. Med ytre disiplinering menes at barnet lærer å følge regler fordi det ellers kan vanke straff, mens indre disiplinering innebærer at barnet lærer opp til å regulere seg selv i henhold til internaliserte normer. Dette skillet brukes dels til å beskrive en historisk utvikling i det norske og andre samfunn, der lydighetsnormer anses som svekket til fordel for selvstendighet og forhandlinger (Gullestad 1997). Dels brukes det samme begrepsapparatet til å beskrive samtidige, klassebaserte forskjeller i majoritetsbefolkningen - der autoritær, konform og fellesskapsorientert oppdragelse forbindes med arbeiderklassen (Lieng 2008, Lindseth 1998). Andre bruker tilsvarende begreper for å forklare forskjellen på ikke-vestlige og vestlige familier (Skytte

29. Jamfør omtale av Walles studie i slutten av kapitlet.

30. Dette er for eksempel et hovedperspektiv i Mernissi 1987.

31. Andre begrepspar er «konforme» vs «autonome» oppdragesidealer (Lindseth 1998), lydighets- vs forhandlingsbasert oppdragelse (Gullestad 1997) og «blind lydighet» vs «seende lydighet» (Evenshaug og Hallen 1997:62).

2008). Derimot er det sjelden at forskere trekker inn både klasse og etnisitet når de analyserer forskjeller i oppdragerstiler.

Migrasjons- og minoritetskontekst

Migrasjons- og minoritetskonteksten gir noen nye strukturelle, sosiale og økonomiske rammer for familieliv. Forskningen har særlig vist at mannlige migranter kan møte sosioøkonomisk deklassering og diskriminering fra majoritetssamfunnet (Darvishpour 2004, Jensen og Liversage 2007). Dermed undermineres menns kilder til sosial status gjennom jobb og annen deltakelse i offentligheten. Koblet med endringer i familiens autoritetsstrukturer kan dette oppleves som demaskulinisering og øke behovet for å skaffe seg sosial status på andre måter. For eksempel kan kontroll av kvinnelige familiemedlemmers seksuelle ærbarhet blir ekstra prekær.

De danske forskerne Tina Gudrun Jensen og Anika Liversage (2007) har intervjuet menn med innvandrerbakgrunn i alderen 20–44 år.³² De ser på forvaltningen av maskulinitet i mennenes nære relasjoner – i forholdet til deres far, barn, kone eller kjæreste. Rapporten peker på at den nasjonale og sosiale bakgrunn, migrasjonshistorie, relasjonene til majoritetssamfunnet, den økonomiske situasjon og mannens posisjon på arbeidsmarkedet er sentrale faktorer som virker inn på hvordan mennene forstår og utøver manns- og farsrollen. Generelt viser undersøkelsen en oppmykning i farsrollen i retning mer vekt på råd, veiledning og dialog; med andre ord en autoritativ oppdragerstil. Forskerne påpeker at migrasjonen rokker ved makt- og autoritetsrelasjoner, samtidig som fars behov for å prege sønnen kan bli større. Når fedrene stiller svakt språklig og arbeidsmessig i det danske samfunnet kan det være vanskelig å være forbilde, mens sønnene kan ha problemer med å vise fedrene den type respekt som forventes. Sønnene kan være preget av det danske samfunnet hvor unge tradisjonelt har en høy grad av selvbestemmelse. Når fedrene ønsker innflytelse på barnas liv, for eksempel i valg av utdanning og ektefelle, kan de komme i konflikt med sønnenes ønsker om individuell frihet. Videre kan fedrenes svekkede posisjon føre til at sønnene får mer ansvar for at familien skal fungere både økonomisk og sosialt. Ifølge forskerne har mennene med bakgrunn i mer kollektivistisk orienterte samfunn enn det danske en forståelse av familiefellesskapet som et prosjekt med gjensidige forventninger. Dette medfører at vurderingen av ens evner som far også avhenger av sønnens atferd. Dette kan så føre til at fedrene stiller høye forventninger til sønnene og forventer at de skal ta igjen det de selv har mistet gjennom migrasjonsprosessen, blant annet når det gjelder utdanning og karriere.

32. Framstillingen her er i det vesentlige hentet fra Aarset et.al. 2008.

Med referanse til Therborns definisjon av patriarkalsk makt som både generasjons- og kjønnsbasert, kan vi si at menn risikerer å lide et dobbelt statustap - som ektefelle og som far; familiens overhode. Men også kvinner kan tape status og innflytelse som følge av migrasjon. Særlig kvinner som primært bygger sin identitet og status på rollen som mor kan være engstelig for å miste sin posisjon og autoritet overfor barna og i framtidige familierelasjoner (Akpınar 2003). Som kommende svigermor vil hun særlig ha en interesse i sønnes partnervalg.

Migrasjon er i seg selv en kulturskapende og -endrende prosess, der verdier svekkes eller forsterkes, og der både eksisterende og nye forskjeller blant personer med bakgrunn fra samme land tydeliggjøres. Samtidig må andre forklaringer trekkes inn. Forhold i den enkelte familie må forstås i lys av sosio-økonomisk bakgrunn fra hjemlandet, men særlig som resultat av et komplekst samspill mellom kulturelle, politiske og økonomiske rammebetingelser i det landet de bor i. Diskriminering og andre former for marginalisering er en vesentlig faktor, noe som også kommer fram i studier av flerkulturelle ungdomsmiljøer som presenteres senere i kapitlet.

Tvangsekteskap og æresrelatert vold

Flere studier dokumenterer at unge menn kan bli tvunget inn i arrangerte ekteskap mot sin vilje av foreldre, søsken og andre slektninger. Kvalitative studier viser at unge menn kan møte tilsvarende forventninger om innordning som kvinner i familier der foreldrene har mye å si i forhold til barnas ekteskap (Prieur 2004, Bredal 2006). Forskjellen er at menn gifter seg noe seinere enn kvinner og ofte har større handlingsrom når det gjelder å inngå kjærestereelasjoner i tiden fram til giftermål. Dette handlingsrommet er imidlertid ikke nødvendigvis overførbart til valg av ektefelle. Kvantitative undersøkelser av unges innflytelse i forhold til partnervalg finner likevel en lavere andel gutter og menn i den lille andelen som oppgir å være presset eller tvunget (Schmidt og Jacobsen 2004).

I Sverige har det vært mye fokus på det som der kalles æresrelatert vold og undertrykking. I studien «Oskuld och heder» søker den svenske rettssosiologen Astrid Schlytter og kolleger å kartlegge hvor mange unge som «lever i en æresrelatert kontekst» blant et representativt utvalg unge på niende skoletrinn (ca 15 år) (Schlytter et.al. 2009). Denne operasjonaliseringen er den første i sitt slag i nordisk sammenheng. Det dreier seg om et sett av spørsmål som til sammen foretar en «trappevis» avgrensning. De som svarer ja på de to første spørsmålene går videre til et neste nivå. De som har svart bekræftende på samtlige spørsmål på tre nivå anses å tilhøre kategorien «jente/gutt som lever

under æresrelaterte normer og begrensninger». ³³ Her er spørsmålene i forkortet versjon:

Første nivå (23 prosent av jentene og elleve prosent av guttene)

- må være jomfru ved inngåelse av ekteskap
- får ikke lov til å ha en kjæreste

Andre nivå (16 prosent jenter og sju prosent gutter)

- får ikke lov til å ha venner av det annet kjønn
- forventes å følge andres vilje når det gjelder hvem de skal gifte seg med

Tredje nivå (11 prosent jenter, fire prosent gutter)

- har visse restriksjoner på skoleaktiviteter
- har visse restriksjoner på fritid

Det er med andre ord kun fire prosent av gutter i denne aldersgruppen som faller inn under forskernes kategori for æresrelatert levetilstand. Det må påpekes at forskerne stiller identiske spørsmål for begge kjønn. Schlytter understreker at de er utviklet med basis i kunnskap om kvinners situasjon og derfor neppe er like treffsikre i forhold til gutter. Det vil være viktig å utvikle spørsmål som i større grad treffer gutters utsatthet.

Schlytter har også gjennomgått samtlige 28 dommer om omsorgsovertakelse fra Stockholms barnevern i 2008, hvorav ni jentesaker og to guttesaker kategoriseres som æresrelaterte saker. En av guttesakene gjelder en gutt som lever med sterke begrensninger, forbys å omgås venner og drive fritidsaktiviteter. Saken har klare likhetstrekk med flere i vårt materiale. Den andre gutten har en far som trekker sønnene inn i voldsutøvelsen og kontrollen av mor. Begge guttene mishandles fysisk og psykisk og lever sosialt isolerte liv. Blant de ni æresrelaterte jentesakene er det fem saker der jentas bror eller fetter har hatt en aktiv rolle i å kontrollere og straffe jenta. ³⁴ Schlytter påpeker at gutters «doble rolle i æresrelaterte sammenhenger» - som både offer og utøver av kontroll og vold, ofte pålagt av far - innebærer en dobbelt utsatthet:

Sammanfatningsvis går det att konstatera att pojkars dubbla roller i hederskontexten samtidigt innebär en dubbel utsatthet. De drabbas av familjens och släktens sanktioner om de inte lever upp till hederskodexens normer och de kan riskera att bli bestraffade av det svenska samhället när de inordnar sig under familjens hedersrelaterade normer och värderingar.

33. På et fjerde trinn avdekkes det til slutt hvor mange som har blitt utsatt for krenkende behandling, trusler eller vold. Denne gruppa utgjør syv prosent av jentene og tre prosent av guttene.

34. Schlytter presiserer at saksmappene har begrenset informasjon om disse brødrenes roller, noe som i seg selv ses som tegn på manglende erkjennelse av gutters problemer.

Flerkulturelle ungdomsmiljø, seksualitet, ære og gatemaskulinitet

En annen relevant forskningstradisjon har fokusert på hvordan normer knyttet til kjønnsrelasjoner og seksualitet formes og endres i urbane, flerkulturelle ungdomsmiljøer.³⁵ Slike respektabilitetsnormer inndeles gjerne i en «ekteskapsnorm» som henviser seksualiteten til ekteskapet og «det romantiske kjærlighetskomplekset» som anser sex utenfor ekteskapet som respektabel så lenge det er innen rammen av et kjærlighetsforhold.³⁶ Ekteskapsnormens jomfrukrav legger vesentlige begrensninger på unge kvinners liv, mens normene for unge menn er mer tvetydige, framholder blant annet den svenske forskeren Margareta Forsberg (2007, se også Thun 2004). Hovedprosjektet i denne forskningstradisjonen er imidlertid å vise hvordan unge med minoritetsbakgrunn tøyser og utfordrer slike kategoriske normer. Jentene forholder seg ikke fritt til de uttalte reglene, men manøvrerer strategisk, blant annet gjennom diskresjon, for å skaffe seg mer handlingsrom uten å møte sanksjoner. Her kan foreldrene spille med i form av stilltiende overenskomster i tråd med Wikans offentlighetsprinsipp; uten at det blir sagt åpent kan foreldrene leve med at datteren bryter noen grenser så lenge det ikke blir kjent utad (Forsberg 2007, se også Bredal 2006). Tilsvarende framhever forskningen hvordan unge menns holdninger til unge kvinner veksler mellom kategoriske uttalelser og mer sammensatte, ambivalente resonnementer. For eksempel snakker mange nedsettende om «løse» jenter, mens de i andre sammenhenger kan være mer nyanserte i sin holdning til jenters seksuelle ærbarhet. På den andre side kan gutter som blir avvist av en jente hevne seg ved å spre rykter om henne, enten hun har gått over streken eller ikke (Forsberg 2007). Rykter er en helt sentral mekanisme i den sosiale kontrollen:

Som kontrollsystem är ryktet bland det mest kraftfulla som kan drabba en tjej i samspelet ungdomar emellan. Det är också ett mycket obehagligt kontrollsystem eftersom det är oberäkneligt och i princip opåverkbart av den enskilda individen. (Forsberg 2007:137)

Forskerne finner også betydelig usikkerhet rundt de unge mennene og kvinnenes syn på maskulinitet og hva det betyr å være en respektabel mann. Et eksempel som går igjen, er den tvetydige posisjonen som «player». Mens en seksuelt aktiv gutt kan bli positivt bekreftet av andre gutter, som erobrer, kan han få et dårlig rykte hos jentene som altfor løs og useriøs.

Det er for øvrig sammenhengen mellom marginalisering og bestemte maskulinitetsformer som særlig har interessert forskerne når det gjelder unge menn med innvandrerbakgrunn. Flere studier viser hvordan etniske minori-

35. Hovedvekten i denne framstillingen ligger på to svenske bidrag; Forsberg 2007 og Hammarén 2008. Se Aarset et.al. 2008 for omtale av flere studier.

36. Disse begrepene henledes gjerne til Giddens 1992.

tetsgutters maskulinitetsprosjekter kan ses som en reaksjon på diskriminering og underordning i forhold til storsamfunnet og menn med høyere sosioøkonomisk status (Hammarén 2008, Moshuus 2004, Music 2010, Nauni 2009, Vestel 2004, Jensen 2010). De unge mennene kompenserer for underordningen ved å trekke på et alternativt repertoar som har fått navn som «innvanderer/forstads-maskulinitet» og «gatekultur» og som spiller på tilsynelatende tradisjonelle kjønnsroller og æresforestillinger. For eksempel refererer den norske sosiologen Annick Prieur til

en tradisjonell innstilling til forholdet mellom kjønnene, en eiendomsholdning til jenter og forakt for norsk kvinnelighet og mannlighet sammen med idealer om ære, respekt og sterk lojalitet i vennegjengen. (Prieur 1999)

Sosialantropologen Inger Lise Lien (2002), også hun fra Norge, identifiserer en gruppe «hypermoderne» gutter som driver med kriminalitet og vold, og som har degraderende holdninger til kvinner. Ifølge Lien er disse guttene moderne ved blant annet å oppføre seg selvstendig og bryte med foreldrenes ønsker på flere områder, men samtidig tradisjonelle ved å handle ut fra en kollektivistisk og hierarkisk æresmoral overført fra opprinnelseslandene.³⁷

Mens Lien og de andre forskerne langt på vei beskriver den samme maskulinitetsformen og kobler den til gjenger, vold og (små)kriminalitet, er de uenige når det gjelder forklaringer. Blant annet Hilde Lidén (2002) har kritisert Lien for å feiltolke de hypermoderne guttenes «æreskodeks» som en overlevering fra foreldrenes hjemland. Hun påpeker at guttene trekker på et stilmessig repertoar som snarere er hentet fra globalisert amerikansk ungdomskultur, gjerne kjent som hip hop og gangstarap, her beskrevet av Prieur:

Her er respect et nøkkelbegrep, sammen med attitude, tett knyttet til et maskulinitetsideal, som for øvrig særpreges av lav toleranse for alle anslag mot denne respect'en. Det gjelder «å ikke miste ansikt». Samtidig er det i disse miljøene en sterk vekt på kroppslig kapital (...) gangsterrappens stil handler om å være «bad», «hard» og «cool», her iscenesettes svart maskulinitet gjennom eksponering av veltrenede kropper, skytevåpen og sexistisk sjargong. (Prieur 1999)

Forskerne er altså uenige om betydningen av primærsosialisering og familierelasjoner respektive påvirkning fra ungdomskultur. Denne diskusjonen har imidlertid så langt vært begrenset til én bestemt, relativt marginal gruppe av unge menn med minoritetsbakgrunn. Ifølge Lien var flertallet av guttene i hennes materiale det hun kaller «moderate». Disse beskrives som ganske for-

37. Begrepene er utviklet i en studie ved ungdomsskoler i indre Oslo.

skjellige fra de hypermoderne, selv om æresverdier også her står sentralt i Liens tolkning:

De moderate utenlandske guttene forsøkte å tilpasse seg forventningene til foreldrene. De var lydige og respekterte de voksnes avgjørelser og unngikk slåsskamper. De blandet seg ikke med norske jenter. De fleste utenlandske gutter tilhører denne kategorien. De hang rundt med sine brødre og sine fettere om kvelden, og flere av dem hjalp foreldrene i familiens butikk og tjente sine egne lommepenger. De gikk på Koran-skolen, mens de hypermoderne guttene hadde frigjort seg fra religionsundervisningen. De moderate guttene gikk ikke på ungdomsklubber, men på fredager og lørdager gikk de på besøk med foreldrene til andre familier. De har et tradisjonelt syn på ære, og når deres familie blir truet, vil de kjempe for familiens respektabilitet. (Lien 2002:34)

Disse veloppdragne, konforme «familieguttene» beskrives summarisk i Liens egne arbeider og har fått lite oppmerksomhet hos andre forskere. Vi vet derfor lite om hva som for eksempel ligger bak den siste setningen i sitatet over - hvordan «kjemper» unge menn for familiens respektabilitet? En viktig utfordring fremover er å utforske *ulike* maskulinitetsprosjekt blant unge menn med etnisk minoritetsbakgrunn, så vel som etnisk norske, inkludert betydningen av *ulike* æresnormer. Hva slags mannlighetsprosjekter har «de lydige guttene»? Hvordan er gatas æresverdier forskjellige fra familiens æresverdier, og når er det snakk om en forsterking? Kan det for eksempel tenkes at det er større kontinuitet når det gjelder kvinnesyn enn holdning til kriminalitet? Den relative betydningen av, og ikke minst samspillet mellom, ulike sosialiseringarenaer og kulturelle strømninger er av særlig interesse.

I fravær av forskning som kobler jevnalder- og familiekontekst sammen i en migrasjonskontekst, skal vi til slutt kort se på noen funn fra Pakistan. Den norske antropologen Thomas Walle har studert hvordan unge middelklassemenn i den pakistanske storbyen Lahore skaper sine identiteter som menn, i forhold til hverandre, kvinner de er kjærester med og familien (Walle 1999, 2004).³⁸ Mannlighet er satt sammen av ulike, ofte motsetningsfylte, verdier, og er avhengig av kontekst, sier Walle. Mennene i hans studie «gjør seg til mann» gjennom to kontrasterende verdsett: De *moralske* verdiene består særlig i å være en god muslim, begrense sex til ekteskapet, forsørge familien og sørge for at familien som helhet anses som respektabel. Den *umoralske* mannligheten forbindes særlig med rusmidler og seksuelle relasjoner til kvinner man ikke er gift med. Walles poeng er at de to måtene å være mann på tilhører to separate kontekster. Verken i familien eller offentligheten ville en

38. Walle har siden forsket på norsk-pakistanske menns maskulinitetsprosjekter i sitt doktorgradsprosjekt. Avhandlingen forelå først like før trykking av denne rapporten. Se litteraturlisten for referanse (Walle 2011).

mann få prestisje ved å skryte av utenomekteskapelig sex og utroskap, snarere tvert om. Blant kamerater og andre menn derimot, ligger det sosial prestisje i å være «umoralsk», altså *bryte* reglene som fins i familien og samfunnet for øvrig. Mannens umoralske maskulinitet er med andre ord avhengig av at det er noen regler å bryte; at det fins en moralsk maskulinitet. For øvrig finner Walle, i likhet med de nordiske ungdomsforskerne, tendenser til fleksibilitet når det gjelder unge menns kategorisering av kvinner. Han framhever imidlertid at mennene fortsatt har definisjonsmakten og at det handler om mannens egne ønsker i relasjon til den enkelte kvinne. Hvis mannen ser kvinnen som potensiell kone, vil han se på henne som anstendig. Man gifter seg jo ikke med uanstendige kvinner.

Sønner

I dette kapitlet ser vi på noe av det de unge mennene sier om å være sønn, og om den oppdragelsen de har fått. Hovedfokus er altså på relasjonen til mor og far: Hva er en god sønn, og hvordan kan man «bli» en dårlig? Hvis en ung mann har konflikter med foreldrene sine, hva kan disse konfliktene handle om? Vi skal se på hva slags begrensninger, kontroll eller tvang unge menn kan utsettes for, hvordan de gjør motstand og *om* de gjør motstand.

Kapitlet består i hovedsak av ni kommenterte casebeskrivelser som presenterer utvalgte aspekter ved informantenes historier. Utvalget er gjort med sikte på å illustrere noen temaer som går igjen i materialet, i tråd med studiens problemorientering. Casene er løselig gruppert under tre hovedoverskrifter, men leseren inviteres til merke seg både variasjon innad og fellestrekk på tvers av denne inndelingen. På slutten av kapitlet følger en punktvis oppsummering av noen mønstre i materialet.

Før vi tar for oss casebeskrivelsene, skal vi imidlertid se på et knippe sitater om foreldre og sønner:

For foreldrene mine skal en god sønn gå på skolen, passe på søsteren, jobbe og alt. En god sønn skal klare alt, ikke sant. Det er mange krav for at en sønn skal være en god sønn. (Omar, 17 år)

Jeg husker på barneskolen ... vi fikk alltid beskjed fra mamma: Gå rett på skolen, gå rett hjem, ikke finn på noe tull og sånn. Det ble strengere på ungdomsskolen. De hørte jo at noen ungdommer drev med røyking og kjæresten og sånn. Da sa de: «vi vil ikke høre noe om røyking og kjæresten», og det var sånn at noen venner hadde vi lov til å være sammen med og noen ikke. Det er fortsatt sånn når jeg går ut så spør mamma «hvor skal du, hvor lenge blir du, hvem skal du være sammen med»? (Salman, 30 år)

Tror dere at dere blir oppdratt strengere enn «norsk-norske» barn?

Ja, mye strengere. De norske, de bryr seg ikke så mye. I klassen min, når jeg ser på de norske, hodet mitt sprenger. Jeg tenker: «hvordan skal jeg klare meg gjennom videregående når jeg ikke skjønner denne matten en gang?» De norske bare koder og ler, for det er ikke noe stress bak dem, ikke sant. Foreldrene

sier ikke «du skal bli det eller det liksom». De tar det som det kommer. Skjer det så skjer det: «gratulerer». Skjer det ikke: «så skuffet vi er over deg», ferdig. De koser seg på skolen. Når jeg er på skolen er den eneste tanken jeg har å bli ferdig. Nå har jeg to år igjen. Jeg tenker allerede på om jeg kommer inn på høyskole, og det er to år til, liksom. Foreldrene mine forventer at jeg skal utdanne meg.

(...)

Foreldrene mine må vite hvor jeg er, mens en norsk bare kan gå og overnatte hos dama eller ta henne med hjem, ingen bryr seg. Mine foreldre er opptatt av at barna skal gjøre dem og slekta stolt. De forventer for eksempel at vi skal ta oss ordentlig utdanning, ikke at vi kom hit for å gjøre ferdig yrkesfaglig liksom. Jeg ville gå elektro, mens de sa nei, gå studiespesialisering. De gjør det mye på grunn av seg selv og sitt eget rykte også, sånn når de drar til Kurdistan ... så kan de si «se her, datteren eller sønnen min har god utdanning». De forventer høyere utdanning. Det er mange ganger ... hvis jeg har fått dårlige karakterer, da ber jeg moren min ikke si noe til faren min. Her om dagen når jeg kom hjem fra jobb og vi hadde besøk så hørte jeg at de sa: «sønnen min jobber til klokka elleve, hvor bra er ikke det» og sånt. (Muhammad, 18 år)

Det er feil når noen sier at gutter har mer frihet enn jenter. De har ikke det. For eksempel, gutter går ut, mens jenter ikke får gå ut like mye som dem. Men gutter jobber samtidig som de går ut, så de fortjener det. Jenter går til skolen, så hjem, men de har faktisk mer frihet i hjemmet enn det guttene har. Gutten kommer hjem, og faren sier «skal du ikke på jobb?» Så må du gå på jobb og gi han penger. Etterpå må du liksom spørre ham om 200 kroner av 1000 kroner du har gitt han. Det blir helt feil, ikke sant. Jenta drar til kusinene sine, bestemor, bestefar, tanter og onkler, mens gutter drar på jobb, kommer hjem, drar ut med venner en time eller to, så hjem igjen. Jenter sier for eksempel «han får gå ut, men det får ikke jeg, han har mer frihet og det er urettferdig», men du kan ikke kalle det frihet. Du går på jobb og jobber på et gatekjøkken for 40 kr timen, så får du lov til å gå ut etterpå. Guttene har kanskje større frihet, men kravene er mye større. Han må passe på søsteren, samtidig som han må gå på skolen og jobbe, mens han har den lille friheten til å gå ut da. Jeg kan godt sitte hjemme, se på tv, lage mat, støvsuge huset og hjelpe mamma. Alt er ferdig på to timer så er du fri resten av dagen. (...)

Hva tenker du om forskjeller mellom hvordan gutter og jenter blir oppdratt? Er det noen forskjeller?

Det er ikke så stor forskjell. Gutter får bare to timer mer frihet. Jenter er bare hjemme, går på skolen, så hjem igjen. De kan ikke være med gutter, men jenter er greit. Det er jo bare bedre for dem. (Samir, 18 år)

Disse sitatene gir innblikk i noen temaer og talemåter som går igjen i materialet. Ett aspekt skal løftes fram før vi går videre. I flere tilfeller, enten på eget eller på vårt initiativ, bruker de unge mennene kontraster når de skal forklare hvordan de har det. Det er enten snakk om kontrastering i forhold til jenter, eller «de norske». Samir framhever for eksempel forventninger og krav som

kan legges på gutter, i motsetning til jenter. Han bruker med andre ord jenter som kontrast for å få fram hvor krevende rollen som sønn kan være, på samme måte som jenters ufrihet ofte forklares gjennom en kontrast til gutters frihet. For Samir oppleves gutters frihet som begrenset, men på en annen måte enn det som gjelder for jenter. At han samtidig kan beskyldes for å bagatellisere jenters begrensninger, er ikke så viktig i denne sammenheng. På samme måte kontrasterer Farid og Muhammed sin situasjon med jevnaldrende med majoritetsbakgrunn. Når de beskriver dem som totalt fristilte, med foreldre som overhodet ikke bryr seg om barnas skolegang, står det i sterk kontrast til hva vi vet om etnisk norske foreldres involvering og engasjement i barnas oppvekst (Lidén 2003, 2005). For Farid og Muhammed handler dette imidlertid om å vise hvor vanskelig de selv har det. Samtidig er det sannsynlig at de har begrenset kunnskap om hvordan etnisk norske foreldre oppdrar barna sine. For øvrig er det et typisk trekk ved etnisk norske ungdommers selvpresentasjon at de er sosialisert til å underkommunisere foreldres innflytelse (Gullestad 1997, Bredal 2006).

Denne kontrasteringsdynamikken er kjent fra andre studier. For eksempel har Farid og Muhammeds omtale av etnisk norsk ungdom klare paralleller i Aarset og Sandbæks (2009) gruppeintervjuer med foreldre med minoritetsbakgrunn. Samirs påstand om at guttene har det verst finner gjenklang i utsagn fra muslimske jenter i en tidligere studie av Monica Aarset (2006). Disse jentene mente at islam gir kvinner flere rettigheter enn menn, mens menn har mest plikter. De pekte også på at gutter fikk langt mer negativ oppmerksomhet enn jenter i den offentlige debatten, noe de opplevde som urettferdig på vegne av gutter de selv kjente.

Ansvar for fellesskapet

Først møter vi Kamran og Deepak som har opplevd å få mye ansvar i ung alder. Som sønner har de blitt forventet eller pålagt seg selv å ta ansvar for familiens velferd. For Deepak var det foreldrenes skilsmisse som gjorde en forskjell, mens Kamran forklarer sin situasjon med at faren ikke tar det ansvaret han har.

Kamran: «Jeg skal passe på at alt går bra»

Kamran kom fra Afghanistan for fem år siden. Han er 20 år og går på videregående skole. Han er eneste sønn i familien; eller som han sier - familiens eneste «arm»:

For i Afghanistan er det sånn at jenter ikke jobber vanligvis. Det er gutter som jobber, så det er gutter som forsørger familien. Og det er derfor de fleste har lyst til å få flere gutter enn jenter. (...) de mener at hvis du har én sønn så er det den høyre armen din, ikke sant, og hvis du har én sønn til, så er det den venstre armen. Og da har du begge armene dine, og du kan jobbe og lykkes i livet ditt.

Kamran snakker om søstrene sine, og om hvor viktig det er at jenter ikke har sex før ekteskapet. Dette er en selvsagt ting i hans familie, og som bror har han medansvar for å passe på at søstrene holder seg innenfor denne grensen, noe vi kommer tilbake til i neste kapittel. Men Kamran ser dette i sammenheng med et langt bredere ansvar for familiens velferd, et ansvar som er blitt svært omfattende fordi faren ikke gjør det han skal:

Er det litt sånn jobben din å være med og passe på det [at søstrene oppfører seg ordentlig]?

Det er egentlig det, ja.

Mm, så moren din stoler på at du også hjelper til å passe på...?

Ja, men en dag så begynte jeg å tenke selv at jeg må tenke på det. Jeg må ta godt vare på dem, jeg har veldig lyst til det, for faren min bryr seg ikke så veldig mye om sånne ting. Han har aldri vært med på sånne foreldremøter i det hele tatt, og sånne ting da. Men jeg har veldig lyst til å gjøre det selv, være på skolen til de søstrene mine, men det som er litt dårlig, er at jeg også har skole. Jeg har nesten ikke tid til å passe på ...

Har du vært på noe foreldremøte?

Jeg er ofte på foreldremøte for lillesøstera mi. Og ellers så ... ja, ellers har jeg veldig lyst til å ha kontroll over alt. Jeg har lyst til å ha kontroll over hele familien min, fordi at hvis ikke jeg har kontroll ... hvis ikke faren min bryr seg, så må jeg bry meg, ikke sant

Hva tenker du på da? Hva betyr det å ha kontroll?

Det betyr at jeg skal passe på at alt skal gå bra, at regningene skal bli betalt... Jeg skal passe på at husleien blir betalt, for eksempel, og jeg må passe på at det skal være nok ... at vi skal tjene nok for at vi skal forsørge oss, ikke sant. Faren min tenker ikke i det hele tatt på sånne ting. Han bare tjener penger og bruker dem med én gang. Enten så sender han dem til alle søsknene sine der nede i Afghanistan, ellers så bruker han det bare med én gang. Hvis han ikke har noe å gjøre, så reiser han til byen og kjøper seg noe, noe helt nytt. Han har ikke sparepenger. Så det er jobben min å... at jeg skal spare opp penger, jeg skal ha økonomisk ansvar for hele familien min og så videre.

Kamran vil «ha kontroll over hele familien». Han forklarer at han ønsker å sørge for «at alt går bra». Det er et stort ansvar for en 20-åring på videregående skole. Kamran har hatt en ekstrajobb, men akkurat nå jobber han ikke så mye. Han vil helst studere videre, men frykter at han vil komme til å måtte jobbe. En periode flyttet han hjemmefra, men på intervjudtidspunktet bor han hjemme igjen.

Faren tar ikke ansvaret som far, slik Kamran ser det. På den andre side omtaler han faren som en veldig streng mann. Moren har fortalt at han brukte mye vold mot henne da de bodde sammen i Afghanistan før faren dro til Norge. Da hun og barna kom etter for fem år siden var han fortsatt streng, men oppfatningene hans hadde endret seg. Han ville at familien skulle være litt mer «moderne» nå når de bodde i Norge. Blant annet ville han at kona skulle slutte med hijab, noe hun nektet:

Ja, så tankene hans var blitt litt annerledes. Før var han skikkelig afghansk, men når han kom til Norge så fikk han skikkelig norske tanker i hodet sitt. Og det burde han ikke få. Jeg ville aldri sagt til noen i familien min at «du må ikke bruke hijab». Jeg ville sagt at det er friheten deres, dere får velge det selv, selvfølgelig. Og hvis moren min har skikkelig lyst til å ha det ... for hun sier at «det er en del av kroppen min, og hvis du tar av meg hijaben så betyr det at du skal ta en del av kroppen min ifra meg». Det ville hun aldri akseptere. Og det var en annen ting, det var sånn at moren min hadde aldri sittet sammen med en mann på en t-bane eller sånne ting, men faren min sa at «i Norge er det helt vanlig, du kan bare sette deg». Men moren min hadde veldig sterkt forhold til sånne ting. Hun ville sitte ved siden av en dame, ikke en mann. Moren min er litt strengere på det enn faren min, ikke sant.

Har det alltid vært sånn?

Ikke alltid, nei. Men siden faren min kom til Norge så mistet han litt av tankene sine. Han måtte bare si opp noen av de tingene som han hadde i hodet for å plassere noe annet, hvis du skjønner hva jeg mener.

En fars strenghet kan altså ha ulikt innhold. I den norske offentligheten er det mye snakk om strenge, tradisjonelle fedre og ektemenn som *påbyr* datter og kone å bruke hijab, mens Kamrans strenge og «moderne» far ville det motsatte. Kamran mener faren svikter sin rolle som god, afghansk far og forklarer det med en form for vestliggjøring, for ikke å si fornorsking – ikke ulikt slik andre unge menn forteller at deres foreldre snakker om sønnen. I Kamrans øyne er det mor som er det stabile holdepunktet i familien, en god afghansk og muslimsk mor, og det er bra at hun muligens har fått mer skikk på faren. Det ser ut til at han begynner å ta mer ansvar. Samtidig er Kamran ambivalent til den tradisjonelle autoriteten som tilligger en afghansk far. Når faren ville bestemme at mor ikke skulle gå med hijab legger Kamran vekt på morens rett til selvbestemmelse, noe andre ville se på som mer «norsk» enn «afghansk». Kamran berømmer da også Norge for at det ikke er lov til å tvinge noen til å

gifte seg her, og at man kan bryte ut av et dårlig ekteskap om man vil. Samtidig mener han at noen kvinner misbruker denne retten. Kamran ønsker at faren skal være en ansvarlig familiefar og ektemann, men ikke på en autoritær og voldelig måte. Sett utenfra framstår Kamrans far primært som en far og ektefelle som har meldt seg ut, kanskje fordi han har for store problemer med å takle utfordringene han står i.

Deepak: «Da jeg ble mann i huset»

At ansvar hjemme kan komme i konflikt med skolearbeid og karriere, kan Deepak (19 år) skrive under på. Han tok kontakt med minoritetsrådgiveren på skolen og ba om hjelp til å søke borteboerstipend. Rådgiveren var nysgjerrig på hvorfor han ville flytte hjemmefra, og siden har de hatt flere samtaler. Også i intervjuet står flyttingen sentralt. Deepak forklarer at foreldrene ble skilt for en stund siden. Etter at faren flyttet ut merket Deepak at han fikk mindre tid og energi til skolearbeidet. Det var så mye annet som tok tiden og oppmerksomheten hans. Både ble det mer å gjøre i huset, og moren fikk stadig besøk fra slektninger som ville vise sin omsorg og støtte.³⁹ Da han så at karakterene ble dårligere, ble Deepak virkelig bekymret. Det er lenge siden han bestemte seg for å studere medisin, og han vet at han trenger toppkarakterer fra videregående.

Deepak forklarer at han som eneste sønn og storebror fikk mer ansvar når far flyttet ut – og han ble «mann i huset». Her følger et lengre utdrag fra intervjuet for å vise at det ikke alltid er så lett å sette ord på hva «ansvar» betyr:

Men hvordan ble det for deg etter at faren din flytta? Hva var det som ble forskjellig?

Nei, det ble jo litt mer jobb på meg da, litt sånn... ikke press, men mer ansvar, siden jeg ble mannen i huset da. Så det var litt mer ansvar, litt mer jobb og litt mere sånn småtteri.

Nå må du forklare... for det er litt viktig for meg å skjønne... kanskje du kan gi noen eksempler?

Jeg hadde aldri klippet gress til da, men etter det så var det jeg som klippet gress. Og all sånn tungløfting måtte jeg bidra til. Og så sånt småtteri da, men det er jo der, som å skifte en takpære. (...)

Var det noen sånne større ting som... jeg kjenner jo ikke moren din, og jeg vet ikke hvor vant hun er til å være ute og fikse ting og...?

Hun har jo førerkort, og hun har jo alltid... hun har aldri jobba, men hun har alltid vært ute og ordna mat og betalt regninger og... Det kan hun.

39. Fars slektninger støttet moren.

Så dette med nettbank for eksempel og sånne ting? Hun kan liksom ordne opp i det?

Ja, hun har nettbank ja, så det kan hun. (...)

Dette med mannen i huset, var det... er det noen andre ting enn sånne praktiske ting som du merker det på? Ble det på en måte forventet at du tok ansvar for litt mer ... at du på en måte ble behandla annerledes av moren din?

Nei, ikke behandla. Det var bare oppgaver.

Det var ikke sånn at nå må du på en måte bli litt fortere voksen?

Jeg følte jo at jeg ble det da. Ikke at de forventa det.

Nei. Hva betydde det for deg?

Ja, det ble mer arbeid, mindre tid da.

Men følte du at du måtte på en måte ta litt mer ansvar, tenke litt mer på familien og moren din og ... mer enn akkurat de derre praktiske tingene?

Nei, det fikk jeg egentlig aldri inntrykk av, siden hele familien var der også. Så du var liksom ikke aleine. Så det fikk jeg aldri inntrykk av.

Og det var ikke sånn at du sjøl tok eller følte mer ansvar, selv om de ikke forventet det?

Jo, det var jo liksom at... når vi skal legge oss for eksempel, så kunne jo jeg... så tenkte jeg at siden fatter'n hadde gjort det, så kan jo jeg gjøre det også, å gå rundt og sjekke dørene. Det er sånn som jeg tenkte selv da.

(...)

Hendte det at ... prøvde du å si til moren din at det ble for mye?

Nei, jeg sa aldri direkte at det ble for mye. Jeg gjorde som hun sa.

Du sa at dere snakka sammen og kom fram til dette her. Hvordan taklet hun det da, eller hvordan gikk du fram da, liksom?

Jo, jeg sa jo ... da jeg fikk det arket med karakterene mine: «Jeg har gått ned i det og det, og jeg trenger rett og slett mer tid». Og hun sa at da må jeg satse mer på skolen, og jeg sa at det ville være en fordel for meg hvis jeg kunne bo for meg selv i en begrenset periode, slik at jeg får opparbeidet de vanene jeg hadde. Da sa hun at det var greit. (...)

Men hvem er det som skifter pære nå da?

Jeg er jo der hver helg, holdt jeg på å si.

«Ansvaret for hele huset», sier Deepak. Det er uklart om han sikter til huset i teknisk forstand, eller også mer i retning av omsorg og felleskap. Men han beskriver noe ganske overveldende, og diffust. Når han blir bedt om å gi eksempler er gressklipping det første han kommer på, og i grunnen kommer det ikke så mange flere eksempler. Det virker umiddelbart litt uforståelig at det skal være nødvendig å flytte hjemmefra fordi man må klippe gress og skifte pærer. Tilsynelatende er det snakk om små bagateller. Omvendt viser dette kanskje snarere at ansvaret er for omfattende til å forklares eller stykkes opp i «konkrete eksempler». Det er mer gjennomgripende. Dessuten er det et ansvar han ikke opplever å bli pålagt utenfra, men som han i stor grad tar selv fordi det oppleves som naturlig, et ansvar han til en viss grad allerede hadde fra før. I Deepaks framstilling er ikke dette noe han synes er urimelig, eller som han

ikke ønsker, men det blir for mye. Det er karakter-arket som blir den ytre, objektive målestokken på at ansvaret har blitt «for mye», ikke hans egen subjektive opplevelse. På samme måte er det hensynet til utdanningen som begrunner behovet for å flytte ut.

Deepak var ikke en informant som drev samtalen fram. Det var derfor viktig å stille spørsmål som han opplevde som relevante. Merk for eksempel hvordan antydninger om at han har fått mye press på seg ikke gir «napp». Igjen kan det virke som det egentlig ikke var noe problem. Når spørsmålet går mer i retning av at presset kan komme innenfra, opplever Deepak det som mer relevant for sin situasjon. At han får et større ansvar når faren flytter ut er noe Deepak opplever som mer selvpålagt enn som et press utenfra. Også når det gjelder legeutdannelsen er Deepak klar på at det er noe han selv vil, og som familien hans støtter ham på. Mange i slekta er leger. Hensynet til utdanningen var både årsak til og trumfkort i Deepaks flyttebeslutning. Mye står og faller på dette kortet:

Men hvis du ikke gjør det så bra på videregående da, at du klarer å komme inn, hva da?

Jeg tror jeg klarer det. Jeg har aldri tenkt på det. Kommer jeg ikke inn i Norge, så drar jeg til utlandet. Men lege er bestemt (små-ler). Det blir jeg.

Men hvis ikke da, hadde mange blitt veldig skuffa da?

Det har jeg ikke tenkt på. Først og fremst hadde jeg blitt skuffa da. Men det skal vi ikke gjøre.

Da høres det ut som om du har ganske mye press på deg sjøl óg?

Ja. Må jo ha det.

Det kommer innenfra også?

Ja. Nei, lege må jeg bli.

Kanskje er det nettopp dette som gjør at Deepak synes det blir så slitsomt å kombinere skolearbeidet med et større ansvar for hjemmet; at det er noe inni ham som sier at han må klare begge deler.

Disiplinering, (mis)anerkjennelse og «fornorsking»

Under denne overskriften skal vi møte fire unge menn med stor spennvidde i erfaringer. Mahmood og Imran har blitt utsatt for vold fra foreldre og bror, men mens Imran føler seg som «norsk» og fremmed for sin familie, har Mahmood forsonet seg med sine foreldre. I likhet med Imran har Munir fått høre at han er blitt «for norsk», noe faren ville «kurere» ved å etterlate ham i familiens opprinnelsesland. Mens Imran og Munir forteller om rigide foreldre som ikke anerkjenner sønnen for den han er, beskriver Zain sin far som rådgiver med fokus på sønnens individuelle egenskaper og interesser. Samtidig må

både foreldrene og Zain ta hensyn til hva som sømmer seg, ikke minst i spørsmål om ekteskap.

Imran: Vold, krenkelser og løgner

Imran ble intervjuet sammen med minoritetsrådgiveren på skolen hans, som han hadde hatt kontakt med over en lang periode. Han ville gjerne at hun skulle være med, så hun kunne hjelpe ham å huske.⁴⁰ Imran hadde en komplisert og vond historie han ville fortelle, fordi han synes samfunnet må få vite at også gutter kan være ofre for vold og konflikter i familien. Han ville at andre gutter skal oppleve at de ikke er aleine om problemene sine.

Imran er 18 år og kom til Norge da han var fem. Han er yngst av mange søsken, foreldrene er skilt nå, og han bor sammen med moren. Familien har dårlig råd, mor jobber ikke og far er uføretrygdet. Han har lenge følt at han ikke hører hjemme i familien sin. Vi skal se på noe av det han sier om hvorfor det er sånn:

Når jeg er hjemme, det er akkurat som to forskjellige ... at familien min og jeg er fra helt forskjellige bakgrunner. At det er helt annerledes, at vi nesten ikke kjenner hverandre. Og når jeg er hjemme så føler jeg at jeg ikke har noe privatliv i det hele tatt. Men det som er privatlivet mitt hjemme, som jeg nevnte i stad, det er PC'n. Det er der alt ligger, egentlig.

Hva er det som ligger der?

Det er chatting med venner og Facebook og spilling. Vi fikk ikke lov til å spille før så jeg pleide å spille skjult, og når mora mi kom så trykka jeg på en knapp og da kom jeg inn på et annet vindu.

Hvorfor fikk du ikke lov til å spille?

Fordi hun bare fokuserte på skole og at spilling gjør deg dårlig og du får vondt i øynene

Ja, for det var bare vanlig spill på nett? Det var ikke pengespill eller noe sånt?

Nei, det var vanlig spill på nettet, men etter hvert så ville jeg prøve å kjøpe. Så kjøpte jeg ett spill, og ett til. Og da pleide jeg å jule og si at jeg har fått det av en venn. Men de pengene hadde jeg spart i flere år, og da var jeg sånn bitteli-

40. Det kan være flere grunner til at Imran ikke husker så lett, og dette er åpenbart en viktig forskningsetisk utfordring. Kanskje er det primært som han sier, at det er så lenge siden og at han har snakket seg litt «ut» av det. Kanskje skyldes det fortregning av tidligere traumer og at en del av ham helst ikke vil rippe opp i vonde minner. Det var viktig å ikke be Imran (og andre) om for mange detaljer, og å avslutte intervjuet med et fokus på de positive sidene ved livet hans nå – at han har fått til mye og har mange muligheter foran seg. Det var betryggende at rådgiver var med på intervjuet, og at både hun og Imrans psykolog kunne ivareta ham i ettertid dersom intervjuet hadde trigget vonde følelser. På den andre side ga Imran klart uttrykk for at det var meningsfylt å bidra til et forskningsprosjekt som skulle gi myndighetene kunnskap.

ten, sikkert 13-14 år. Og det var sikkert 2-300 kroner som jeg hadde klart å spare på 2 år. Sånne småpenger som jeg fikk av mora mi - én krone, tre kroner i uka.

Er det noen andre ting du har løyet om?

Egentlig kan jeg si at jeg løy om alt.

For eksempel da...?

Jeg kommer ikke på noe spesielt nå.

Rådgiver: Om at du gikk hit.. Etter skoletid, at du ikke kom rett hjem.

Ja, ikke sant, det også, men det er mye. Når jeg er hjemme så er jeg en helt annen person; da må jeg virke som om jeg er én av dem. Men jeg bare lager på en måte en historie og lyver, på samme måte som mora mi lyver til meg, så lyver jeg tilbake.

Så er det riktig å si at du på en måte har løyet ... at du har hatt et liv som de ikke kjenner til?

Ja, at jeg på en måte feika livet mitt ... (...) Da jeg var på ungdomsskolen var jeg ganske redd for å vise karakterkortet mitt, redd for vold og kjeft og krangel og den pirkingen i huet og alt det der. Så jeg feika karakterkortet mitt flere ganger.

Imrans foreldre og storebror er opptatt av familiens ære, og av at jenter skal være jomfruer til de gifter seg. Det har vært mye vold i Imrans oppvekst. Både mor og far har brukt fysisk vold i oppdragelsen, og far har vært voldelig mot mor. Storebroren har forsvart mor mot far, fysisk, men samtidig brukt vold mot søsknene. Særlig dramatisk ble det da det ble oppdaget at søsteren hadde en hemmelig kjæreste. Imran var vitne til at søsteren ble utsatt for grov vold fra broren. Det endte med at søsteren brøt med familien og flyttet på hemmelig adresse. Imran har vært både redd, forvirret og bekymret etter at søsteren dro. Han har savnet henne, og vært redd for hva som kunne komme til å skje med ham. Ikke minst har han vært veldig forvirret når det gjelder hva som egentlig skjedde med søsteren; han var mye yngre den gangen og husker ikke alt som skjedde, men vet at moren fordreier sannheten. Samtidig var alt dette noe han måtte holde for seg selv:

Rådgiver: Sånn som jeg oppfattet det, så ... litt av det du var bekymret for i hjemmet var også at du hadde minner om det som skjedde med søsteren din, og at det var så veldig hemmelig og at de var redde for at du skulle si det videre og ...

Ja, fordi mora mi er hemmelighetsfull, hun sier at jeg ikke skal fortelle ting som skjer hjemme. Ikke utenfor. Så når noen episoder skjedde, så lagret jeg det selvfølgelig i hodet mitt. Det gikk ikke ut. Men når jeg prøvde å snakke litt om det, spørre og sånt, så sa hun «det har ikke skjedd noe». Og hun prøvde å skyldte på søstera mi eller andre. Hun sa at... jeg husker ikke, men at hun på en måte prøver å få tanken ut, sånn at jeg ikke forteller. Og noen ganger prøver hun å forvirre meg òg, ved å putte inn litt løgn, sånn at det på en måte blir

usant. Men det funker ikke på meg. Det jeg ser, det er det som er sannheten. Det kan ikke forandres.

(...)

Jeg følte at jeg var et offer og, at jeg kunne bli neste offer.

Hva var det du var bekymra for da?

Altså at den ene søstera mi, hun har vært offer i flere år. Og hun andre også, har blitt brukt vold mot. Jeg har også fått litt slag og klapp og sånn boks også videre. Det samme, ja.

Så det var særlig vold du var bekymra for?

Ja, at jeg skulle ... siden søstera mi var ute [av familien], så ville de nok rette seg mot meg og at det var min tur.

(...)

Rådgiver: Du var vel redd i det hele tatt, for å si ting hjemme, for å gjøre ting hjemme, fordi du var redd for reaksjonene du skulle få?

Jeg var ganske redd, ja.

Rådgiver: Og så holdt du det heller inni deg selv i stedet for å protestere.

Ja, det var mye sånn..

Rådgiver: Og du ville flytte...

Ja, mye ønske om flytting og sånt. Jeg hørte med barnevernet, men de har bare tulla med meg hele veien.

På ett tidspunkt ba Imran barnevernet om å få lov til å flytte til en etnisk norsk familie. Av forskjellige grunner ble ikke det noe av, og han er skuffet over barnevernet. Imran har imidlertid fått hjelp til å bearbeide opplevelser og følelser, både hos minoritetsrådgiver og hos en psykolog. Situasjonen er sånn sett blitt bedre, selv om forholdene hjemme stort sett er de samme:

Jeg begynner å bli så pass gammel at jeg klarer å ta ansvar selv. Hvis jeg hadde vært jente hadde det vært vanskeligere for meg, for da føler jeg at jeg ikke hadde hatt makt hjemme. Men nå som jeg er eldre så tør ikke faren min å bruke vold mot meg, for han ser at jeg er eldre og kan forsvare meg. Samme med storebroren min, det er flere ganger i det siste ... at jeg føler at jeg har fått nok av han storebroren min. Han bruker vold og slår meg og klapper meg og sånt, og da var det en gang jeg ... han skulle slå meg ... så han boksa meg, og da ble jeg sur og da var det så lite igjen før jeg mista meg selv og slo han ned. Men da kom mora mi imellom og, ja. Så etter den dagen så har han på en måte ikke prøvd seg mer. For nå innser han også...

Dere har ikke fått testet hvem som er sterkest?

Nei, ikke sant. Og jeg har en liten ... når jeg mister meg selv så kan jeg være farlig.

Har du gjort det noen gang? Hjemme eller ute?

Det har skjedd et par episoder, stort sett ute. Det har nesten ikke skjedd hjemme, men jeg følte bare at jeg fikk nok av broren min.

Det er ingen tvil om at Imran har vokst opp i en familie med mye vold, og mye løgn. Han har også selv vært utsatt for fysisk vold, men når han forteller

om problemene sine er det ikke dette som tar mest plass. Det er mer denne opplevelsen av å ikke høre hjemme i sin egen familie, ikke kunne være seg selv, og den konstante masingen og klagingen fra morens side – «pirking i huet», som Imran kaller det. Når Imran snakker om morens plagsomme masing i hverdagen, kan det isolert sett virke bagatellmessig, og som en «vanlig» tenåringskonflikt. Når han først sier at mor har mast mye om lekser, for eksempel, er en nærliggende tanke at det gjør jo de fleste foreldre. Det samme gjelder bekymringen for at han skulle gjøre noe galt, bli kriminell eller lignende. Men etter hvert formidler Imran et bilde av mors «mas» som noe annet enn plagsom omsorg. Maset må settes inn i en større sammenheng for at en utenforstående skal forstå hva Imran sliter med. Her skal vi se på to sitat som delvis gjelder morens mas om skolen. Han går på videregående og har planer i retning av en høyere teknisk utdanning. Delvis handler det om morens mas om at han er for mye ute, er sammen med de «gale» folkene, og at han holder på å bli «norsk»:

Hun driver alltid og maser og sier «ingeniør, når blir du ingeniør?» og driver og fornærmer meg og sier at «du er ikke noe ingeniør». Hun forvirrer meg noen ganger. Altså noen ganger så driver hun med ironi, mens andre ganger så vil hun bare såre meg - at jeg ikke er flink nok, at jeg suger og er dårlig i de fagene.

Kan du gi meg et eksempel på hva hun sier da? Hvilke ord hun bruker?

Hun sier at du er dum, du er gal, det er bedre at du skulle ha ... hvordan er det man sier det på norsk, da? At på en måte ... når du er dårlig på skolen, så er det bedre å heller dø og drepe seg selv enn å være på skolen og føle seg flau over at du er den dårligste eleven i klassen. Det har hun sagt et par ganger, og det sier hun på forskjellige måter, da.

Jeg føler ... siden jeg har vært mye med norske og så vært mye med familien ... og når jeg er ute, så føler jeg meg litt mer norsk. Men når jeg er hjemme så føler jeg meg ikke så mye norsk, fordi mora mi liker ikke norsk kultur og hun er imot det. Så alt det jeg sier, det er hun imot.

Hva er det hun er imot, da? Hva er det som er...?

Ja, alt i grunnen, hun liker ikke norsk kultur og norsk nasjon og alt det der. Hun skryter bare av sin egen kurdiske nasjon og nasjonalitet, og da pleier jeg å si imot og si at de er drittsekker, og de er en stygg nasjon.

Vet du hva hun ... hva betyr det å være norsk for henne, eller hva er det som er dårlig med norsk, for eksempel?

Hun mener at nordmenn er løse, at de kler seg veldig lettkledd, særlig kvinner. Og gutta drikker øl og fester og henger mye ute på natta. Fordi hun er mer muslim. Men på den annen side så kan jeg ikke kalle henne for en muslim heller. Jeg kan ikke kalle noen... Kanskje åtti prosent av de som sier de er muslimer, de er egentlig ikke hundre prosent muslimer. For det er alltid noe gærent de gjør. At de bruker vold og sånt, skader andres kropp; det er egentlig ganske mot religionen. Og det er jeg ganske imot.

Men det høres ut som hun har lagd seg et slags bilde av verden der kurdere er bare positivt og norske bare negativt? Og da lurer jeg på hva hun egentlig vet om norske? Kjenner hun noen?

Nei, og hun har aldri gått på skole, hun vet ikke hvordan det er å gå på skole, hvordan videregående er og hva yrkesfagene er. Men hun nevner alltid doktorgrad og sier at du må ta doktorgrad og bli pilot og sånne høye... Hun forstår ikke at det krever mye. Og da sier jeg at skole tar tid, det er ikke sånn at det går på et blunk (knipser). Og den utdanningen jeg tar nå ... Hun trodde at det tar ett år, men jeg må jo gjennom flere linjer og flere år, ikke sant. Ting tar tid, og man må være tålmodig. Hun har aldri opplevd det.

Imrans mor var altså opptatt av at han måtte få seg en utdanning. Han mener imidlertid at hun, som selv ikke har gått på skole, har urealistiske forestillinger om sønnens karriere og hva som kreves. Hun er i hans øyne heller ikke interessert i å lytte til og lære av hans forklaringer. I stedet insisterer hun på sin autoritet som forelder. Vi får inntrykk av en mor som styres av sitt eget behov for status, eventuelt et behov for å kompensere for tapt status gjennom barna. I det hele tatt presenterer Imran moren som totalt uinteressert i å vite noe om eller forholde seg til den personen sønnen opplever at han er og vil være. Mors løgner og ansvarsfraskrivelse forsterker antakelig denne opplevelsen på en grunnleggende måte. Hans minner om hva som er sant og usant om det som har skjedd i familien, særlig rundt søsterens brudd med familien, blir ugyldiggjort når mor insisterer på at alt var søsterens feil, eller at alt bare er oppspinn.

Imran må også oppleve det som krenkende når mor rakker ned på «det norske», han som har sagt at han føler seg ganske «norsk». Moren ser ut til å tilhøre en gruppe foreldre med innvandrerbakgrunn som ikke kjenner storsammenfunnet fra innsiden, men ser det som en trussel mot egen autoritet og identitet. Det er lett for Imran å gjennomskue hennes karikerte versjon av norskhet, men han fanges like fullt i den polariserte logikken. Når hans svar blir å håne tilbake, avskrive hele den kurdiske nasjon som stygg og full av drittsekker, må det ses mot bakgrunn av hvordan Imran har det i sin kurdiske familie. Imran har hatt en oppvekst som har gjort «det kurdiske» så svart, at «det norske» oppleves som hvitt. Først og fremst vil Imran bort fra en familie der det har vært mye vold, løgn, hykleri, krangling, konflikter, mas og kontroll. En familie der han ikke får lov til å være seg selv, langt mindre blir verdsatt som seg selv. Hans protest mot dette livet – som moren hyller som «det kurdiske» - blir da å ta avstand fra alt kurdisk. Samtidig er Imran oppvokst i et kurdisk miljø og vil sannsynligvis i andre sammenhenger se på seg selv som kurdisk i en eller annen grad. Dermed rammer hans skjellsord potensielt også ham selv.

Imrans foreldre er skilt, men faren har deltatt i oppdragelsen av barna lenge etter skilsmissen. Dette var noe moren var innforstått med, og muligens oppmuntret til:

Når de ble skilt, så var han lite hos oss, men så ble det bare mer og mer og oftere og oftere.

Var det fordi at han ... var det ok for moren din? Begynte de å få et bedre forhold, eller?

Det har aldri vært et godt forhold mellom dem. Men mora mi ville ikke ha det sånn ... hun mener at all familiekrangelen er faren min sin skyld. For uten far så er det bare mor, og da er det akkurat som å åpne en dør. Det er to dører, og når faren min går ut så er den ene døra åpen, og da kan barna gjøre hva de vil. Hun mener at uten far så er familien løs. Og uten mor så er også familien løs. Man må ha begge.

Munir: Etterlatt i opprinnelseslandet

Munir er 23 år gammel og kom til Norge da han var ti år. Foreldrene hans har høyere utdanning fra hjemlandet sitt, og begge jobber. Da han skulle begynne på videregående skole hadde han lyst til å ta mediefag. Han hadde både interesse og evner i den retningen. Faren derimot, hadde bestemt seg for at Munir skulle ta allmennfaglig studieretning for å sikre seg en akademisk karriere, gjerne kombinert med Koranstudier. Munir ble presset til å gjøre som faren ville. Det gikk ikke så bra. Skoleprestasjonene var dårlige, og lærerne oppfattet ham som «vanskelig». Faren dukket opp på skolen for å sjekke at han ikke skulket. Foreldrene kontaktet læreren og fortalte om sin bekymring for sønnen – at han ikke prioriterte skolearbeidet og hadde dårlige venner. Munir kan huske at læreren en dag sa: «Du bør skjerpe deg og ta vare på familien din». Hun hadde overtatt foreldrenes syn på ham, mener Munir, som tydelig kjenner seg sviktet av læreren sin. Frustrasjonen hans økte, mens motivasjonen for skolen gikk motsatt vei.

Slik Munir ser det, ble farens bekymringer en selvoppfyllende profeti. Munir følte seg krenket av de voksnes manglende tillit og respekt, og han ble ikke mer «skikkelig» og skolemotivert av disse konfliktene. Men det var først da han ble etterlatt i opprinnelseslandet at han virkelig kom i dårlig selskap, og var «ute og sklei». Han var 16 år den gangen. Først meldte faren ham inn på en islamsk privatskole i utlandet, men Munir mistrikket og nektet å gå der. Så tok faren ham med på «ferie» til opprinnelseslandet og forlot ham mot hans vilje. Faren mente tydeligvis at det tøffe livet der skulle få skikk på sønnen. Det ble til at Munir bodde litt rundt omkring i et år, før han ble kalt hjem. «Jeg har opplevd mye. Truffet mange gale mennesker, og en stund ble jeg helt gal selv», sier han. Fars slektninger hadde fått beskjed om å ikke hjelpe ham,

mens mors slekt stilte så urimelige krav at han ikke ville bo med dem. «Det var et militærliv», sier Munir.

Munir sier at faren mente han var blitt «for norsk». Han likte ikke at sønnen sa ham imot, at han ikke innfridde foreldrenes forventninger og ambisjoner for ham. Historien føyer seg til flere der foreldrene dels har egne, bestemte utdanningsambisjoner på barnas vegne, dels ikke verdsetter barnets egne interesser og evner, eller ser betydningen av egen motivasjon. Det er som om de tror at lydighet og lojalitet skal være tilstrekkelig drivkraft for at sønnen skal lykkes i skolesystemet. Når det ikke går bra blir det oppfattet som ulydighet eller som resultat av dårlig selskap. Det virker som foreldrene ikke ser eller vil se sin egen medvirkning til sønnens problemer. Ansvar legges på andre, eventuelt på «fornorsking» som en sekkebetegnelse på alt man ikke liker. Hos Munir vekket denne innstillingen motstand. Han ble provosert av farens steilhet, som fortonte seg som en kategorisk ordre: Du skal gjøre det fordi jeg vil det. Jeg har bestemt det fordi jeg vet ditt beste. Sånn er det, punktum. Det fantes ikke forhandlingsrom; ingen åpninger for samtale der faren kunne forstå at sønnen var opptatt av utdanning, men ville gjøre noe som *han* mente han har talent for og som virkelig interesserer ham. Farens oppdragerstil er autoritær og lukket, i motsetning til det som flere informanter beskriver som «åpne» foreldre. Et eksempel er kameraten til Munir⁴¹ når han sammenligner med sin egen oppdragelse. Hans foreldre har alltid vært åpne, sier han: «Mine foreldre sier hva de mener, hva de tenker er lurt, men så er det opp til oss. De krever ikke at vi skal følge det».

Mahmood: «Jeg var litt norsk i hodet»

«Norskhet» er også noe som kommer opp når Mahmood (22) skal forklare hvordan han er blitt oppdratt og hvilke verdier som er viktige i hans familie:

Det som er viktig for oss er å ha respekt for foreldrene, ikke ødelegge seg selv, ikke gjøre dumme ting og gå riktig vei. De har sagt du må ikke røyke og sånt, men når jeg først begynte med det så bare aksepterte de det og sluttet å mase. I hjemlandet fikk vi mye juling, både på skolen og litt hjemme. Ikke så mye hjemme, det var bare strengt. De var ikke så strenge med det å gå ut og sånt; jeg hadde det ganske greit. Helt til jeg kom til Norge; det var da de begynte å bli litt strengere. Det som var med vår situasjon, vi var jo fire brødre, pluss at mamma og pappa hadde så mye problemer, så det var alltid litt sånn kaotisk i huset. Det var aldri fred og ro å få. Alltid skriking og krangling, det er derfor jeg har fått dette temperamentet også.

Det er for to år siden at jeg kan si at det ble litt annerledes. Nå drøfter vi mer istedenfor å bare gå rundt og krangle. Nå snakker vi mer om ting og lærer ting.

41. Kameraten var med da Munir ble intervjuet. Han meldte seg på i samtalen mot slutten.

Jeg har blitt mer voksen, nå vet jeg hvordan jeg skal prate med broren min, faren min og moren min. Jeg ble kastet ut av huset, og da var jeg litt sånn norsk i hodet. Jeg var frekk og sånt, men etter hvert tenkte jeg: «hva er det jeg driver med, jeg kommer aldri til å være norsk og jeg liker ikke de norske verdiene som jeg har tatt fra dem». Jeg bare ble meg selv igjen og trives ganske godt med å være sånn. Jeg er fornøyd med meg selv. Jeg kjøper liksom gave til faren min og sier «her, dette er faren min». Selv om han ikke alltid har vært en god far, kan ikke akkurat gi han medalje og si verdens beste pappa, men bror, han er faren min. Det holder ikke sant. Mange spør meg om jeg fikk juling av foreldrene mine, og jeg sier bare «hva har du med det å gjøre; hvorfor skal jeg fortelle det til deg?» Jeg fikk juling, bror, jeg gjorde det, men jeg hater dem ikke. Alle unger trenger litt sånt. Se på de norske, de har ikke fått, se på dem. Jeg har et par norske kompiser som har hatt det som meg, ikke helt sånn, men strenge foreldre. Nå setter de pris på alt. Litt juling skader ikke. Jeg hadde sendt alle norske barn på julekurs, liksom. Da blir man litt mer jordnær.

Ingen mennesker er Gud, men de tror det er Gud å gå rundt i byen og sjefe over han og han. Til og med hvis du kan sjefe over han med penger, det går ikke med meg. Ikke alle mennesker kan bli kjøpt. Selv om jeg ikke er så glad i samfunnet nå for tiden. Alt er bare Facebook og sånt. Er du ikke på Facebook, så har du ikke dame, ikke venner, ingenting. Det er ikke bare Facebook jeg snakker om, men samfunnet generelt.

Det er flere interessante elementer i det Mahmood sier her, blant annet dette med norskhet. Det ser ut til at han forbinder «norske verdier» med det å oppnere mot foreldrene sine på en respektløs måte. Han opplevde at foreldrene ble strengere da han kom til Norge, og han reagerte på en «norsk» måte – ved å være frekk i stedet for å drøfte og snakke sammen på den riktige måten. Det var på grunn av denne norskheten – at han var «litt norsk i hodet» – at foreldrene kastet ham ut, slik han ser det nå. Når Mahmood tar avstand fra denne perioden i ungdomstida, framstiller han det som at han har valgt bort noen norske verdier framfor noe «eget», noe som har med hjemlandet å gjøre, men mest med familiens «vi» – «sånn vi er». Det handler om å respektere sine foreldre, også selv om de ikke alltid er «verdens beste». Denne formuleringen leder Mahmood over på fysisk vold. Faren har brukt vold i oppdragelsen, noe Mahmood ikke er ukritisk til, men han rehabiliterer likevel faren som far. Samtidig virker dette som et sårt tema i forhold til andre mennesker Mahmood møter. Når han refererer til alle spørsmålene han har fått om juling, virker det som om han har oppfattet det som degraderende. Han har blitt tillagt posisjonen som offer for undertrykkende foreldre: «Har du sånne foreldre, du? Sånne som slår barna sine?» Det er i en slik kontekst vi bør tolke det han sier om juling som noe alle barn trenger – også de norske barna som ikke har respekt for foreldrene sine, og som heller ikke respekterer andre, men tvert imot hever seg over dem, som om de var Gud. Det Mahmood sier om sin autoritære oppdragelse må med andre ord forstås i lys av den misanerkjennelse og degrade-

ring han møter blant etnisk norske jevnaldrende, og som forsterkes av at familien hans har dårlig råd. Dette er et tema Mahmood har felles med noen av de andre unge mennene i denne studien. De opplever å ikke nå opp i forhold til både materielle og verdimeslige standarder i samfunnet rundt dem. De blir ikke anerkjent som likemenn, og da er det nærliggende å heller framheve og være stolt av «sitt eget». Mahmoods framstilling bærer preg av en sterk dikotomi mellom «det norske/andre» og «det egne». Det virker vanskelig å kritisere noe eget uten at det betyr å «bli» norsk. For eksempel blir det vanskelig å kritisere far for å bruke vold når man stadig får degraderende spørsmål om fars vold. Da er det kanskje en bedre utvei å bagatellisere volden, eller å rehabiliterer den som noe alle trenger, noe som gjør folk mer jordnære og mindre «sjefete».

Denne dikotomiseringen av det egne og det norske har en klar parallell til måten flere av informantenes foreldre snakker om fornorsking., men den er også utbredt i majoritetssamfunnet, bare med motsatt fortegn. Når en jente bryter med familien sin på grunn av vold og undertrykking heter det ofte at hun «bare ville leve et norsk liv». Ellers vil nok mange etniske nordmenn reagere på at frekkhet forbindes med «norske verdier». De vil snarere legge vekt på at de oppdrar barna ved å «drøfte» og «snakke sammen», slik Mahmood sier at han og hans foreldre gjør mer av etter at han sluttet å «være norsk». I storsamfunnet er det imidlertid stadig debatt om hvorvidt barn får for lite grenser og mangler respekt for autoriteter som både lærere og foreldre. Det er verdt å reflektere rundt dette at frekke barn oppfattes som negativt uavhengig av oppdragerstil. Hva det vil si å være frekk, vil nok imidlertid variere, både mellom majoritet og minoriteter, men også mellom minoritetsfamilier. Noen unge menn forteller at de blir oppfattet som frekke fordi de stiller spørsmålstegn ved det foreldrene bestemmer eller mener. De forsøker å få til en dialog, men blir oppfattet som respektløse av foreldre som vil at barna skal adlyde. Samtidig kan vi tenke oss at noen barn sier imot foreldrene på en måte som også av etnisk norske foreldre ville bli oppfattet som frekt – kanskje gjelder det Mahmood. Når foreldre konstruerer dette som norskhet kan det reflektere en opplevelse av å være truet i forhold til grunnleggende verdier, men det kan også være en måte å fraskrive seg ansvar på. Ved å se barnas innvendinger som et resultat av norsk påvirkning slipper de å ta innover seg at «egen» oppdragelse produserer bestemte former for motstand i en «norsk» kontekst. Det kan uansett se ut som om Mahmood og foreldrene har funnet en bedre måte å snakke sammen på, og denne endringen har kanskje nettopp blitt mulig ved at den ikke oppleves som pådyttet utenfra.

Zain: «Faren min sier 'gjør ditt eget'»

Munirs kamerat er ikke alene om å beskrive foreldrene som åpne for diskusjon. Zain er 18 år og født og oppvokst i Norge. Hans motivasjon for å stille opp til intervju var å vise at ikke alle pakistanske foreldre er sånn som de gjerne framstår i mediene – strenge og undertrykkende. Han sier at særlig faren er en liberal mann. I samtalen kommer vi blant annet inn på utdanningsvalg. Zain forteller at han har lyst til å jobbe med mennesker. Faren hans støtter ham på å gjøre det han ønsker og er motivert for:

Så jeg har tenkt noe innafor det. Og det har jeg snakka med pappa om. Han sier: «Bare du er fornøyd med det du jobber med, så trenger ikke pengene å ha noe å si, hvor mye du tjener og sånn. Bare du er fornøyd og liksom virkelig gir alt i det.»

Så for han er det ikke sånn at... for noen er jo veldig opptatt av status og sånt. Men du beskriver jo en far som kanskje ikke er helt sånn, eller...?

Ja, ja. Det som er, faren min er ikke så interessert i hva andre folk kan si, så han er mer sånn at: «Gjør ditt eget, ikke bry deg om det som andre folk sier». Han sier at: «Du kan bli medisinstudent og bruke halve livet ditt på å slite deg inn i bøker. Men hva skjer når du kommer ut i arbeidslivet og sånn?» Folk tenker sikkert: Han er medisinstudent, han har respekt. Men det blir ikke det samme, liksom. Så det er det han mener når han sier: «Du bestemmer selv».

Men han gir gode råd og... følger opp, liksom?

Ja, han gir gode råd. Han veileder. Han bare sånn: «Dette kan du gjøre. Og hvis du gjør det, så skjer det og det.» Men han sier at han ikke vil tvinge noe på oss.

Kjærester og partnervalg er et annet viktig tema i prosjektet, og et tema som også opptar Zain:

Det med ekteskap og sånn ... jeg syns jeg ser at det er et problem innafor det miljøet vårt nå. At klassesystemet... nei, kastesystemet, og land[bakgrunn] er ganske viktig. Men vi bor jo liksom i et såpass flerkulturelt land, og hvis du finner en jente, for eksempel, som du har veldig god kontakt med... Jeg kan godt være ærlig og si at jeg har god kontakt med én, ikke sant.

Zain liker denne jenta veldig godt, men hun har en annen landbakgrunn og derfor kan de ikke bli kjærester. Det er hun som ikke vil; fordi foreldrene hennes er «ganske strenge på sånt». De vil at hun skal gifte seg med en med samme etniske bakgrunn, og det er ikke aktuelt for henne å være kjæreste med en hun ikke kan gifte seg med, med foreldrenes velsignelse.

Når det gjelder hans egne foreldres syn, mener han moren er litt mer konservativ enn faren. Han tror likevel begge foreldrene er åpne for at han kan komme til å gifte seg med en med annen landbakgrunn, slik flere i slekta har gjort:

Det viktigste moren og faren min ser på, er at hun er en god muslim, at du kan se for deg at du lever livet ut med henne, at det ikke er sånn... bare sånn en gangsgreie. At du liksom ikke tenker at: Dette er bare for to-tre år, og så er det en annen. (...) Men i noen pakistanske kulturer så er det sånn at: Nei, det er ikke lov, for vi har allerede valgt en for deg. Men familien min sier at vi kommer til å anbefale noen jenter til deg, at det kan være greit, men du følger det du vil selv. De sier: «Vi vil bare det beste». Og hvis du føler at du virkelig vil dette her, så gjør vi det.

Zain posisjonerer altså foreldrene sine i kontrast til andre familier, eller som han sier – andre «pakistanske kulturer», der foreldrene bestemmer mye mer. Samtidig forventer han at foreldrene til en viss grad vil ønske å delta i sønns partnervalg og ekteskapsinngåelse. Og i en sånn prosess står ikke den enkelte familie helt fritt til å gjøre som de vil. Det fins regler for hvordan man går fram på ekteskapsfronten:

Det som er, er at hvis vi skal snakke med den andre familien om... for i den pakistanske kulturen er det sånn at gutten spør om hånda til jenta. Det er ikke sånn at han går direkte til... Men familien går, og det de tenker masse på er jo: Hva om faren til jenta sier nei på grunn av det og det? Det blir jo ganske sånn... man føler seg ganske trykket ned på grunn av det. Så derfor sier de sånn at: «Du burde passe på. Er det noe jenta virkelig vil, så går det greit.» (...) Ikke at foreldra føler at det blir pinlig, men liksom gutten. Du tenker: «Den jenta er bra, jeg vil gifte meg med henne». Og så tar du med foreldra dine dit, og så plutselig får du nei. Da er det sånn... foreldra kommer til å tenke litt rart, og du selv kommer til å føle at: «Ok, jeg tok dem med dit, de måtte oppleve alt det bare på grunn av meg..».

Er det sånn at foreldrene dine først og fremst er bekymra for hvordan det ville bli for deg, eller er de liksom redde... eller er faren din også bekymra for hva de andre vil si om han?

Ikke hva de andre vil si om han, men liksom hvordan det ville påvirke oss da. Eller, jeg tror ikke det er foreldra som er mest bekymra for det. Det er vel gutten selv som er mer bekymra for det, for han føler liksom at han skuffer familien, kan man si. At hvis han får nei, så skuffer han familien fordi han tok dem med til familien til jenta og sånn. Og plutselig hvis de sier nei, så tenker man sånn at: Ok, er det virkelig på grunn av at familien min ikke er bra nok, mener de det? Er det på grunn av hudfargen min, er det på grunn av det og det? Så det går mye mer på sånn kultur da. Familie er ganske viktig.

Zain skisserer en logikk der det er viktig at gutten kjenner jenta så godt på forhånd at han er sikker på at hun og familien vil svare ja, for å unngå å bli «trykket ned». I andre familier vil dette være en jobb for kvinnene, som uformelt forhører seg om den andre familien er positive. Men Zain opplever altså at foreldrene ber ham sørge for å være sikker på at jenta virkelig vil gifte seg med ham, når den tid kommer. Noen ville nok kalle det en form for individua-

lisering – når foreldrene ansvarliggjør ham og nærmest avkrever en viss kontakt mellom de unge på forhånd. Selv kaller Zain det for kultur og forklarer det med at familie er viktig. Uansett er ekteskap et felles familieprosjekt for Zain, og én familie kan ikke bare individualisere det hvis gutten skal gifte seg innenfor sin egen gruppe. Når andre forventer at familien opptrer kollektivt kan ikke foreldrene bare trekke seg ut og overlate giftermålet helt til sønnen eller datteren. Hvis de ikke framstår som en enhet utad kan de få kritikk for å bryte for drastisk med tradisjonen. Zain antyder imidlertid et tilfelle av stilltende overenskomst (Forsberg 2007) mellom den unge og foreldrene, der foreldrene «fronter» et ekteskap der de unge har hatt regien i det skjulte.

Zain regner altså med å ha foreldrene med når han skal velge kone, og at han kommer til å ha ganske stort alburom. Andre ugifte informanter på hans alder forteller om strengere foreldre, men også om endring over tid. Hussein for eksempel, sier at faren har vært opptatt av at barna hans måtte gifte seg innenfor samme høye kaste som familien tilhører. Derfor var han avvisende da han for en stund siden oppdaget at Hussein var sammen med en jente. Jenta hadde ikke bare en annen etnisk bakgrunn, hun var heller ikke muslim – som ham. Faren sa til Hussein at det ikke var noen vits i å være sammen med jenta når de likevel ikke kunne gifte seg. Han var ganske kategorisk, men Hussein mener å se tegn til at han har tenkt seg om. Han håper at faren med tiden vil bli mer åpen for at sønnen ikke bare gifter seg ut av kasten, men også med en kvinne fra en annen religion.

Hemmelig kjæreste og giftepress

Til slutt handler det om tre unge menn som har konflikter med foreldrene omkring partnervalg og ekteskap. Amir og kjæresten måtte skjule forholdet fordi hennes foreldre mener jenter skal være jomfru til de gifter seg. For ham var det lettere å ha kjæreste, men mor satte seg på bakbeina da han ville gifte seg med henne. Både Tahir og Salman har i voksen alder blitt utsatt for sterkt press fra foreldrene; Salman for å gifte seg med kusina, Tahir for å bli i et ekteskap han angrer på. Ungdomstida til de to kunne ikke vært mer forskjellig; Tahir som kriminell og vellykket forretningsmann, Salman som lydlig familiegutt. Ved inngangen til trettiåra innfanges begge av et krav om innordning i fellesskapet og sine egne ønsker om å være den gode sønn.

Amir: Hemmelig kjæreste, og datter

Amir, som nå er 20 år gammel, ble kjæreste med naboenta Nefise da han var 16. Det måtte være hemmelig både for hennes og hans familie siden ingen av dem hadde lov til å ha kjæresten. Særlig problematisk var det at hun hadde en annen landbakgrunn enn ham. Amir ble oppfordret til å forklare mest mulig konkret hvordan hemmelig kjæresteri «gjøres»:⁴²

Det vi begynte med var at... jeg røyka på den tiden, og det gjorde hun òg. Så når hun hadde røyk, så avtalte vi på MSN om å møtes. Vi bodde jo ikke så langt fra hverandre, og vi pleide å være i kjelleren og ta en røyk sammen. Så jeg møtte henne et par ganger der. Og det var vinter og kaldt, så vi holdt oss der inne. Vi ble sammen etter hvert. (...) Da pleide vi å møtes på [et sted i Oslo] fordi foreldrene mine kjenner ikke til det stedet så godt. Ikke en gang brødrene mine. Vi møttes på Mc'ern, spiste der, og så var vi sammen. Og så dro vi til sånne steder der det ikke er [folk med samme landbakgrunn], fordi rykter sprer seg fort i familien og slekta. Noen ganger dro vi til [...]. Der gikk vi tur, lang tur. Vi holdt i hånda og ... vi klinte ikke på veien da, fordi jeg var litt redd, for å være helt ærlig. Vi bare gikk og snakka. Vi klinte i bussen. Og så overnatta vi på et hotell et par ganger. Det var etter hvert, sånn etter at vi hadde vært sammen i to måneder. Vi kom mer og mer nær hverandre. Og så snakka vi lenge på hjemmetelefonen mens foreldrene mine sov om kvelden, og storebroren min ikke var hjemme. Jeg var alene i rommet, og jeg prata med henne lenge. (Små-ler) Det var jo gratis å ringe fra hjemmetelefonen. Snakka i to-tre timer. Vi var veldig glade i hverandre, og tida gikk fort. På bursdagen min var vi også sammen. Vi tok bussen til Tusenfryd. Da så vi en [med samme landbakgrunn] i bussen. Jeg bare glemte meg, husker jeg.

Nefise og Amir brukte aldri prevensjon når de hadde sex, og de hadde ikke vært så lenge sammen da hun ble gravid. Den tida oppførte han seg ikke så bra mot henne, tenker han i ettertid. Han stilte ikke så mye opp, tok henne for gitt og prioriterte kameratene. Derfor gjorde hun det slutt, men heldigvis ble de sammen igjen etter en stund. Amir forteller i detalj om natta da datteren meldte sin ankomst, om fødselen som han var med på, og om hvor viktig det er å vise kjæresten at han tar ansvar nå, i motsetning til før.

Da datteren ble født var det kun Amirs storebror som visste om det. Amir overnattet hos kjæresten og datteren de første nettene, mens foreldrene trodde han var hos en venn. Seinere fikk foreldrene høre alt sammen via omveier. Faren har fortalt seinere at han skjønte noe var galt, men Amir hadde ikke våget å fortelle det:

43. I sitatet er forskerspørsmålene redigert bort for å spare plass. Det dreier seg om små spørsmål underveis for å få ham til å være konkret og for å drive historien framover.

Men hva var du redd for?

Jeg var redd for at jeg skulle skuffe han, at han skulle få vite det og... Jeg er veldig glad i ham. At de stoler på meg og... Men jeg vet at han stoler på meg fortsatt. Men jeg skulle ha fortalt det egentlig. Det var ikke så vanskelig heller. *Kan du huske hvordan du tenkte eller følte den tida før du sa det da, eller før det ble kjent liksom? Altså hvis du skal prøve å forklare hva du var redd for? Du begynte med å si at du var redd for at du skulle skuffe han. Var du redd for at han skulle bli sint? Jeg kjenner ikke faren din. Noen fedre blir veldig, veldig sinte, og noen bruker vold... Noen gråter... altså de kan gjøre mange forskjellige ting.*

Ja, ja, jeg vet. Men faren min er... jeg er veldig glad i han. Han har aldri slått meg eller rørt meg, fordi... jeg vet ikke hvorfor han er sånn. Han er veldig annerledes. Hvis vi tenker typisk utlendinger, så slår de barna og sånn. Men faren min har jo vært i... han har rett og slett bodd i utlandet i mange, mange år, så han har ikke den tankegangen, sånn typisk [...] Han bruker ikke vold. Han blir ikke sint en gang. Moren min blir ganske sint og snakker masse, sier mye. Hun pleide å slå før, men jeg er stor nå, så hun slår ikke, men snakker mye, blir mye sint og sånn. Men faren min, jeg husker ikke at han har slått meg eller rørt meg. Men det som er, er at han har hjerteproblemer, så derfor var jeg veldig, veldig redd for at han skulle bli skuffa og sånt.

Da foreldrene fikk vite hva som hadde skjedd stakk Amir hjemmefra en stund fordi han fryktet reaksjonen. Han var usikker på hva de ville si eller gjøre. Det viste seg at moren og faren reagerte ganske forskjellig:

Faren min sier: «Gjør akkurat som du vil». Mamma vil bare at jeg skal kutte ut kontakt med henne og... sånn at... ja, at hun går sin vei. Hun sier: «Ikke gi barnet ditt navn». Første dagen... før jeg flytta, så prata hun om det. (...) Hun vil jeg skal kutte kontakten... for eksempel når [datteren] blir stor da, at folk ser henne ute og sånn, så kommer de til å si det er dattera hans og sånn, ikke sant. Ja, at de kommer til å snakke dritt. (...) Hun tenker sånn at Nefise er en dårlig jente og har gjort noe som religionen eller kulturen ikke gir lov til.

Fordi hun hadde sex uten å være gift?

Ja, så klart det. Og så tenker hun: Nefise er en dame som ikke kan noe om religion eller... Hun er akkurat som norsk. Det er det hun mener i hvert fall.

Og «min sønn skal ikke gifte seg med en sånn.. »?

Nei, en sånn jente. Ja.

Eller er det det at hun har en annen landbakgrunn, at det blir feil liksom?

Nei, nei, det er ikke det. Hun er muslim i hvert fall. Men hun sier: «Hun er norsk. Hun kommer til å forlate deg dagen etter eller stikke av. » Det er såne ting.

«Du kan ikke stole på henne»?

Du kan ikke stole på henne. Men jeg vet hva som er best for meg, for jeg er gammel nok. Jeg har kjent Nefise i tre år nå, så jeg vet åssen hun er. Men man kan aldri si aldri, ikke sant.

Amirs far har vært interessert i å snakke med sønnen, men Amir turde ikke fortelle om kjæresten og barnet som var på vei, i frykt for å skuffe ham. Da det først kom for en dag, virker det som fars reaksjon både er tyngre og lettere å bære enn morens.

I Amirs tilfelle er det altså mor som er mest negativ til sønnens forhold. Som vi ser, advarer hun ham om at «fornorskede» kvinner er svikefulle. Hennes løsning er at Amir kutter ut kjæresten. Det er kun Nefise som blir «dårlig» i morens øyne. Det er hun som er problemet, som gir sønnen og familien dårlig omdømme. Dermed er det utelukket at sønnen gifter seg med henne. Det er særlig presset fra moren som har fått ham til å flytte hjemmefra. For tiden bor han sammen med en kamerat. Han synes det er leit at han ikke får se datteren og Nefise så ofte, siden hennes familie forlanger at de skal gifte seg før de får lov til å treffe hverandre. Selv synes han at han er for ung for et så stort ansvar. De treffes derfor bare av og til uten at foreldrene hennes vet det.

Amir tror for øvrig at moren ikke er alene om å fordømme Nefise, og kanskje også ham selv. Han er usikker på hva hans egne kamerater tenker, og han har derfor ikke fortalt om kjæresten og datteren:

De er litt mer opptatt av religion kanskje, de gutta.

Men er islam viktig for deg?

Så klart, det er viktig for meg. Det er min religion og min tro. Jeg har tro på islam. (...) Men de tolker det feil. Det er folk som tolker det feil. Islam betyr fred egentlig. (...) Jeg bryr meg ikke om hva folk sier om det. Jeg er ikke opptatt av hvilke handlinger Nefise har gjort, men selve personen Nefise, hvordan hun er.

For noen vil jo si at hun er en dårlig jente?

Det hun gjør, er dårlig, men *hun* er ikke dårlig. Handlingene hennes for eksempel... jeg kan ikke si at: Du er dum. Men jeg sier: Det er dumt gjort. Skjønner? Så jeg er mer opptatt av den indre personen hennes. Hun er en veldig god person. Jeg driter i om folk sier: «Hun røyka» og sånt. «Hun hadde sex med deg ute i skogen.» Man gjør sånne ting. En hvilken som helst ungdom gjør det. Selv de kompisene mine. Jeg kan bevise mange ting som de har gjort. Det er ikke bra at man lyver og sier... hånden på hjertet, og så gjør man noe annet. Det syns jeg er dårlig.

Men blant dine kamerater, ville du syns det var... ja, er det en grunn til at du ikke forteller om det? Er det det at du ikke har lyst til å høre sånne ting?

Ja, ja. Fordi de sier noe, og så gjør de noe annet.

Tenker du at det hun har gjort, er dårligere enn det du har gjort? Du sa at hun hadde gjort en dårlig ting, men hun er ikke dårlig. Men er det verre at en jente gjør det, enn en gutt? Er det dårligere det hun har gjort, enn det du har gjort?

I kulturen, må jeg si, så er det jenta som har liksom mer skyld. Men hvis man tenker sånn generelt... eller i religionen, så står det at kvinner og menn har samme rettigheter, så da blir det mer sånn begge deler.

Tahir: Konge og valp

Tahir er i slutten av tjueåra og oppvokst i Norge sammen med tre yngre søstre. Han forteller om en oppvekst med yrkesaktive foreldre som på mange måter var ganske liberale og det han kaller «norske». Konflikten mellom ham og foreldrene begynte da han for noen år siden giftet seg med en kvinne fra opprinnelseslandet, men angret ganske raskt. Han sier ekteskapet var et forsøk på å rehabilitere seg som sønn, etter at han hadde skuffet moren og faren på flere måter. Det var en periode i livet hans da han drev med kriminalitet, som de bare kjenner til en brøkdel av. Da det ble aktuelt å tenke på ekteskap var han positiv til å dra til opprinnelseslandet for å finne en kone sammen med foreldrene, og etter å ha truffet flere familier, møtte de en han likte. Det var familien han fikk sans for; jenta fikk han aldri noe inntrykk av, men han valgte likevel å inngå et arrangert ekteskap.

Tahir begynte å få kalde føtter allerede før kona kom til Norge, men det var særlig da han innledet et forhold til en annen kvinne, Iram, at ønsket om skilsmisse ble tydelig. I ettertid opplever han det mest som at han giftet seg med svigerfamilien, og han har tilsynelatende aldri hatt dårlig samvittighet overfor kona når han i mange runder har forsøkt å skille seg. Han har imidlertid stadig gått med på å prøve litt til. For eksempel når svigerfaren hans ved to anledninger har spurt ham direkte hva han ville. Første gang var ikke lenger etter vielsen. Kona var fortsatt i hjemlandet, og han hadde fortalt både henne og foreldrene sine at han ville ut av ekteskapet. Foreldrene tok ham med til Pakistan for å «finne ut av det». De kjørte til kona og svigerforeldrenes hus, og svigerfar satt rett overfor ham i sofaen:

Han var skikkelig lei seg og skuffa, og mora var helt fra seg. Mora mi satt og grein, og det var bare... Hjertet mitt bare vrei seg; jeg vrei meg innvendig. Jeg fikk dårlig samvittighet, som hadde gjort noe sånt. Så spør svigerfaren min: «Tahir, hva er det du ønsker?» Så sa jeg: «Jeg syns ikke dette går, så hva skal vi gjøre?» Jeg ble litt betenkt. Og så kjente jeg inne i kroppen min at det er noe som ikke stemmer her. Jeg elsker Iram, og så har jeg denne situasjonen her. Jeg klarte ikke å si til han at jeg skal skille meg. Jeg klarte det ikke. Vet du hva jeg sa til han? Jeg sa: «Hør her, jeg sliter. Jeg skal finne ut av det. Vi lar det gå sin gang, så venter vi på visumet før vi bestemmer oss.» Det var det jeg sa. Enda jeg skulle si: «Jeg vil skille meg, jeg vil ikke dette.»

Hadde du tenkt at du skulle si at: Jeg vil skille meg? Hadde du planlagt det?

Jeg hadde planlagt alt på forhånd før jeg reiste, at jeg skal skille meg. Jeg skal si det. Jeg klarte å si det til henne, men jeg klarte ikke å si det til faren hennes.

Hvorfor ikke?

Jeg veit ikke hva som... inni meg så fikk jeg dårlig samvittighet da jeg så *han*. For det var ikke hans skyld oppi dette her.

Men er det hennes skyld da?

Det er ikke hennes skyld heller, men henne klarer jeg ikke å relatere meg til, fordi jeg inngikk ikke ekteskapet på grunn av henne. Jeg inngikk det på grunn av foreldrene mine og foreldrene hennes.

Hva mener du?

Jeg mener at jeg så ikke på henne, jeg tenkte ikke på henne. Jeg skulle ikke gifte meg med henne. Jeg giftet meg med familien hennes, som du sa. Så hun var ikke et kriterium i den avgjørelsen.

Tahirs kone kom til Norge, men etter en del fram og tilbake sendte han henne hjem igjen til foreldrene. Han hadde skilt seg fra henne på muslimsk vis, ved å si «jeg skiller meg» (talaq) tre ganger. Så tok svigerfaren kontakt:

Jo, det var svigerfaren som ringte meg. Og faren min hadde jo bearbeida meg de luxe. Jeg begynte å tenke: Er det riktig? Er det riktig? Og faren min bare: «Hun skal komme tilbake. Gi henne en sjanse, gi henne en sjanse, gi henne en sjanse.» Og så ringte svigerfaren min. Han bare: «Er det talaq?» Inne i hjertet mitt så sa jeg: «Ja, det er talaq.» Men faren min: «Si nei, si nei!» Og jeg sa bare: «Nei, det er ikke det.» Så du skjønner hvor problemet ligger. Jeg klarer ikke å konfrontere de voksne (små-ler). Og så kom hun tilbake. Jeg flytta ikke hjem, men jeg pleide å dra hjem og spise middag. Jeg snakka ikke med henne. Pleide å sitte der en time, og så stakk jeg.

Kona kom tilbake til Norge og bodde hos svigerforeldrene. Det har vært flere dramatiske runder i familien, ikke minst da foreldrene fikk vite om Tahirs forhold til Iram. På ett tidspunkt varslet han utlendingsmyndighetene om at de skulle trekke tilbake konas oppholdstillatelse siden han ville skille seg, men så trakk han varselet tilbake. Nå har kona vært her en stund, og hun er fortvilet over at Tahir ikke vil være gift med henne lenger. På intervjutidspunktet hadde han nylig sendt inn separasjonsbegjæring. Det er ikke første gang, men denne gangen tror han at han skal klare å stå på sitt, siden «nå kan det ikke bli verre». Han håper at Iram fortsatt vil ha ham, selv om han har skuffet henne så mange ganger.

Men hva er det egentlig som har vært så vanskelig? Hva er det som gjør at han så mange ganger har bestemt seg for at nå er det nok, men så - når det kommer til stykket – har gått med på å gi ekteskapet en ny sjanse? Det er ikke så lett å få tak i, siden Tahir egentlig snakker ganske lite om hva dette handler om:

Men det virker på meg som om du bestemte deg for å... altså du kan liksom ikke si at ... de presset deg ikke til å gifte deg?

Nei. De pressa meg til å beholde ekteskapet.

Samtidig så drev du og ombestemte deg hele tiden..

Ja. Og der ga jeg feil signaler. Eller, jeg ombestemte meg egentlig ikke. Jeg visste hva jeg følte, men jeg stolte ikke på følelsene mine. Jeg valgte å stole på faren min. Altså, han la fram noe for meg, han sa at det jeg tenkte var feil. Og jeg ble overbevist om at jeg tok feil. For eksempel: Du vil angre i framtiden hvis du skiller deg. Kona di kommer til å gjøre deg lykkelig. Dette er det riktige. Hvis du velger Iram kommer du til å tenke: Faen, hvorfor gjorde jeg det? Hun kommer til å piske deg rundt og her og der, og du kommer til å angre.

Men hva mente han med at Iram kommer til å piske deg?

At Iram er født og oppvokst i Norge, hun er vant til å få vilja si, og hun kommer ikke til å ta vare på meg og familien. Og vi hadde jo vært ute for såpass mye at Iram hadde grunn til å være frustrert og sur og forbanna, takket være meg. Men jeg ble sånn: Faen, kanskje hun er sånn som han sier? Faren min brukte det mot meg, de opplevelsene jeg har hatt, til å manipulere huet mitt, til å velge den lette utveien, som egentlig var den tunge for meg. Fordi jeg veit per i dag at Iram lyver aldri. Hun vil meg aldri noe vondt. Hun kan faen meg gå i grava for meg. Det er faren min som har feil, og hun har rett.

På et eller annet slags vis så har du liksom latt deg... blitt med, sånn steg for steg...?

Ja, valgene jeg har tatt har vært min vilje. Men utgangspunktet i valgene er ikke mine følelser og tanker.

(...)

Det du har sagt er veldig interessant, for du har sagt flere ting som på en måte ikke går helt i hop, hvis du skjønner. Altså, du sier sånn at: «Jeg er ikke feig», sa du.

Nei, jeg er ikke feig.

Men i det andre øyeblikket så er det sånn: Nei, jeg tør ikke ... klarer ikke å konfrontere de voksne.

Veit du hvorfor? Fordi jeg har splitta personlighet, eller jeg lever i to kulturer. Det utelivet mitt, der er jeg kongen. Med én gang jeg kommer hjem, eller må forholde meg til voksne pakistanere, så er jeg en valp. Jeg hadde ikke tørt å si det for noen år tilbake, men jeg tør å si det nå. Ute er jeg kongen, hjemme er jeg en valp. Jeg er en 15-åring som ikke tør å ta mine egne valg og stå for dem. Og det går litt i oppveksten.

Men kan du si mer om det? Hvordan blir man en valp innafør en familie som din?

Jo, fordi at... mamma og pappa har en del forventninger. Altså mamma og pappa har oppvokst oss i 18 år, og de har ofra så mye, og du kan ikke gjengjelde det. Det går litt på religion også, at mamma og pappa betyr alt og du skal ikke si imot dem og alt det der. Du skal høre på dem og liksom ta vare på dem og alt det der. Og så skal selvfølgelig barna... vi skal innfri forventningene deres når vi er blitt voksne, for da skal vi ta vare på dem. Det er sånn kultur og religion hånd i hånd. (...) Men jeg har jo vært ute for masse rart. Jeg har såra foreldrene mine mye gjennom oppveksten. Mamma og pappa har vært og besøkt meg i arresten, i fengslene. Det er ikke noe hyggelig for dem. Jeg veit det.

Og sånn sett så har de kanskje på en måte stilt opp ekstra mye da?

De har stilt opp ekstra mye. Jeg kan ikke utsette noe på foreldrene mine. De har alltid vært der for meg både mentalt, økonomisk. De har ikke vært der heller. Det eneste at jeg har hatt et tak over hodet hele tida. Uansett hvordan jeg har driti på meg, så har jeg kommet hjem og sovet i min egen seng. De har ikke hjulpet meg økonomisk, vil jeg påstå, de har ikke hjulpet meg mentalt heller, de har... De har tilgitt meg, de har ikke kasta meg ut. Jeg har alltid hatt senga mi å gå tilbake til. (...) Men uansett, jeg føler at jeg må tilbakebetale dem, eller jeg føler at: «Ok, jeg har gjort så mye dritt, at det er på tide å gjøre noe bra». Det var det ekteskapet handla om, å gjøre dem litt glade også.

Men har de spilt på det, føler du? Altså har de appellert til det...?

Nei, de har ikke det.

Det kommer mer innenfra?

Innenfra meg, en skyldfølelse, som gjør at jeg på en måte tenker at: Ok, her slår jeg to fluer i en smekk. Jeg gifter meg, og så blir mamma og pappa happy i tillegg.

Tahirs beskrivelse av seg selv som konge og valp er slående, og interessant. Han framstiller forholdet til foreldrene dels som en taknemlighetsgjeld for at de har holdt ut med hans dårlige sider, dels som en kulturelt foreskrevet lojalitet. Samtidig gir han en ganske motsetningsfylt beskrivelse av hva foreldrene har gjort for ham. Han svarer først bekreftende på spørsmål om de «har stilt opp ekstra mye» og utdyper at de har «alltid vært der». Så tar han seg i det og presiserer at de egentlig ikke har «vært der», men de har aldri avvist ham. Med den ballasten Tahir har, er ikke det lite. Men motsetningene i det han sier, er nok et godt bilde på hans ambivalens overfor foreldrene. Han ville sannsynligvis snakket annerledes om dem før konfliktene startet. Uansett er det disse forpliktelsene som sønn, som bare forsterkes av den konkrete taknemlighetsgjelden, som gjør ham til en valp hjemme - i sterk kontrast til den kongen han har vært «ute».

Tahir sammenligner denne kontrasten med «å leve i to kulturer». Dette er vanligvis en formulering som sikter til en kombinasjon av eller konflikt mellom «norsk» og en minoritetsetnisk kultur. Det er uklart hva Tahir mener, men vi kan like gjerne forstå det som en henvisning til en «ute-kultur» og en «hjemme-kultur». Det er nærliggende å trekke paralleller til Thomas Walles middelklassemenn i Lahore som er suverene regelbrytere seg i mellom, men som overfor familien ivaretar rollen som den gode sønn og innordner seg i fellesskapet. En annen mulig referanse er til kontrasten mellom «familiegutten» og gangsta-kulturens gjengleder (jmfør forrige kapittel). Hensikten her er ikke å finne sannheten om Tahirs kongeidentitet, men å påpeke at den kan være forankret i ulike kulturelle repertoar – og gjerne i flere samtidig.

Så er det interessant å reflektere over Tahirs måte å fortelle sin historie på. Et godt stykke ut i handlingen er det fortsatt vanskelig å forstå hva som er problemet hans - at han ikke har klart å gjennomføre sitt forsett om å skille seg fordi foreldrene har motarbeidet det så sterkt. I første del av intervjuet forteller han historien i stor grad som om han har hatt hovedregien: «Så gjorde jeg det og det, og så gjorde jeg...» Han nevner nærmest i forbifarten at han ikke klarte å si hva han egentlig mente til svigerfaren sin. Det er først når han blir utfordret på dette fortellermodus at det viser seg at han har sagt lite om foreldrenes regi. Da blir det gradvis tydeligere at han har vært utsatt for et stort press. Det er på dette stadiet av intervjuet han kommer med ordene som så skarpt oppsummerer Tahirs opplevelse av situasjonen har en i: Ute er jeg kongen, hjemme er jeg en valp.

Det er nærliggende å tenke at Tahir først forteller historien sin i «kongemodus». Å fortelle om seg selv på en måte som står i stil med «valp» er nok mer problematisk for Tahir. Hvis dette er en riktig tolkning, indikerer det hvor vanskelig det kan være for noen menn å framstå som under- eller innordnet i familien, og at dette i seg selv kan forhindre forståelse. Sannsynligvis er det særlig vanskelig for menn som Tahir, som utad – og ikke minst i forhold til andre menn – har vært en mann som får det som han vil og som tar en lederrolle på ulike arenaer.

«En fjortis som ikke tør å ta mine egne valg og stå for dem», sier Tahir om seg selv på hjemmebane. Han har nok heller ikke blitt stimulert til, eller fått lov til, å gjøre og ta ansvar for sine egne, individuelle beslutninger i denne prosessen. Foreldrene har sådd tvil om dømmekraften hans, og de har gjort det lett for ham å gå tilbake på beslutninger som de var uenige i. De har fått viljen sin ved å underminere hans tiltro til egen vilje. Som han sa i sitatet over: han har ikke ombestemt seg, men ikke fått aksept for å gjøre det han har bestemt seg for. Samtidig vil han flere ting på én gang, fordi han føler seg forpliktet overfor fellesskapet. Vinglingen har vært en vingling mellom det han vil når han er aleine og det han ender opp med når han tar hensyn til andre. Begge deler er hans vilje.

Det er interessant å tenke høyt sammen med Tahir rundt det å ta beslutninger og ansvar, som for eksempel i følgende sitat der han kritiserer foreldrene for å legge skylden på kjæresten hans. Det er hun som har skapt alle problemene, har de sagt. Dermed fratar de også Tahir (muligheten til å ta) ansvar:

Jeg skjønner ikke at alle tror at hun er problemet. Hvorfor kan de ikke fatte at jeg ikke vil ha hun andre. Det er der problemet er.

Men tar de fra deg ansvaret? Når de legger all skyld på henne, så er det nesten sånn at de ikke på en måte legger skylda på deg?

Jeg sier til alle: Det er **jeg** som valgte henne.

Du får ikke lov til å ta ansvaret?

Nei.

For meg virker det som at en del foreldre lærer opp barna sine til å ta masse ansvar for fellesskapet, men ikke for individuelle valg...?

Helt riktig. Det er akkurat som faren min skulle sagt det: Husk å ta ansvar for fellesskapet, for familien, for slekta. Du må ofre deg selv. Hva er det for noe tull da? Akkurat det som er feil i denne situasjonen... er at faren min har blanda seg inn for mye. Og jeg som en person som er så selvsikker og så ressurssterk, jeg blir bare satt på sida.

Du har ikke fått lov til å være selvsikker og sterk hjemme?

Helt riktig.

(...) Plutselig motstrider hele min personlighet og alt er i ubalanse nå. Og jeg føler jo at jeg alltid har vært en person som klarer å ta valg, som tar standpunkt. Jeg har sittet i pressa situasjoner og faktisk løst dem på... Og dette her er piece of cake egentlig. Altså, jeg har vært i situasjoner der jeg har hatt en pistol mot hodet, og jeg har klart å snakke meg utav det. Dette er ingen ting. Men jeg føler at jeg ikke klarer det mer.

Tahir er sliten av presset og konfliktene, han føler seg ofte nedstemt og fungerer ikke så godt i hverdagen. Han har imidlertid fått god hjelp til å sortere og sette ord på egne følelser, og han jobber med å se situasjonen fra de andre involvertes perspektiv. Han sier at selvtilliten er lav, men samtidig virker det som at han gradvis får mer tak i og tro på hva det er han selv vil.

Salman: «Jeg vet det kommer til å skje»

Nå skal vi treffe en annen norsk-pakistansk mann på omtrent samme alder som Tahir, som også sliter med å stå imot giftepress. I motsetning til Tahir har Salman (30) imidlertid alltid vært «en snill gutt», både ute og hjemme. Nå føler han seg som et offer for mors press og ser ikke noe annen utvei enn å gifte seg.

Salman vet at moren og en annen kvinnelig slektning planlegger bryllup for ham. Han er allerede altfor gammel til å være ungar, mener de. De har kjøpt billetter til Pakistan, og han tror han kommer til å måtte gifte seg snart. Det er mors søsters datter, kusinen hans, som er den utvalgte, og han har visst om det lenge. Han forteller at han har forsøkt å si fra mange ganger at han ikke ønsker dette giftermålet, men han blir ikke hørt. «Jeg vet det kommer til å skje,» sier han. Samtidig går det fram at han kanskje ikke har vært helt tydelig på motstanden sin. Det er ikke så enkelt:

Når du ikke har nektet så tydelig, hva handler det om? Er du redd for konsekvensene hvis du nekter, eller er det sånn at du tenker at kanskje det går bra...?

Akkurat det der - alt det der. Det er liksom ikke meg å sette ned foten. Og så er det konsekvensene. Hvis jeg sier nei blir jeg utfrost - og hva er garantien for at jeg finner drømmepersonen på egenhånd? Og det siste.. jeg tenker ... jeg har jo sett ekteskap der de per i dag er lykkelige selv om de ikke ønsket det i utgangspunktet. Jeg kjenner noen som i dag sier «ektefellen min er kjempegrei».

Utfrost - hva betyr det?

At familien kaster deg ut, du er aleine, de vil ikke ha noe med deg å gjøre. Som å dra til helvete, ikke sant. «Du har tatt dine valg, lever ditt liv, vi vil ikke ha noe med deg å gjøre. Du er ikke-eksisterende.» Det som er vanskelig hos oss ... er man kommet i en sånn situasjon er det veldig vanskelig å få innpass igjen, fordi nesten ingen vil ha med deg å gjøre. Det er vanskelig å gifte seg, få kan tenke seg å ha en slik ektefelle som mildt sagt driter i foreldrene sine. Respekten er borte. Det er null til to prosents sjanse for å få en grei nok ektefelle som kanskje forstår deg. Sånn type ektefelle som forstår deg og er med deg, i stedet for å dytte deg.. sånn type person får du ikke uten foreldrenes velsignelse. Det første hun ville sagt hadde vært: «send foreldrene dine».

Alt henger liksom sammen..?

Ja, det skal gå rundt. Hvis jeg hadde gått til foreldrene hennes alene.. de ville kanskje reagert forskjellig.. Noen ville blitt sure, andre ville ledd av meg: «er du dum, eller?» [som kommer og frir uten å ha med foreldrene dine]

Salman mener altså at han ikke har noe valg, eller at valget er nærmest umulig. Han kan nekte å gifte seg med kusina «derfra» for å finne seg en kone blant norsk-pakistanere «her», men da risikerer han å bli utstøtt fra familien. Hvis han blir utstøtt er det små sjanser for å bli godtatt av en kvinne og hennes familie «her». Skulle han finne en kvinne som ville ha ham tross hans rykte som familiesviker, ville det i seg selv være bevis for at hun er en dårlig kvinne – som uansett ville komme til å gå fra ham. Sett utenfra kan det se ut som Salman konstruerer sin egen situasjon som et «damned if you do, damned if you don't»-scenario for å slippe å ta et vanskelig valg, slippe å ta belastningen ved å ikke innordne seg. På den andre side kan det godt tenkes at han faktisk har rett. At han vil bli utstøtt og dermed både miste familien – som er viktig for ham – og miste muligheten for å få en god kone med samme bakgrunn som ham selv. Samtidig er han nok også generelt usikker på om han ville lykkes i å finne en partner på egenhånd; en som han vil ha og som vil ha ham. Uansett er det ikke vanskelig å forstå at Salman kan føle seg ganske fanget, og at han blir både deprimert og sint av å ha det sånn.

Til tross for at Salman selv mener han virkelig har stilt opp for familien, eller kanskje nettopp *fordi* mor er vant til at han gjør som hun vil, så beskylder hun ham for å være en egoist når han ikke vil gifte seg med kusinen:

Hun mener at jeg ikke er interessert i å ha dem som familie lenger. Det er et pakistansk ordtak ... som regel noe en dame sier til en dame: «Du er som en pakistansk kvinne. En dag vil du eksplodere.»

Hva betyr «eksplodere»?

Drite i alt, bryte ut, droppe alt, gi faen i alle andre..

Være sånn ego, liksom?

Ja, ego, bare tenker på seg selv, er ikke takknemlig, har bare tatt imot og tatt imot. Du har liksom bare gått og venta på det rette tidspunktet før du utnytter situasjonen, viser ditt sanne ansikt. Sånne ting. Det ordtaket sier de ofte til meg – «du har to ansikter liksom, du er noe annet utenpå enn du er inni». (...) Når jeg er alene, på skolen og sånn... Da tenker jeg sånn at jeg skal stå på egne bein og... Kanskje er det sånn at jeg venter på det rette tidspunktet. Men jeg er ikke som broren min, jeg prøver så lenge jeg kan, å være et medlem av familien.

Morens «ordtak» passer til en bestemt oppfatning av svigerdatter-rollen. I dette perspektivet skal en svigerdatter tilpasse seg og underordne seg sin svigerfamilie, men kan over tid bygge opp en viss maktposisjon, særlig om hun får mannen på sin side. Salmans mor ser ut til å dele forestillingen om at kvinner er svikefulle og farlige, blant annet ved at de kan få ektemannen over på sin side slik at han «svikter» sin familie. Kanskje er det også derfor hun insisterer på at sønnen skal gifte seg innen familien, slik at hun kan ha større kontroll på svigerdatteren og ham. Salman er ikke eldstesønn og dermed den første til å skulle ta vare på foreldrene når de blir gamle, men de to eldre brødrene har begge giftet seg ut av slekta. «Hun vil ha meg som back-up», sier Salman.

Salman mener han strekker seg veldig langt for å gjøre mor tilfreds. Han innretter seg, viser omsorg, tar ansvar for andre og gjør stort sett som han får beskjed om. Derfor føler han det er svært urettferdig når moren oppfører seg helt annerledes overfor lillebroren som slett ikke innretter seg. Broren svarer tilbake, er frekk og uvillig, ser ut til å bry seg lite om hva andre sier og hva familien forventer. Kort sagt oppfører lillebroren seg som en egoistisk drittsekk, mens Salman selv er en medgjørlig familiegutt. I Salmans øyne er det lillebroren som får mest respekt fra moren, og som moren gir etter for. Det er interessant å reflektere litt over den tilsynelatende motsetningen i mors holdning til sønnene, slik Salman framstiller det. På den ene siden frykter hun at sønnene skal bli tøffelhelter, og at svigerdøtrene skal dominere over dem. I dette perspektivet er det rimelig at hun har større respekt for den umedgjørlige sønnen. På den andre siden kritiserer hun Salman for å være egoist hvis han ikke gjør som hun vil og opptre dominerende i forhold til ektemannen og Salman. Mors appell til sønnene om å være menn, og ikke underlegge seg kvinner, gjelder altså i forhold til kona – og ikke i forhold til moren. En lojal ektemann står dermed i direkte motstrid til å være en lojal sønn. I Salmans

framstilling frykter mor å få en svigerdatter som ligner på henne selv. Det er hun ikke alene om, hevder han:

Skal jeg fortelle deg en hemmelighet? I åtti prosent av pakistanske familier er det mødrene og søstrene som bestemmer! Men når de er ute, bøyer de seg, for de vil ikke at noen skal si at de har en tøffelheit til mann. Da er de dårlige damer. Kanskje tjue prosent av familiene har strenge fedre og brødre. Men i alle familiene her i strøket - pakistanere og indere også, for de er jo like kulturer - så er det mødrene som bestemmer. Jeg har ikke sett et eneste ekteskap som er inngått der fedrene har sagt... Det er mødrene, og søstrene, som velger. (...) Det som er vanlig i pakistanske familier er at mannen gifter seg, og kona får ham rundt lillefingeren. Moren min synes ikke det er bra at vi er sånn.

Salmans sterke generaliseringer er et generelt trekk ved intervjuet. Det kan dels tolkes som at han ønsker å formidle sin kunnskap om «pakistanere», slik han kjenner dem, til en utenforstående forsker. Dels er det et uttrykk for Salmans frustrasjon i den situasjonen han er i. Han har nok et sterkt behov for å føle at han ikke er alene om sin erfaring.

Oppsummering

Dette kapitlet har gitt innblikk i hva slags konflikter unge menn kan ha med sine foreldre. Våre intervjuer viser at noen gutter vokser opp med strenge regler under oppveksten, og med sterke restriksjoner på vennskap og fritid i sterk grad. Det kan handle om å prioritere skolearbeid eller religiøse aktiviteter og holde seg borte fra «trøbbel», men også om en generell frykt hos foreldrene for at sønnen skal bli «fornorsket». Sentralt står en forventning om at sønnen skal ta ansvar for familiens velferd og omdømme/ære, og innordne seg i fellesskapet. Noen unge menn har vært isolerte og ensomme i oppveksten, enten fordi de ikke har fått lov til å bygge relasjoner eller fordi de føler de ikke passer inn. Andre bruker mye tid med kamerater for å komme bort fra familieproblemene. I flere tilfeller oppleves den ene forelderen som strengere enn den andre, men det varierer om det er mor eller far.

Flere av de unge mennene i denne studien har fått en autoritær oppdragelse der lydighet, innordning og respekt for eldre står sentralt. Foreldrene legger ikke opp til åpen kommunikasjon. Forsøk på forhandlinger fra sønnens side oppfattes som frekkhet og assosieres med «fornorsking». Andre har vokst opp med en mer autoritativ oppdragerstil med fokus på tillit og dialog. Foreldrene vektlegger i større grad sønnens individuelle evner og interesser. Slike foreldre kan imidlertid også formidle sterke fellesskapsverdier og forvente at sønnen innordner seg i forhold til partnervalg, for eksempel. I tilfeller der disse foreldrene utøver press vil sønnen oppleve dette som et psykisk, og tildels inter-

nalisert press. Noen liberale foreldre kan bli overraskende rigide når konflikten tilspisser seg, mens andre er mer fleksible og kompromissorienterte. Noen av de unge mennene utvider handlingsrommet sitt i det skjulte, for eksempel ved å ha hemmelige kjærester. Dette «dobbeltilivet» oppleves ikke nødvendigvis som problematisk av familien, men kan skape store konflikter dersom den unge mannen ønsker å gifte seg med kvinnen, som i familiens og andres øyne har mistet sin ærbarhet.

Når det gjelder unge menns konflikter med foreldrene, peker blant annet følgende temaer seg ut:

Ansvar. Gutter og unge menn kan bli pålagt, føle og ta mye ansvar for familien, særlig som storebror eller eneste sønn. Ansvarer kan bli spesielt stort i familier der én eller begge foreldre sliter med psykiske eller andre helseproblemer, foreldrene er skilt, eller far har abdisert fra rollen som familiens forsørger og –beskytter. Ansvarsbyrden kan være av praktisk, økonomisk og emosjonell art. Presset kan gå utover guttens psykiske helse og skolearbeid, og forsterke isolasjon og ensomhet.

Utdanning. Flere har opplevd at foreldrene insisterer på at de skal ta allmennfag, mens de selv ønsker en yrkesfaglig utdanning. Noen justerer utdanningsplanene etter foreldrenes ønske. Andre holder på sitt og møter motbør og manglende anerkjennelse. Enkelte blir utsatt for fysisk og psykisk vold om foreldrene ikke er fornøyde med skolerultatene.

Partnervalg. Unge menn kan bli tvunget eller presset til å gifte seg mot sin vilje. Det varierer hva som anses som riktig giftealder for menn, men for noen kan presset først inntre i siste del av tjueårene eller seinere. Hvis sønnen selv finner en kvinne han ønsker å gifte seg med, som familien ikke aksepterer, kan presset sette inn i ung alder. Noen blir presset til å gjøre det slutt med kjæresten. Andre inngår ekteskap frivillig, men nektes å skille seg.

Fornorsking er foreldres samlebetegnelse på sønners uønskede atferd og forsøk på å utvide eget handlingsrom i strid med foreldrenes forventninger. Noen unge menn deler denne forståelsen av konflikt og endring, enten de ser på fornorsking som noe positivt eller negativt.

Disiplinering. Mens noen foreldre bruker fysisk vold, hån og krenkelser for å få sønnen til å innordne seg, appellerer andre til hans lojalitet, respekt for eldre og hans ansvar for familiens ære. Noen foreldre lurer eller tvinger sønnen til å flytte til opprinnelseslandet mot sin vilje for å forebygge eller sanksjonere uønsket atferd. Som ledd i giftepress kan foreldre tale nedsettende om kvinnen sønnen selv har valgt, eller mer generelt om kvinner som er oppvokst i Norge. Disse kvinnene omtales som «løse», dominerende og svikefulle, og sønnen advares mot å stole på dem.

Den fysiske volden avtar når sønner blir gamle nok til å sette seg i fysisk respekt. De kan imidlertid fortsatt bli utsatt for verbal og psykisk vold. I tillegg rammes de som vitner til vold, både ved å bevitne at mennesker de er glad i utøver og utsettes for vold og krenkelser, og ved å lære å koble maskulinitet og vold.

Misanerkjennelse. Flere av de unge mennene vi har intervjuet opplever at foreldrene ikke anerkjenner og respekterer dem som den de opplever at de er. De samme unge mennene kan ha gjentatte erfaringer med misanerkjennelse og tillitsbrudd fra majoritetens side, både på skolen og i andre sammenhenger. Press og krenkelser kan føre til irritasjon og sinne, særlig hos gutter og menn som ikke har erfaring med å snakke om følelser og som er vant til at vold brukes som kommunikasjonsmiddel og «løsning». Til sammen kan dette lede til et høyt frustrasjonsnivå som enten rettes innover eller mot andre. De kan framstå som «vanskelige» av omgivelsene, og noen opplever det som at skolen er på foreldrenes side i å dømme dem som udisiplinerte. Enkelte har brukt vold mot andre; andre har skadet seg selv eller vurdert å ta sitt eget liv. Flere sliter psykisk. En del velger å flytte hjemmefra. I motsetning til hva gjelder for kvinner, kan menn få familiens aksept for å bo alene.

Brødre og kjærester

Dette kapitlet er todelt. Første del handler om søskenrelasjoner, med vekt på forholdet bror-søster. I tråd med oppdraget er fokus særlig på unge menns rolle som sine søstres beskytter/kontrollør. Siste del av kapitlet handler om forholdet til jenter/kvinner som partnere. I forrige kapittel så vi at flere av de intervjuede mennene og guttene har eller har hatt kjærester. Her ser vi nærmere på noen aspekter ved det informantene sier om kvinner som kjærester og om hvem de tenker å gifte seg med. Også i denne delen av kapitlet kommer problemfokuset i prosjektet tydelig fram, særlig når problematikken rundt kontrollerende kjærester løftes fram.

Søsken imellom

Vi har allerede sett flere eksempler på søskenrelasjoner i de unge mennenes familier. Broren var den eneste Amir betrodde seg til da han og kjæresten fikk barn. Deepak hjalp søsteren med lekser, og Kamran gikk på foreldremøter i lillesøsterens klasse. Imran har mange eldre søsken, og særlig én av søstrene ga ham mye omsorg da hun bodde hjemme – både praktisk og emosjonelt. Da hun ble utsatt for straff og grov vold etter at foreldrene oppdaget den hemmelige kjæresten hennes, forsøkte Imran å vise støtte, selv om han bare var elleve år den gangen. Imran har ikke hatt noe kontakt med søsteren siden hun flyttet hjemmefra. Hvordan har det vært for ham?

Det føles litt merkelig, for det var egentlig hun som sørget mest for meg. Hun ga meg penger og likte meg. Hun pleide å støtte meg.

Savner du henne?

Selvfølgelig. Og da hun var et offer og bodde hjemme i eget rom i et år og nesten råtna... Altså, hun var helt syk, hun holdt på å dø nesten, må jeg si. Rommet stinka, senga så ut som en ...

Fikk hun ikke lov til å gå ut, eller?

.... jeg husker ikke, men jeg tror ikke hun ville ut en gang, fordi hun hadde det så veldig vanskelig. Hun slutta på skolen, og lærerne ringte, men hun svarte

bare nei. Så hun var nødt til å gi slipp på skolen. Hun var på rommet sitt i sikkert over et år. Og da syntes jeg synd på henne og pleide å hjelpe henne, for hun hadde hjulpet meg mye før. Jeg pleide å hente mat og sånn til henne. Mens faren min, han ble sur når jeg gikk med mat til rommet hennes.

Det Imran snakker om her, er et barns opplevelse av å være vitne til vold og undertrykking. Når han trosset faren og ga søsteren mat er dette et eksempel på hvordan et barn kan gi konkret uttrykk for støtte. I ettertid, når han nå skjønner mer av hva som foregikk, er det godt å tenke på at han gjorde noe for søsteren.

Imrans storebror har også tatt aktiv del i oppdragelsen av søsknene. Vi husker at han var sentral i de voldelige sanksjonene mot. Også Imran har blitt utsatt for brorens disiplinering og krenkelser, som ligner på foreldrenes oppdragerstil:

Broren min pleier å si at 'du er en liten drittunge, du er akkurat som en sko'. Det betyr at han ser ned på meg, sånn nedtrykkende.

Det laveste...?

Ja, skjønner du hva jeg mener?

Ja, så broren din har også sagt sånne ting, litt sånn som moren din har gjort?

Mora mi har også sagt sånne ting, hun er mer fornærmende, da. Fornærmer meg ganske mye

Krenker...?

Ja, hun krenker, hun bryr seg ikke om det sårer meg. Hun sier det rett ut. Broren min også, han bryr seg ikke - han bare sier det rett ut.

Hussein (18) er lillebror, som Imran, men i en langt mer harmonisk familie. Han forteller at han har blitt ganske bortskjemt, men at han har begynt å skjerpe seg i det siste. Storesøsteren hans er streng, forteller han og ler litt: «Vi sier egentlig mor da. Hun er den andre moren vår på en måte, fordi hun bestemmer faktisk noen ganger mer enn mamma». Ifølge Hussein og noen av de andre guttene kan søsken være strengere enn foreldrene, kanskje fordi de vet mer om hva som «rører» seg i ungdomsmiljøer generelt og der deres yngre søsken ferdes spesielt. Men Husseins søster har også vært god å ha som rådgiver i forhold til videre utdanning. Her er hennes kompetanse mer relevant enn foreldrenes, og hun har støttet ham på at han må velge noe han selv har lyst og evner til. Da de snakket om dette for en stund siden, foreslo hun et omsorgsrelatert yrke. Hussein er imidlertid usikker på hva han vil.

Også Zahid (18) har en søster som har påtatt seg en oppdragerrolle – ifølge ham på eget initiativ. Det kommer fram når vi snakker om forskjeller på gutter og jenters oppdragelse i hans familie:

Hva med søsteren din og disse tingene, hva slags regler er det for henne? I forhold til hva hun har fått lov til, altså sånn i oppveksten og sånn, venner, overnatting, gjøre sånne ting?

Det jeg har vært heldig med, er at søstera mi er ikke den som er mest ute. Hun liker å holde seg... hun har ikke så mange venner, men de vennene hun har er ganske tett innpå henne da. Så hun er ikke sånn at hun er så ofte ute. Kanskje innimellom går hjem til en, er der hele dagen, er der liksom tre-fire timer, og så sier hun: Ja, kan du hente meg nå? Det er vel ikke så mye annet enn det liksom.

Har hun hatt noen kjæreste?

Nei.

Hvordan vet du det?

For jeg kan ikke se for meg... på grunn av at hun er veldig religiøs og alt det der.

Går hun med ...?

Ja, hun går med hijab. Hun er veldig religiøs, og hun ber meg liksom passe på: «Ikke for mye jentekontakt, ikke for mye det og det og det».

Passer hun litt på deg?

Ja, hun passer veldig på meg. Hver gang det er prøver og sånn: «Du må sitte og lese, du må gjøre det og...» Hvis jeg og pappa snakker om noe, og faren min for eksempel sier at: «Ja, det går greit». Så kommer hun inn i bildet, og da er det sånn at når hun begynner å snakke, da sier han: «Søstera di har rett. Jeg tror hun har rett, vi burde heller høre på henne».

Kan du gi et eksempel? Hva kan det handle om?

Nei, for eksempel ... hvis jeg spør faren min om bilen, og klokka er... sånn i fem-seks-tida. Og så sier jeg: «Jeg skal bare til en venn av meg. Vi skal sitte hjemme hos han og spise og se på film og sånn». Og så sier pappa: «Greit, du kan ta bilen». Så kommer hun inn i rommet og begynner å snakke: «Sånn har han gjort før ... han har vært ute med bilen for lenge...» Og så kommer pappa i tenkeboksen og: «Ja, det er sant, det var jeg ikke obs på». Så hvis jeg skal snakke med pappa pleier jeg å lukke døra igjen, for at søstera mi ikke skal høre det. (Ler)

Disse få eksemplene, hentet fra høyst ulike familiekontekster, viser at søsken passer på og oppdrar hverandre på godt og vondt. De utfører det forskere har kalt «søskenomsorg». Weisner og Gallimore (1977) definerer dette som «alle former for sosialisering, opplæring og ansvarsoppgaver som et barn utøver i forhold til et annet».⁴³ Eldre søsken av begge kjønn kan oppfattes som strenge oppdragere, men Imrans bror på den ene siden og Hussein og Zahids søstre på den andre har lite til felles. Mens Imran ser brorens oppdragelse som ren undertrykking, setter Zahid og Hussein pris på søstrenes omsorg og kvalifiserte råd, selv om de også kan være plagsomt strenge.

43. Forfatterens oversettelse fra engelsk.

Om å passe på sin søster

Zahids søster «passer veldig på» ham, blant annet for at han ikke skal ha for nær kontakt med jenter. Hun mener åpenbart at regelen om seksuell avholdenhet før ekteskapet gjelder begge kjønn. Vi kommer som sagt tilbake til de unge mennenes forhold til kjæresteri seinere i dette kapitlet. Her skal vi se hva de sier om sine søstre og behovet for å passe på dem, med fokus på kyskhetsnormer, kjærestere og seksualitet. La oss lytte til Zahid igjen:

Hva er en god bror? Er du en god bror?

Jeg prøver... Men jeg kan ikke si jeg er en god bror, jeg veit det. Men jeg prøver, fordi det er så mange jenter som sliter nå da, de får ikke noen å snakke med om sine problemer. Hvis de for eksempel har en kjæreste, så får de ikke sagt det til foreldra sine, eller de får ikke snakka med andre enn venninnene sine. Så hvis du veit at en i familien din veit det, så er det bedre, og da føler man seg tryggere, og da kan man snakke. Da er det sånn at hvis det skal bli noe mer enn bare å være sammen, så er det bedre at broren veit det, og at broren har kanskje møtt gutten da, og vet hvordan gutten er. (...) Og så kan jeg støtte henne i det da. (...) Om hun hadde sagt at hun hadde finni en gutt, så hadde jeg sagt til henne... for det første hadde jeg sagt: «Hvem er det?» Det hadde vært sånn refleks. Og så: «Hvorfor er du sammen med han? Er det sånn at du har blitt godt kjent med han før du har valgt å bli det... at dere tenker likt, har samme tankegang og sånn?» Og så kanskje om jeg kunne møte han og se hvordan han egentlig er. Pluss at det er jo sånn i vårt samfunn at mange kjenner hverandre. Så jeg kunne spurt en venn av meg: «Veit du hvem det er?» Og han kunne sagt: «Ja, jeg veit hvem det er. Han er sånn og sånn gutt».

Du ville ha sjekka litt?

Ja, jeg ville ha sjekka litt.

Du føler liksom at det er en del av jobben med å være bror?

Ja, min oppgave liksom. Det hadde jeg gjort.

Men hadde du kunnet... hvis hun sa: Jeg har møtt en gutt som jeg begynner å bli interessert i, han er interessert i meg, ikke si det til pappa og mamma. Hadde du syntes at det var greit?

Jeg hadde sagt at det var greit. Men da hadde jeg sagt til henne: «Du må huske på at med en sånn greie så følger mye ansvar. Du må ikke vise deg for alle sammen, du må ikke sitte midt på Karl Johansgate og snakke med han og sitte hånd i hånd eller sånn. Hold det hemmelig helt til du føler at du er sikker på at dette kan bli noe mer enn bare å være sammen». Det er det jeg hadde sagt.

Men hvis det hadde begynt å gå rykter om søstera di, hva hadde du gjort da?

Å, da hadde jeg sagt til henne: «Du burde ikke gjøre dette her på grunn av at folk har fått vite det. Og hvis det kommer opp til mamma og pappa, så vil det føre til at det blir problemer hjemme på grunn av at dem føler at du ikke er ærlig mot dem. Det vil svekke tilliten. Så derfor tror jeg ikke du burde møte... og skal du møte han gutten, så ikke møt han offentlig. Ha heller kontakt over telefonen eller MSN. Dere kan ikke ha noe offentlig greier, helt til ryktene roer seg ned da.»

(...)

Men hvem blir det et problem for? (...)

Det er vel et problem hvis foreldra våre får vite det, for de føler liksom at det er greit at vi har holdt det hemmelig, men de føler at de mister tilliten til oss, på grunn av at de vil at vi skal komme til dem først hvis det er noe sånn.

Men blir det sånn at faren din får problemer med... ja, dette med ære, eller?

Det kan bli det. Ikke ære kanskje, men du føler mer at en i familien din ikke har fortalt deg det, og du har fått vite det utenfra. Og man blir ganske lei seg på grunn av det. Og jeg tror ikke det hadde vært så mye snakk om: Ja, nå veit den familien om det, nå kommer de til å tenke sånn om oss, og si sånn og sånn... Men de tenker jo fortsatt litt på det, at nå veit de det.

I Zahids framstilling er en god bror en som bryr seg om og hjelper søsteren. En som ikke bare er opptatt av sitt og lar henne være alene om de vanskelige utfordringene et flerkulturelt familieliv kan by på – for eksempel det komplekse spillet rundt hemmelige kjærester. Når ingen andre vet at jenta har en kjæreste er det ingen som kan hjelpe henne med å vurdere om han er en god kjæreste for henne.

Han mener primært at søsteren ikke ønsker å ha kjæreste, men er likevel med på å diskutere hypotetisk. Da skisserer han et opplegg der han støtter og hjelper søsteren. Han og søsteren er medsammensvorne. Han er åpen for at søsteren kunne hatt en kjæreste, men han ville vært med å sikre at det var et godt valg. Betyr det at han ikke stoler på søsterens dømmekraft? Eller er det mer snakk om en realisme fordi han vet hva gutter er i stand til? Han sier han ville ha gitt henne råd for å hjelpe henne å sikre at forholdet ikke ble kjent. Han antyder også at foreldrene kunne være innforstått med et sånt opplegg så lenge det var hemmelig. For hvis det ble kjent, ville jo søsteren bli stemplet. Og det vil Zahid beskytte henne mot, eller er det seg selv han vil beskytte? Eller foreldrenes og familiens ære? Zahid sier at de i hans familie ikke er så opptatt av ære, men hvor langt strekker Zahids solidaritet eller toleranse seg?

Enn du da, hvis det kommer bort en annen pakistansk gutt og sier: «Du, har du ikke kontroll på søstera di? Hva slags bror er du, liksom? Vet du hva søstera di holder på med eller...?» For sånn er det jo noen som gjør.

Ja. Ja. Men det som er, er at hvis en hadde kommet opp til meg og sagt sånn... hadde han kommet opp i trynet på meg her, så hadde jeg dytta han bort og sagt: «Hei, slapp av litt» ... og hvis han hadde begynt å snakke stygt om søstera mi eller sånn: «Hun er det og det, og hun gjør sånn... » Da hadde jeg... skal jeg være ærlig, så hadde jeg gitt han en... (ler litt) Og så hadde jeg kanskje gått og spurt henne: «Hva er det du holder på med? Hva er det som skjer? Jeg hører folk driver og snakker hele tida». Jeg hadde snakka strengt til henne og sagt: «Har du ikke kontroll?»

Men hadde du vært irritert for at hun ødela for deg, eller hadde du vært... hvorfor hadde du blitt forbanna? Er ikke det hennes sak egentlig?

Jeg hadde jo blitt forbanna på grunn av at hun gjør det for offentlig, noe som medfører at folka kommer og snakker til meg om det. Da blir det for mye.

Men da kan jo du si: «Det er hennes problem, det er ikke mitt problem».

Jeg kan vel det, men det som er, er at...

Det er ditt problem?

Ja, det er mitt problem på grunn av familie. Så når det gjelder det, så er det familie.

Det er med andre ord problematisk å spørre Zahid om han beskytter søsteren, seg selv eller familien når han vil forhindre at kjæresten hennes blir kjent. Hennes dårlige rykte er jo hans, og det er hele familiens. Denne logikken er det ikke så lett å bare melde seg ut av. Du kan mene at det ikke er så farlig om jenter har kjæreste, men dere er begge fortsatt prisgitt andres blikk og vurdering. På ett tidspunkt kan det bli «for offentlig», «for mye».

Mens Zahid snakker hypotetisk om sin støtte til søsteren, har Soufian (28) konkret erfaring med å tilby seg som støttespiller. Søsteren hans har vært forlovet tidligere. Først klarte hun ikke å si at hun egentlig ikke ville, men forlovelsen ble brutt etter hvert. Soufian husker at han spurte henne direkte like før forlovelsesfesten - om hun virkelig ville forlove seg. Han lovet å støtte henne hvis hun nektet, men heller ikke overfor ham klarte hun å si det som det var:

Jeg kom... for å si det sånn, jeg var ikke nok for henne da.

Hva tenker du på?

Altså, jeg klarte ikke å hjelpe henne. Jeg støtter henne jo. Jeg støtter ikke foreldrene mine. Jeg har aldri støtta dem i de valgene rundt ekteskap og hvordan vi skal leve livene våre. Jeg sa til henne: «Du kan si det til meg hvis du ikke vil. Bare én gang. For da har jeg hørt det fra munnen din. Da kan jeg stå for det og si at: hun sa nei.» Men hun klarte ikke å si nei.

Men du sa: «Jeg var ikke nok for henne» – hva mener du med det egentlig?

Hun stolte ikke på meg da, eller jeg føler at hun hadde ikke tillit til meg da.

Hva føler du om det da?

Jeg føler liksom at jeg som skulle prøve å være bror, det var ikke... min rolle var ikke sterk nok.

Og det er litt leit?

Ja, det er det.

Det høstes litt sånn ut på stemmen din.

Det er det. Jeg ble litt skuffa. Men jeg har ikke tenkt over det før nå liksom at...

«Og jeg som skulle prøve å være bror», sier Soufian. For ham er det å «være bror» å være solidarisk, å støtte søsteren overfor foreldrene i viktige spørsmål som partnervalg. Når han opplever at hun ikke klarte å betro seg til ham, er det sårende. Han var ikke «nok» for henne. Han føler seg sviktet, kanskje også fordi søsteren dermed posisjonerer ham på linje med foreldrene, som han selv har hatt en konflikt med. Hun stolte ikke på ham, slik han ikke klarer å stole på foreldrene.

Zahid sa han var heldig som har en søster som ikke vil ha kjæreste, men så for seg at en bror kan hjelpe søsteren å skjule kjæresteri. Kamran derimot, er helt klar på at søstrene ikke skal ha kjærester:

De er skikkelig religiøse, alle søstrene mine. De kommer rett hjem fra skolen, og de gjør det bra på skolen. Også har de ikke kontakt med gutter i det hele tatt. Det er jeg veldig glad for.

Vet du det helt sikkert?

Helt sikkert, ja. Ikke helt sikkert, men ganske sikkert. Jeg stoler på dem. Og jeg håper at jeg ikke skal se dem med noen gutter. Hvis jeg ser dem så tåler jeg det ikke, rett og slett.

Hva skjer da?

Da kommer jeg til å bli skikkelig sur. Så sur kommer jeg til å bli at ingen andre gutter prøver, ingen andre har vært så sur på søstrene sine, kanskje.

(...)

Og det er derfor... at hvis det skal være rettferdig ... For hvis søstrene mine ikke skal gå med gutter, så burde jeg ikke gå med jenter heller. Men så lenge det er meg selv så kan jeg stole på meg selv, så er det greit, men de er mye yngre enn meg så de har ikke samme tanker som jeg har. Og de har ikke opplevd verden heller, på en riktig måte, ikke sant. Så det er derfor det er vanskelig for dem, så det er bedre for dem.

Hvis du hørte eller så søsteren din som er 18 på gaten med en gutt, eller hvis kompisen din kom og sa «jeg så søstera di på gata med en gutt, de gikk veldig tett og de så ut som de flørta». Hva hadde du gjort da? Hadde du gått til henne eller hadde du gått til moren din og fortalt det?

Hadde jeg sagt det til moren min hadde søstera mi kanskje fått sparken hjemmefra. Hun ville ikke fått lov til å bo der lenger fordi at det er sånn ... Det er liksom skam på en måte, ikke sant. Det er kulturen som sier at jentene skal være jomfruer før de gifter seg. Og sånn skal det være.

At søstrene skulle komme til å ha sex er noe Kamran (20) helst ikke vil tenke på i det hele tatt:

Det er alt for vanskelig. Det er derfor jeg ikke vil akseptere at jeg gjør det selv.

(...) Jeg ville helst... jeg vil bare si «vær så snill, du må ikke la meg tenke på det», for ellers blir jeg sur, og jeg vil sende dem tilbake til hjemlandet slik at de kan bo der.

Andre er mer konkrete om hva de ville gjort i en sånn – stadig hypotetisk – situasjon, som her i et utdrag fra ett av gruppeintervjuene:⁴⁴

Søsteren din da, hva hvis hun hadde en kjæreste?

Said: Hun er ikke sånn. Hun er sånn sterkt troende muslim. Det er stort sett hele familien min. Det er kun ekteskap da. Sex i ekteskapet.

Og det gjelder jenter og gutter på samme måte?

Said: Yes.

Jalal: Jeg tror det hadde blitt litt mer reaksjon med en jente, for man skal lik-som være overbeskyttende overfor jenta da.

Said: Ja.

Skal brødre også være med og beskytte søstrene sine?

Said: Ja. De klikker helt.

Hva betyr det?

Jalal: Man juler opp typen.

(...)

Du da, har du søster?

Ali: Ja, der 19 og 21.

Da kan jeg spørre deg om det samme, hvis hun på 19 hadde hatt sex?

Ali: Æn, hun har ikke gjort det, og to, jeg skulle gjort det samme som Jalal sa. Bare at jeg skulle ikke banka han, men drept han (latter). Altså helt ærlig, enten det eller handikappet. Det er ikke spøk.

Når det gjelder dette utdraget, er det viktig å huske på at en gruppekontekst skiller seg fra et individuelt intervju. I gruppa har informantene hverandre å ta hensyn til, og selvpresentasjon overfor kameratgruppa er vel så viktig som relasjonen til forskeren. Det er tydelig at det å banke opp kjæresten er en forventet del av rollen som bror i denne gruppa. Men også i de individuelle intervjuene forteller flere av de unge mennene at de eller andre ville ha reagert med vold mot søsterens kjæreste, om hun hadde en, eller mot andre unge menn som snakket fornærmende om søsteren. Det virker som om disse sanksjonene er en sak mellom de to unge mennene, og deres jevnaldrende, og ikke noe de drar foreldrene inn i. Rollen som beskyttende og kontrollerende bror er med andre ord et ideal som er virksomt og reproduseres i noen guttemiljøer. På den andre side forteller flere at foreldrene enten direkte ber dem om eller stilltiende forventer at de passer på søstrene sine, som Munir her:

Mine foreldre ønsker at jeg skal være høyre hånd. Jeg som eldste sønn bør vite hva som foregår rundt søsknene mine og vite hvor de befinner seg. Når søsteren min ikke er hjemme er frustrasjonen på høyt nivå. Da blir jeg kontaktet, og stresset starter allerede da.

44. Begge informantene er 18 år.

En av de andre unge mennene (19) forteller at det å passe på søsteren sin også kan være slitsomt. Han snakker om en eldre søster:

Føler du det sånn at du må passe på søsteren din?

Ja, jeg har hatt det problemet med henne to ganger. Den første gangen, da var jeg barn egentlig, sånn 10-11 år, jeg forstod ikke helt hvordan den greia med kjærlighet var og hvordan man er når man er forelsket og sånn. Jeg så på søsteren min at hun var veldig glad og sånt. En gang vi var ute og gikk tur så kom det noen gutter til henne. Jeg trodde det bare var noen venner, men det var visst noe annet i bildet enn bare det. Jeg skjønnte at dem holdt på eller var sammen, så jeg sa til henne at hun skulle slutte med alt det der. Jeg vet det ikke er lett for henne å bare si: «Broren min sier at jeg må gå fra deg». Det er jo på en måte bare tull. Men etter det gikk hun bare fra han selv, kanskje fordi hun var redd for at jeg skulle si ifra til pappa eller noe.

Den andre gangen var jeg eldre, ca 15 år. Da var det sånn at søsteren min hadde vært sammen med en i flere år uten at jeg visste noe en gang. Da jeg først fikk høre om det, så fikk foreldrene mine også høre det fordi at da hadde hun planer om å gifte seg. Vi tenkte endelig skal hun gifte seg og ha en som kan passe på henne. Hun giftet seg i Tyrkia i sommerferien, så jeg ble jo kvitt det problemet da. Alt ble mye lettere; da hadde jeg en svoger som kunne passe på henne.

Følte du at du måtte beskytte henne?

Ja, det gjorde jeg. Det var mange som sa til meg at hun var pen - ikke mange utlendinger som er så pene og så videre. Jeg var mer sånn «Ikke snakk om søsteren min», ikke sant. Det er jo høflig å si hva man mener så lenge det er positivt og innenfor en grense da. Jeg følte jeg hadde et press på meg. Det var ikke noe behagelig fordi jeg gikk og tenkte på det hele tiden. Jeg klarte ikke å tenke meg at søsteren min skulle være sammen med en, og gjøre ting med han.

Støttespiller, vokter eller beskytter?

Ser vi intervjuene under ett er det to budskap, eller tendenser, som særlig står fram. For det første, når de som har søstre blir spurt om søsteren har kjæreste, kommer gjerne svaret kontant og kategorisk benektende: Hun er ikke «sånn». Når vi spør hvordan han kan vite det, er argumentasjonen gjerne selvrefererende: Hun har ikke kjæreste fordi hun er en skikkelig jente. Hun er skikkelig fordi hun er skikkelig. På ett vis kan man si at disse guttene mener søsteren passer på seg selv.

Det andre dominerende budskapet er at en bror skal passe på søsteren sin i forhold til menn. Det varierer imidlertid hvordan de snakker om det å «passe på» og hva de legger i det. Noen er opptatt av at søsteren ikke skader familiens ære, men også hennes egen status og framtidige giftesjanser. Her går det et skille mellom de som vil beskytte søstrene mot andres stempling – at de blir sett på som dårlige - og de som gir uttrykk for at de selv ser på jenter på denne

måten – de vil ikke at søstrene skal *bli* dårlige. Andre fokuserer mer på å beskytte søsteren mot å bli utsatt for noe som ikke er bra for henne, som å bli sviktet, såret, eller utsatt for vold og overgrep. Kanskje ser de det som at de tar konsekvensen av at hun ikke har lært eller forventes å passe på seg selv, og at det fins gutter der ute som ikke vil hennes beste.

Det å snakke om søsterens forhold til unge menn og sin egen rolle som kontrollør/beskytter er forbundet med et dilemma for informantene. Hvis de antyder at hun kan ha en kjæreste, presenterer de samtidig seg selv som en bror som ikke har kontroll. Hvis de sier at de kontrollerer søsteren, antyder de at det kan være en grunn til å kontrollere henne. Altså, at hun kanskje kan mistenkes for å være litt «løs». Det er i dette lyset vi må tolke de kategoriske påstandene om at søsteren overhodet ikke er «sånn». Det er lettere å snakke hypotetisk om slike ting, etter å ha gjentatt at det ikke er en aktuell problemstilling.

Samtidig er det verdt å merke seg at en søsters (hypotetiske) grenseoverskridelse først og fremst framstilles som en konflikt mellom menn – kjæresten og broren, eventuelt assistert av kamerater. Informantene er mer tilbakeholdne når det gjelder hva de ville gjort i forhold til søsteren. En sier han ville bli skuffa, kanskje latt vær å snakke med henne i noen dager; en annen: «Man kan jo ikke banke damer». Det kan se ut som om disse unge mennene fratar søsteren ansvar. Det er kjæresten som skal straffes, fordi det han som har skylden? Tenker de at hun ikke vet bedre? Her reises interessante spørsmål knyttet til de unge mennenes syn på kvinner, men også på individuelt ansvar. Samtidig kan slike utsagn tolkes som nok en manøver for å unndra søsteren «dårlig jente»-stempel, siden en aktiv jente er verre enn en passiv; en som er blitt lurt av en gutt.

Handler dette mest om å framstille søsteren i et best mulig lys, eller handler det vel så mye om selvpresentasjon? Spørsmålet er selvsagt galt stilt, fordi det ene henger sammen med det andre. En søsters grenseoverskridelse rammer broren og hele familien. En kvinnes «dårlighet» smitter over på familien. Å være bror til en dårlig/løs kvinne er å være en dårlig bror, en dårlig mann. Men han er dårlig på en annen måte enn kvinnen. Han er en mann som ikke har klart å ha kontroll på søsteren sin, en svak mann. For en bror skal hjelpe jenta å ha kontroll, om hun ikke har det selv. Denne logikken preger familiene til samtlige informanter, men i ulik grad. Mens noen familier selv slutter opp om denne tankemåten, er andre mest preget av den gjennom andres blick og potensielle stempling.

«Det er egentlig litt bra at han vil passe på meg»

For å utdype dette og andre aspekter ved en brors rolle som beskytter av søsterens kyskheter skal vi se på et utdrag fra intervjuet med Emine, en tyrkisk-norsk jente på 19 år. Hun ble i utgangspunktet intervjuet fordi hun har hatt en kontrollerende kjæreste. Han truet med å fortelle både familien og andre at de to hadde hatt sex. Denne problematikken kommer vi tilbake til. Her reflekterer hun rundt hva storebroren ville sagt hvis han hadde fått vite at hun ikke er jomfru:

Jeg veit ikke... han ville blitt jævla skuffa. Han har alltid gått rundt og passet på meg, at jeg ikke skulle få horerykter, miste jomfruhinna. Han stoler på meg, men ikke på guttene. Han ville helt sikkert jult opp [ekskjæresten]. Men meg - kanskje ville han slått meg. Helt sikkert blitt veldig skuffet. Jeg vet ikke om han ville fortalt det til pappa. (...) Den tida [da hun var sammen med eks-kjæresten] skulle jeg ønske at han slo meg, drepte meg ... så det ikke hadde skjedd.

Kan du si litt mer om broren din?

For det første er han ganske sjalu. Han hørte mye på kompiser, de visste om det. De sa «vi så Emine i byen med han ...» Da klikka han, kom til meg og... Jeg sa det ikke var sant. Da stolte han på meg. (...) Han styrer livet mitt når vi er på ferie i Tyrkia, men ikke så mye i Norge. Det har skjedd mye der – jenter kan bli kidnappet og voldtatt der nede. Så for det første er det egentlig litt bra at han vil passe på meg, fra hans side er det ment bra. Men på den andre side – de presser meg for mye, jeg vil velge selv. Være litt fra han også, gå ut med venninnene mine. Jeg vil jo gifte meg. For å finne en gutt må jeg snakke med flere, men han aksepterer ikke det. Han vil vite, sjekke gutten, høre om han er skikkelig. Men han kontrollerer ikke hva jeg skal ha på meg og sånt. Bare i landsbyen, at jeg er dekket, kler meg etter stedet, hvor jeg er. Men når det kommer en gutt, da passer han på. Han sier «hvis jeg ikke hadde brydd meg, da hadde jeg dritet i deg. Jeg tenker på deg, bryr meg, vil ikke ha rykter». Mange får horerykter. Mange har ligget med gutter.

Har han lært å bli sånn eller funnet det på selv, tenker du?

Ja, pappa pleier å si hele tida «du skal passe på søstera di».

Er det vanlig?

Ja. Innen det tyrkiske og muslimske miljøet.. det kommer av seg sjøl.

Bare storebrødre eller yngre også?

Eldre mest, men faktisk også de litt yngre. Selv om hun er storesøster så er det «hvor er du, hva gjør du?» Forhører liksom. Kompiser hjelper hverandre også. Det jeg blir irritert for ... med én gang guttene hadde hørt eller sett meg gikk de til broren min. De som gjør det har søstre selv, men de bryr seg mer med andres søstre. Jeg sier «pass på din egen søster!» De ødelegger for meg og broren min. Men broren min går til meg og spør, og jeg sier at jeg ikke har gjort det de snakker om. Han misliker at kompisen hans snakker om meg og påstår sånne ting, han tror på meg. Kompisen sier sånn: «Hei bror, ikke for å ødelegge mellom dere, men jeg har sett søstera di... bare så du veit det». Det

broren min sa til meg var: «Jeg har fått vite det og det, men ikke si til andre at jeg har fått vite». Han vil ikke at folk skal si: «Se broren lar henne gå rundt»... Han vil ikke høre rykter.
Hva ville de sagt da? Hva slags ord bruker de, på tyrkisk?
 Pezewenk. [Vi kommer fram til at det betyr hallik.] Det er sånn: «Du selger søstera di med dine egne hender, bare gir jenta til en annen gutt.». «Har du hørt om broren til Emine? Han vet om det, men han gjør ikke noe! Hvordan kan han la det skje?»

Her er det mange interessante elementer og motsetningsfylte meldinger på én gang. Hvis jeg ikke bryr meg, betyr det at jeg driter i deg, sier Emine's bror. Og Emine setter pris på brorens omtanke og beskyttelse. Kanskje er hun også litt stolt. Hun er en søster som er verdt å passe på. Når hun tenker på hva hun har vært gjennom med eks-kjæresten, kan hun sågar ønske at broren hadde oppdaget det og tvunget henne til å holde seg unna ham, sånn at hun hadde sluppet å bli misbrukt. Sånn sett bekrefter historien hennes at brødre kan være gode å ha, og hun framstiller det som at det hadde vært godt å bli passet på i stedet for å måtte passe på seg selv. På den andre side kan det bli «for mye».

Emine er opptatt av at broren har tillit til henne, og framstiller det som et tegn på hans kjærlighet og deres gode relasjon, samtidig som historien hennes viser at hun ikke er helt «til å stole på». Hun har jo gjort ting han ikke ville like, og skjult det for ham. Her gjør Emine det samme i intervjuet som hun gjør overfor broren – hun konstruerer seg selv som en søster som er verdig brorens tillit og som *dermed* ikke er en dårlig jente. Ved å insistere overfor broren på at ingenting har skjedd, og ved å fortelle andre at broren tror på henne, jobber hun med å unndra seg stempelet «dårlig jente».⁴⁵

På samme måte er det maktpåliggende for Emine's bror å unngå å framstå som bror til en «dårlig jente», fordi det er hans jobb å forhindre at sånt skjer. Det avgjørende ligger ikke i hva søsteren faktisk har gjort, men i hva andre tror eller har fått vite at hun har gjort. Tilsvarende om andre vet at han vet det. Derfor ber broren Emine tie om at han faktisk kjenner til at hun er blitt sett med kjæresten. For hvis andre vet at han vet, må han foreta seg noe for å vise at han ikke aksepterer det. Hvis ikke, kan han bli stemplet som en bror som ikke bare lar være å forhindre at søsteren blir en dårlig kvinne, men som aktivt gir/«selger» søsteren sin til andre menn. Det å ikke gjøre noe kan altså konstrueres som en aktiv handling.

Denne studien sier ikke noe om hvor utbredt disse forestillingene er, men det Emine forteller gir noen perspektiver på informantenes kontante avvisning av at deres søstre skulle ha kjæreste. Dette kan både leses som uttrykk for

45. Dette er et stempel som Emine har fått fra kjæresten og andre, og som antakelig truer hennes eget selvbilde. Hun er jo oppdratt til å se på jenter som har sex utenfor ekteskapet som dårlige, og det er vanskelig å ikke bli rammet av en så innforlivet holdning.

respekt og kjærlighet til søsteren, som forsvar av egen mannlighet og som en strategi for å unngå å måtte bli en kontrollerende bror. For å være helt konkret: Dersom Emines bror hadde vært med på ett av våre gruppeintervju, ville han nok insistert på at søsteren hans ikke hadde kjæreste, selv om han visste at hun hadde.

Til slutt noen ord om ord. I intervjuene har vi brukt formuleringen «passe på», samtidig som vi har forsøkt å utforske de unge mennenes egen ordbruk. Flere bruker formuleringen «overbeskytte», som kanskje kan ses som en formildende omskriving av det andre ville kalle «kontroll». Noen vil nok oppfatte det som en bagatellisering. Alternativt kan vi se det som et forsøk på å fange dobbeltheten som ligger i kombinasjonen av omsorg, kjærlighet, begrensninger og dominans.

Kjærester

Forbudt, tillatt eller uønsket

«Gutter får lov til å ha kjæreste, mens det er strengt forbudt for jenter». Informantene både bekrefter og nyanserer denne «sannheten» om klassisk patriarkalske familier. For noen er det sånn at foreldrene ser gjennom fingrene med, eller til og med åpent aksepterer at sønnen har en kjæreste. Enkelte forteller sågar at far mer eller mindre direkte har oppfordret til det, gitt at sønnen ikke er sammen med jenter som er aktuelle å gifte seg med. Hvis han derimot ønsker å gifte seg med kjæresten, kan foreldrene sette seg på bakbeina - fordi de har andre planer, fordi jenta ikke har samme etniske, religiøse eller sosiale bakgrunn, eller rett og slett fordi hun er en «dårlig kvinne», slik Amirs mor argumenterte.

Av samme grunn kan det være vanskelig å få lov til å være kjæreste med en jente med samme bakgrunn. Hvis foreldrene aksepterer det, er de jo med på at en kvinne som tilhører deres egen gruppe blir eller får rykte som «dårlig». Mange foreldre opplever det nok som deres plikt å forhindre slike allianser – enten det er av hensyn til jenta eller eget sosialt omdømme. Her forklarer tyrkisk-norske Orhan på 17 år:

Så lenge det er norsk så går det bra, for man tenker at de ikke skal gifte seg uansett. Man bare lar dem gå sammen sånn at han skal få ut hormonene, hvis du skjønner, sånn at han ikke er utro senere. Så lenge det bare er kjæreste, så går det bra. (...)

Har faren din noen gang nektet deg å treffe jenter?

Jeg har jo opplevd det før, da jeg var sammen med en tyrker. Jeg fortalte det til pappa, og hver gang jeg skulle møte henne så fant han på en jobb jeg måtte gjøre eller noe for at jeg skulle unngå å møte henne. Til slutt gjorde jeg det

bare slutt med henne. Det var vanskelig liksom, jeg kan ikke komme foran pappa. Hvis jeg skulle klart det, måtte jeg spilt en stor lek for foreldrene mine, hvis du skjønner hva jeg mener. Da måtte jeg liksom spilt sjakk med to personer samtidig, og det hadde blitt vanskelig. Om hun hadde vært norsk så tror jeg det hadde vært greit for faren min. Jeg hadde fått lov til å dra hjem til henne og ha sex med henne og sånt. Det hadde vært ok for han, siden det er norsk. Han tenker vi ikke skal gifte oss uansett.

Andre velger å «spille en stor lek», idet de har kjæresten og seksuelle relasjoner i det skjulte – slik vi husker fra Thomas Walles studie. Noen av dem er innforstått med at dette er jenter de «bare har det gøy med», mens andre er mer seriøse – som Hussein og Amir. En del, både de som har og de som ikke har kjæresten, mener det er moralsk riktig å vente med sex til ekteskapet. De mener reglene er like for jenter og gutter, gjerne med henvisning til sin religiøse tro.

Så er det noen som ikke vil ha kjæresten, fordi det er for vanskelig eller fordi de risikerer å bli sviktet. Noen snakker sårt om at jentene bare er interessert i gutter med penger og fine biler. Dette er gutter som nok kjenner seg som tapere på flere arenaer:

Jeg hadde kjæreste før, men har ikke noe nå. Jeg har hatt sjans på mange jenter, men når du har dårlig økonomi så er det ikke vits å bli sammen med noen liksom. Du må ha bra klær, ikke sant. Hvis jenta går med en jakke som koster 4000 kr og du går med en til 1000 kr så funker det dårlig. (18 år)

Noen sier de har erfaring med at kjæresten var utro, eller at de har hørt om andre som har opplevd det. Uten at han sier det klart, er det nok noe sånt som ligger bak Imrans beslutning om ikke å ha kjæreste: «Jeg føler bare at jenter på min alder er useriøse. Man blir bare såra». Kamran forteller om en kamerat:

Jeg har en kompis som var i Afghanistan for en liten stund siden og forlovet seg, og han er veldig glad. For han har hatt en kjæreste som var veldig... altså, la oss si at hun var utro mot ham. Og han ble lei av det samfunnet vi har her, og så bestemte han seg for at nå skal jeg ha en ren jente: «Jeg skal ikke ha noe mer bullshit, jeg skal ikke ha noe mer sånn tullegreie». Han skulle bli russ i år, men han sa nei takk til det: «jeg skal ikke ta på meg [russe]buksa, jeg skal ikke bli russ, jeg skal bare gå på skolen og så kommer jeg tilbake». Så han har forandret seg veldig mye, og han sa at den beste måten er å bare reise dit. (...) Det var liksom familiekontakt, og de bare kjente hverandre litt. Men etter hvert så likte han henne. Og han hadde bilde av henne på mobilen hele tiden. Hvis man spør hvem hun er, så sier han «det er hjertet mitt». Han er skikkelig forelska i forloveden. Jeg tenker at det er helt perfekt å gjøre det på den måten.

En ren kone fra hjemlandet?

Kamrans kamerat ble altså sviktet av en jente «her», og dette er direkte årsak til at vennen nå har funnet seg en jente «der» - en som er «ren» og til å stole på. Historien er i tråd med en annen klassisk påstand: Guttene har kjærester her, men henter kone i opprinnelseslandet. Flere av de unge mennene bekrefter dette. De vil ha koner fra foreldrenes hjemland, og begrunnelsene handler om renhet og trofasthet.

I det følgende sitatet reflekterer en av informantene omkring en fiktiv case som vi brukte i noen av intervjuene: Sorans foreldre har funnet en jente i opprinnelseslandet som de vil at han skal forlove seg med. Soran synes han er for ung, men vil samtidig ikke skuffe foreldrene. Han har en kjæreste som han er veldig glad i. Hun har annen landbakgrunn enn ham, og han tror ikke foreldrene vil akseptere henne.

Hva synes dere⁴⁶ Soran burde gjøre – i forhold til foreldrene og i forhold til kjæresten?

Jeg mener at hvis du ikke gifter deg med noen fra samme land, i nitti prosent av tilfellene, så varer ikke forholdet. Mens når du gifter deg med en fra samme land, samme kultur, dere snakker samme språk og sånt, da vet du at det kan vare. Jeg har to onkler, han ene er gift med en svensk og han andre med en norsk. Han ene har gjort det slutt allerede, typisk. Han andre har fått barn og sånt, men jeg vet at om fem år så er dem ikke sammen lenger. Jeg føler det, det varer ikke. Man må gifte seg med en fra samme land, synes jeg da. Jeg tror ikke de to varer uansett, så Soran bør egentlig høre på familien sin. Eller at han finner seg en jente fra hjemlandet, med samme religion, som han liker. Han må ha lært at han ikke må svikte familien. Det er greit å underholde seg litt liksom, slappe av med damer og sånt, men når det kommer til gifting så burde man egentlig ta en fra samme land.

Partnervalg var også tema i gruppeintervjuene. Prakash (18) var klar på at han ønsker seg en kone «derfra»:⁴⁷

Fordi jeg synes miljøet her passer egentlig ikke meg når det gjelder gifting og.. jeg synes det er viktig at man bare skal binde seg med en person som er sånn helt ren og.. (latter fra de andre) Det er så vanskelig å liksom...

Du sier at du vil ha en ren jente?

Ja, og du må ha mikroskop for å finne en ren jente her i Norge! (latter)

46. Sitatet er hentet fra et intervju med to kamerater på 17 år.

47. Han presiserer at hun ikke trenger å være fra opprinnelseslandet, men fra samme type land, dvs et muslimsk land i samme region.

De andre i gruppa (samtlige er 17-18 år) forklarer at Prakash er litt spesiell fordi han ikke har bodd så lenge i Norge, men Ahmed som er født her sier at han også tenker som Prakash:

Vi vil ha en som er trofast, og i Norge er ikke det veldig vanlig nå til dags. Ikke frekt ment, men vi ser i hvert fall ungdomsmiljøet; de drikker og mange er utro og sånn.

Som vi vet fra kapittel 2, er disse unge mennene langt fra alene om å uttale preferanser for rene jenter. Påstanden om at slike jenter ikke fins «her», er også en gjenganger fra studier av flerkulturelle ungdomsmiljø. De samme studiene dokumenterer imidlertid en nærmest identisk talemåte fra jentenes side, om guttene. De kan ikke tenke seg å gifte seg med «gutter herfra» fordi de har vært sammen med jenter (Aarset 2006). Begrunnelsen kan dels gå på at jenta vil ha en «ren» mann av moralsk eller religiøse grunner, dels at hun ikke vil at mannen skal være mer seksuelt erfaren enn henne selv.

Resten av guttene i gruppa er imidlertid uenige med Prakash og Ahmed. Det er fullt mulig å finne «skikkelige» jenter her, mener de:

Mashid: Men nå må vi se at jenter også er forskjellige. Du kan ikke bare si at alle er under én og samme greie. At alle jenter går med stramme klær. Vi kan ikke si at alle jenter gjør det. Det er jenter som har respekt for seg selv og... Det viktigste er å ha respekt for seg selv, og hvis du ikke har selvrespekt, så går det ikke. Du må ha respekt for deg selv, og da er det også sånn at ok jeg vil ikke gå med de strammeste klærne ... Jeg vil ikke vise meg frem ... vil bare være en vanlig jente ... går til skolen, går hjem igjen. Og det er pakistanske jenter som jobber faktisk, som jobber på klesbutikker og sånn, men det gjør ikke at de er skitne.

Naushad: Bare hjertet ditt er rent.

Mashid utfordrer altså Prakash' og Ahmeds påstand om det ikke fins skikkelige jenter i Norge. Samtidig framstår definisjonen på en skikkelig jente som noe mer flertydig i det Mashid sier. Det handler delvis om ytre tegn, der det å ikke gå med stramme klær kan være ett aspekt, delvis om indre kvaliteter – selvrespekt og et rent hjerte. Men også de ytre tegnene er diskutabile – hva som er for stramt (de strammeste). I denne sammenhengen er det imidlertid ingen som stiller spørsmålstegn ved at jenta bør være jomfru. Disse guttene mener imidlertid at seksuell avholdenhet også gjelder for gutter.

Hassan og kameratene er av samme oppfatning. Samtidig har de sin egen, aktive tolkning av jomfrukravet:

Vi dreiv faktisk og snakka om det. At om man ligger med en jente, men senere gifter man seg med den jenta ... Da er det liksom ... det kan jo liksom bli akseptert, fordi det er jo den samme jenta. Det har bare blitt ... skjedd før, ikke sant. Men dere har jo gifta dere.

Du har på en måte gjort en feil, men ...?

Men retta den opp igjen ved å gifte deg med den personen ... og bevise at ja, dette her er den egentlige kona mi, som jeg skal være med resten av livet. Så da kan jeg egentlig bli tilgitt da.

«Et rent hjerte», var Naushads definisjon på en skikkelig jente i forrige sitat. Hassan og kameratene hans har snakket om at det er relasjonen til jenta som teller. Hvis de gifter seg er det ikke så ille om de har hatt sex. Det er viktig for disse unge mennene å gjøre det rette, men hva som er rett er altså tøyelig. Dermed blir kategorier som i andre sammenhenger framstår som absolutte og kategoriske, langt mer fleksible. Det kan virke som om slik «romsliggjøring» særlig kommer fra unge menn som har en konkret kvinne i tankene. Vi har allerede hørt Amir og Tahir forsvare sine kjærester mot stempelet «dårlig kvinne». Det kategoriske snakket om «rene» kvinner framsettes på sin side oftest i en hypotetisk sammenheng, eller det kommer fra informanter som har dårlige erfaringer i forhold til kvinner. Det er dette temaet som står for tur nå.

Kvinner som sviker

Vi skal forfølge snakket om svikefulle kvinner. Hakan (19) forteller om hvor vondt det var da han oppdaget at kjæresten hadde vært utro. Han var 17 år gammel den gangen og var sammen med en jente med tyrkisk bakgrunn, som ham selv. De var kjærester i skjul, og dermed ble det også lettere for henne å lure ham, forklarer han. Når ingen visste at hun var sammen med ham, var det ingen som tipset ham når de så henne sammen med en annen:

Det ble slutt fordi hun begynte å utnytte den sjansen at vi skjulte det. Altså, jeg stolte på henne, hun klarte å få til at jeg stolte på henne, men etter hvert så fikk jeg høre at hun hadde møtt han gutten. Ingen visste jo at vi var sammen, så hun hadde brukt den sjansen og bare møtt de guttene fordi hun vet jeg stoler på henne. Når jeg ringer henne og spør hvor hun er, sier hun «jeg er i byen med kusina mi», og da stoler jeg på det. Egentlig så var hun ikke det, ikke sant, hun var jo med andre gutter. Da jeg fikk vite det sa jeg bare « Du er bare en hore foran øynene mine, bare gå». Jeg hadde ikke valg. Jeg var selvfølgelig forelsket i henne, jeg tenkte seriøst fordi man må kjenne hverandre lenge før man skal gifte seg, man skal jo leve med den personen helt til man dør. Derfor ble det slutt da. Og så måtte jeg si det stygge ordet til henne mens jeg var for-

elsket i henne. Det var hardt. Det gjorde veldig vondt når jeg sa det, det gjorde det. Etter hvert, når vi slo opp, da var det sånn at hun gikk bort til den gutten som hadde en sånn fin BMW for eksempel og sa «Hei, skal vi ta en tur?» Hun var den typen liksom. Rett etter at vi slo opp så begynte jeg å true henne med at jeg skulle ødelegge hele livet hennes. Det var pluss for meg på en måte da. Jeg sa til henne: «kom tilbake med din ære», men hun ville ikke høre på det jeg sa.

Kan du forklare hva du mente med «kom tilbake med din ære»?

Altså, hvis jeg hadde vært meg selv når jeg skulle velge ut den jenta jeg skal gifte meg med, da tar jeg ikke en som har hatt sex før. For jeg vil ikke tenke at han der har hatt sex med kona mi. Jeg tenker at det er feil på en måte, så jeg truet henne med det. Det er en stor greie, og jeg hadde liksom bevis på at hun hadde gjort det med meg.

Hva mener du når du sier true, hvor langt gikk du med det?

Jeg ville ha henne tilbake fordi jeg likte henne, men hun ville ikke komme tilbake, hun ville ikke skjerpe seg liksom. Jeg sa greit, hvis du ikke kommer tilbake så får moren din greie på alt, og det er helt jævlig. For en mor er det ikke så enkelt å si sånne ting til en familiefar, og de kan ikke leve med det. Hvis de skal leve med det, så er de helt ødelagt. Det var poenget mitt. Men når hun ikke ville komme tilbake så tenkte jeg at jeg ikke skal ødelegge livet hennes, det er allerede ødelagt, og det vet hun innerst inne. Så jeg gadd ikke gjøre noe med det, men etter hvert sa hun at hun skulle ta hevn overfor meg fordi at jeg truet henne. Hun klarte ikke å ta hevn fordi hun vet at jeg fortsatt har noe i hånden. Jeg har bevis, hvis du skjønner hva jeg mener. Derfor så ble saken bare glemt liksom. (...)

Jeg har på en måte ødelagt livet hennes. Når hun gifter seg og skal ha sex tenker hun «jeg har gjort dette en gang før». Da skal hun tenke på meg og ha det helt jævlig der og da. Det irriterer meg at hun oppfører seg sånn mot meg og har gjort så frekke ting mot meg, derfor vil jeg at hun skal lide litt, hun òg. Når jeg skal gifte meg så er det mest sannsynlig med en tyrker og da vil ikke jeg at mødrene skal høre at jeg driver og ødelegger livet til jenter for da får jeg ingen å gifte meg med, ikke sant. Derfor var det greit å ha makt, for da klarte ikke hun å åpne kjeften sin. Det er ikke lett for henne, men det gir jeg langt faen i fordi hun har vært så frekk mot meg. Jeg har det fortsatt i hånden, så hun får bare passe på.

Hakan var skuffet og lei seg da jenta som han var «seriøs» med viste seg å svike ham. Reaksjonen hans er å kalle henne en hore. Han framstiller det som om han vil «gjøre» henne til en dårlig jente i hans og hennes øyne. I denne logikken går hun fra å være en jente han er glad i og har tenkt at han kan gifte seg med, til en kvinne man ikke gifter seg med. Hvis hun kommer tilbake, derimot, blir hun skikkelig igjen – hun «kommer tilbake med sin ære». Budskapet er altså; hvis du blir sammen med en annen, er du en hore. Hvis du kommer tilbake til meg, er du en kvinne jeg kan gifte meg med, og dermed ikke hore. Det er hele tida den samme jenta, som Hakan har hatt sex med. Når han ikke lykkes, truer han med å fortelle moren hennes og alle andre at hun er

en hore, at han og hun har hatt sex. Han skal ødelegge livet hennes ved å «gjøre» henne til hore i andres øyne. Formålet med truslene er fortsatt å få henne tilbake. Men tydeligvis lykkes han ikke på denne måten heller, og da «gidder han ikke» gjøre alvor av hevnen.

Historien viser på flere måter at en ren/uren kvinne først og fremst er sosialt definerte kategorier som er virksomme uavhengig av hva kvinnen faktisk har gjort. «Dårlig» er ikke noe en kvinne er, men noe hun gjøres til i andres, men også egne, øyne. Hakan forsøker å utnytte mannens makt til å kategorisere kvinner som rene eller urene, slik Walles informanter manipulerte med sin kategorisering av kjærestene, avhengig av hva slags relasjon de ønsket å ha til henne. Sånn sett gjør Hakan det samme som Hassan og kameratene, bare med motsatt fortegn: Mens Hassan og vennene mener at en uren kvinne og uren mann kan «bli» rene ved å gifte seg, forsøker Hakan å gjøre ekskjæresten til en dårlig kvinne når hun går fra ham. Som mann har han makt til å gjøre henne til hore i andres øyne ved å fortelle og bevise hva hun har gjort sammen med ham, siden han selv ikke rammes på samme måte. Menn kan ikke «gjøres» til horer.

Men så enkelt er det likevel ikke i dette tilfellet. For siden denne jenta er norsk-tyrker som ham selv, blir det ikke uten omkostninger hvis han velger å avsløre henne. Hakan risikerer å bli stemplet som en gutt som ødelegger «tyrkiske» jenters rykte, både ved å ha sex med dem og å fortelle det videre, og da kan hans anseelse og framtidige giftesjanser synke betraktelig. Også familien hans kan få kritikk. Det vet nok også denne jenta, og kanskje er det derfor hun ikke lar seg presse. Uansett, ved ikke å la seg skremme er hun med på å svekke hans (definisjons)makt.

Det kom aldri fram i samtalen hva Hakan «hadde i hånden»; hva slags «bevis» han hadde mot jenta. Men det er ikke usannsynlig at det dreide seg om fotografier eller film. Vi skal høre en annen historie der dette var del av guttens pressmiddel, og der presset var langt mer effektivt enn i Hakans tilfelle. Her er det imidlertid jentas versjon vi får.⁴⁸

Kontrollerende kjæreste

Sara er 19 år gammel på intervjuetidspunktet. Da hun var 17 ble hun kjent med en gutt på samme alder. Foreldrene hans hadde innvandret til Norge, som hennes, men fra et annet land. Hun så bilder av ham hos venninnen og syntes han var søt. Hun kikket på ham på bussholdeplassen og i nabolaget, og til slutt

48. Som nevnt har vi intervjuet to jenter om hvordan det er å være sammen med kontrollerende kjærester. De to kvinnene kjenner hverandre ikke, men erfaringene deres er til forveksling like.

spurte hun venninnen om å få MSN-adressen hans. De begynte å snakke sammen på MSN og ble etter hvert kjærester:

Først gikk det kjempebra. Vi var sammen hele tida, møtte hverandre hver dag, tok bussen til skolen sammen og var sammen i friminuttene. Jeg var hjemme hos ham over halve dagen hver dag.⁴⁹ Alt var kjempebra. Så en dag overnattet jeg hos han. Sa til foreldrene mine at jeg var hos en venninne, hadde avtalt det med henne. Foreldrene hans var bortreist. (...) Den kvelden drakk vi litt vodka, og han ville at vi skulle ligge på senga. Vi begynte å rote, og jeg fikk også lyst, men var ganske redd. Han var jo min første... Han prøvde å få den inn, men fikk den bare så vidt inn før jeg ble redd og dyttet ham bort. Var ikke klar for det.

Hva var det du var redd for?

At jomfruhinnen min skulle bli ødelagt. Jomfruhinnen er jo veldig viktig for oss utlendinger, oss muslimer, og jeg tenkte «nå er jeg død, ferdig, hva skal jeg gjøre»? «Hvis foreldrene mine får høre det, hva skjer, de kommer til å drepe meg». Jeg fikk ikke blod, og han var usikker - om jeg hadde gjort det med andre, ikke var jomfru. Jeg var kjempedårlig, gråt masse og tenkte bare: «hva skal jeg gjøre nå? Hva skjer om han gjør det slutt med meg?» Jeg skulle egentlig ønsket at han hadde sagt vi skulle vente, selv om jeg ville det selv da. Den tida var jeg jo kjempeglad i ham. (...) Så gikk dagene, og jeg lot som det ikke hadde skjedd. Vi hadde det bra og alt var fint. Siden han beskyldte meg for at jeg ikke var jomfru, så tenkte jeg at nå har det skjedd, jeg er ferdig, så jeg kan like godt ligge med ham. Jeg lå med han et par ganger, og vi snakka om forlovelse og ekteskap. Vi kjøpte til og med forlovelsesring.

Men mens Sara var borte på ferie begynte kjæresten å forandre seg. Han mastet om at hun skulle ringe ham hele tiden, ellers visste han ikke at hun var glad i ham. Hun forsøkte å forklare at det var altfor dyrt å ringe ham så ofte, men han ville ikke forstå: « Da jeg ikke ringte begynte han å si: Du liker meg ikke mer, du har funnet en annen og kommer til å gå fram meg».

På dette tidspunktet hadde Sara fortalt moren om kjæresten, men ikke at de hadde hatt sex. Moren var ikke imot at hun hadde en kjæreste, men advarte henne sterkt mot å «miste den» (jomfruhinnen). Faren visste ingenting, men Sara var redd for at han skulle oppdage noe. Han er streng når det gjelder sånne ting, og hun visste at han kunne ty til vold.

49. Foreldrene hans visste om at de var kjærester. Sara forklarer at de aksepterte det fordi de tenkte at sønnen ikke skulle gifte seg med henne.

Forholdet til kjæresten ble stadig dårligere:

Det begynte å bli mer og mer krangling fordi han ikke stolte på meg. Han mastete og mastete, om at jeg kom til å finne en annen gutt. Men på den tiden var jeg bare opptatt av ham. (...) Etter hvert begynte jeg å gå lei av ham. Vi krangla mer og mer, og en dag bare gikk jeg fra ham. Jeg sa jeg orker ikke mer, har fått nok. Jeg driter i hva som skjer med meg, ville ikke mer, jeg er ferdig, det er slutt. Han begynte å mase igjen, angret, skulle stole på meg, jeg måtte ta ham tilbake, men jeg sto på mitt. Dagen etter ble han sammen med en annen jente som jeg hata. Sikkert for at jeg skulle bli sjalu. Men jeg ble mer sinna.

(...)

Mens jeg var på ferie sa han at han ville ha bilder av meg, ville ha nakenbilder og bilde med behå og string. Og jeg var så dum at jeg ikke tenkte... så han fikk noen bilder, men det var fra halsen og nedover. Det var ikke noe jeg gjorde bevisst, det ble bare ikke plass til ansiktet mitt. Tok det med webcam. Han hadde sagt at han hadde sletta dem, men da det ble slutt kom han fram med dem. Han sa: «Du har ødelagt livet mitt», så han ville fucke opp for meg. Han visste at faren min er streng, og han sa at han ville legge det ut på Facebook og Youtube sånn at jeg ville få veldig dårlig rykte og være skam for alle. Han begynte å true meg sånn, og jeg var jo kjemperedd da, for ingen visste om det. Han sa han ville møte meg og gi meg bildene, og jeg måtte jo det. Så møtte jeg ham i kjelleren min. Han sa at hadde en CD med bildene på. Jeg sa «gi meg dem». Han sa at jeg måtte gjøre noe for å få dem, det var ikke gratis. Jeg bare: «Jeg gjør alt for å få dem». Så sa han at jeg måtte ligge med ham. Først ville jeg ikke, og da ville han gå. Så jeg måtte jo ligge med ham. Og da fikk jeg CDn. Etterpå fikk jeg sms om at jeg var så dum som tror på alt, han hadde bildene fortsatt. Vi krangla, og han sa hva jeg skulle gjøre; ikke snakke med vennene hans og ikke holde på med andre, ikke snakke med noen gutter. Hvis jeg gjorde det, skulle han ødelegge ryktet mitt.

Etter dette ble Sara og kjæresten sammen igjen en periode, før det så ble slutt igjen. Det var flere runder med trusler og press, og mye fortvilelse og redsel, før hun endelig klarte å be om hjelp fra en voksen person hun stolte på. Hjelperen kontaktet politiet som tok en prat med Saras ekskjæreste. Han har nå sluttet å true henne, men hun vet ikke om han fortsatt har bildene. Sara sliter på flere måter med at hun ikke er jomfru lenger, men hun er lettet over at faren fortsatt ikke vet noe.

Det Sara forteller er en vond historie om vold og undertrykking mot en ung kvinne. Vi kjenner igjen flere trekk ved Saras kjæreste fra praksis- og forskningsbasert kunnskap om kontrollerende og voldelige partnere med etnisk norsk bakgrunn – som den voldsomme sjalusien, frykten for at hun skal gå fram ham, angeren og ikke minst trangen til å isolere og bestemme over henne. I en periode kan det se ut som han lykkes i å påvirke henne psykologisk – til å synes synd på ham, tro på forsikringen om at kontrollbehovet skyldes at han elsker så høyt etc. Det er likevel det konkrete maktmiddelet

hans, bildene som han truer med å legge ut på internett, som først og fremst får henne til å gi etter når hun først har gått lei.

Et spørsmål som melder seg, er om det er noe særegent ved Saras situasjon, i forhold til det overgrepstilfellet som er kjent fra en majoritetskontekst. Det er vanlig å skille mellom individuell partnervold, som assosieres med majoritetsmenn, og en mer kollektivt basert voldsutøvelse, der flere familie-medlemmer er aktive og der forestillinger om familiens eller slektas ære står sentralt. Saras kjæreste opererer på individuell basis i den forstand at det ikke står andre bak ham og forlanger at han skal kontrollere Sara, slik noen foreldre instruerer sønnene om å kontrollere søstrene sine. Det er imidlertid den strenge jomfrunormen i Saras familie og koblingen til familiens ære som gir ham et så brutalt og effektivt pressmiddel. Hun er redd for konkrete, fysiske sanksjoner fra faren. I denne forstand skiller Saras situasjon seg fra den kjærestevolden vi kjenner fra majoriteten.⁵⁰ Et hovedpoeng er at guttens makt over jenta er basert på, og avhengig av, at hennes familie opplever å bli rammet av hennes grenseoverskridelse og vil straffe henne.

Saras ekskjæreste er ikke blant informantene i denne studien, og Sara har gitt begrenset informasjon om bakgrunnen hans. Hun forteller imidlertid at han har vokst opp med samme normer som henne, knyttet til kvinners jomfrukrav og ære. Basert på likhetstrekkene mellom de to kvinnelige informantenes erfaringer er det verdt å reflektere litt rundt de kontrollerende kjærestenes «prosjekter». Hva handler denne kontrollen om? Basert på det kvinnene forteller, ser vi to menn som er glad i kjærestene sine og svært redde for å miste dem. De er mistenksomme, begrenser og kontrollerer, og nærmest insisterer på at de kommer til å bli forlatt. Dermed skyver de kvinnene fra seg. Dette er to unge menn som ikke bare har makt til å degradere og ødelegge livet til en kvinne, men som er livredde for å bli sviktet, som ikke stoler på at kjærestene vil bli hos dem frivillig, og som kanskje mest av alt føler avmakt. Det er nærliggende å tenke på alle referansene til svikefulle kvinner som har kommet opp i samtale med de unge mennene i denne studien.

50. Det kan like fullt tenkes at lignende overgrep forekommer i noen etnisk norske miljøer der jomfrunormen står sterkt. For øvrig kan også individuelt basert kjærestevold involvere trusler om å legge ut bilder på internett.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at søsken har viktige omsorgsoppgaver i flere av de unge mennenes familier. Kjønn og alder spiller inn i forhold til hvilke roller den enkelte tar eller blir pålagt. Eldre søsken av begge kjønn oppdrar yngre, både i form av støtte og veiledning, kontroll og begrensninger.

Materialet vårt illustrerer hvordan noen gutter læres opp til å «passe på» søstre, slik at hun ikke skal bli eller få rykte som en «løs» eller «dårlig» kvinne. Dette er en tvetydig rolle der kontroll og omsorg flettes i hverandre. En bror som kontrollerer kan oppleve det som uttrykk for kjærlighet og omtanke, idet han beskytter søsteren samtidig som han beskytter eget og familiens omdømme. Søstre kan se brorens kontroll som velment, kjærkommen og uønsket på én og samme tid. I noen familier får kontrollen karakter av overvåking og regelrett undertrykking, og det hender at brødre aktivt initierer kontroll, opererer uavhengig av foreldrene eller er strengere enn sine foreldre. Andre unge menn opplever rollen som sin søsters vokter som belastende og slitsom, og noen motsetter seg den – enten åpent eller i det skjulte. En bror kan hjelpe søsteren å holde et kjæresteforhold skjult, enten fordi han støtter henne, fordi han vil beskytte familiens og egen ære, eller begge deler.

Kontroll av søstre er ikke bare noe unge menn kan pålegges av foreldre, men kan også være forventet fra kamerater. En mann kan krenke en annens maskulinitet ved å trekke hans kontroll over søsteren i tvil. Tilsvarende forventes det i noen miljøer at en bror reagerer med vold eller andre sanksjoner mot søsterens kjæreste, fordi han har satt hennes ærbarhet i fare. Kamerater kan hjelpe hverandre med å kontrollere søstre, men en søster og bror kan også samarbeide om å holde jentas kjæsteri skjult overfor hans venner.

De unge mennene vi har intervjuet insisterer på at deres egne søstre ikke har eller ønsker å ha kjæreste. Dermed presenterer de henne som en ærbar kvinne og seg selv som en ærbar mann. Samtidig unngår de å snakke konkret om hvordan de eventuelt utøver kontroll og begrenser søstrenes handlingsrom.

Foreldre aksepterer ikke nødvendigvis at sønnene har kjærester eller sex, og gutter kan bli sett ned på hvis de blir kjent for å ha sex før ekteskapet. I noen jevnaldersmiljø gir det derimot status. Andre hevder at kravet til seksuell avholdenhet gjelder for begge kjønn. Denne holdningen begrunnes særlig med religiøse normer.

Flere av unge mennene i denne studien eksperimenterer med kjæsterelasjoner og sex med jenter som ikke er aktuelle å gifte seg med. Andre investerer sterke følelser i kjæsterelasjonen og har konkrete gifteplaner. De kan bli svært lei seg hvis deres egne eller kjærestens foreldre presser fram et brudd. Hvis kjæresten gjør slutt på forholdet, kan gutten føle seg sterkt sviktet. Slike erfaringer relateres noen ganger til foreldres og kameraters advarsler om at «jenter her» ikke er til å stole på.

Flere foreldre overfører og spiller på en forestilling om kvinner som svikefulle, dominerende og kresne. Det gjelder kvinner som er oppvokst i Norge generelt, og kvinner som sønnen blir glad i spesielt. Mennene lærer dermed å se ned på og frykte kvinner med samme bakgrunn som dem selv, samtidig som deres tillit til egen dømmekraft og evne til å etablere relasjoner på egenhånd svekkes.

Noen unge menn opptrer svært kontrollerende i forhold til kjærestene sine. De framstår som engstelige for å bli sviktet, isolerer jenta og bruker vold, kontroll og tvang for å holde på henne. Blant annet truer de med å fortelle jentas familie at hun har hatt sex. Dette er jenter som er oppvokst med strenge kyskhetskrav, og den unge mannen bruker hennes frykt for sanksjoner til å få viljen sin.

Kamerater snakker om innflytelse og partnervalg

Her skal vi få innblikk i to av gruppeintervjuene. Hvordan presenterer unge menn seg selv og andre unge menn i denne konteksten, med kamerater og en etnisk norsk forsker til stede? Hva slags gutter/menn er det mulig å være, og hva slags mann(ligheter) er vanskeligere å «snakke fram»? Fokus er på hvordan de unge mennene snakker om innflytelse i forhold til foreldrene og om kjærester og framtidige koner. Utgangspunktet er et par lengre utdrag fra diskusjoner omkring to påstander: «Gutter vil stå mer på egne bein» (enn jenter) og «gutter vil ha en kone fra hjemlandet». Til slutt hører vi hva Tahir og Salman, som er en god del eldre enn guttene i gruppeintervjuene, sier om de samme påstandene. Først skal deltakerne i og konteksten for de to intervjuene presenteres kort.

Samtalen med gruppe 1 var et forberedt intervju med åtte kamerater i alderen 17-18 år med ulik etnisk og religiøs bakgrunn. Intervjuet foregikk på et grupperom på skolen, like etter skoletid, og det ble servert pizza. Minoritetsrådgiver bidro som ordstyrer, men deltok også i samtalen. Alle guttene var svært engasjerte, og intervjuet varte i nesten tre timer. Det andre intervjuet (gruppe 2) var avtalt med to kamerater på 17, men «utartet» etter hvert til gruppesamtale. Samtalen foregikk på minoritetsrådgivers kontor. De to fikk kebab som takk for at de stilte opp like etter skoletid. Samtalen hadde vart en stund da fire-fem kamerater banket på. De to opprinnelige informantene fleipet: «kom inn og bli med, vi snakker om damer og sex», og det ble raskt klart at dette kom til å bli et gruppeintervju, hvis de to skulle bli sittende. Tre av kameratene slo seg ned, og samtalen fortsatte. Det var i hovedsak de to opprinnelige informantene og en av de nye som snakket, mens to andre var mer passive.⁵¹ Guttene hadde foreldre med samme landbakgrunn.

51. Av de (nesten) tause ble den ene utpekt som «sjener», den andre som «jomfru» – han var ifølge kameratene ivrig etter å gifte seg og sparte seg til ekteskapet. Han som ble aktivt med i samtalen ble presentert og presenterte seg selv som «player'n» i gruppa.

Gruppe 1: «Gutter vil stå mer på egne bein»

Vi skal først se på et utdrag fra begynnelsen av intervjuet. Etter en presentasjonsrunde og introduksjon av studiens tema, kom praten raskt i gang:

IMDi vil blant annet vite noe om hvordan gutter kan være berørt av tvang og kontroll og sånne ting. I dag vet vi mest om jenter; tvangsekteskap, for eksempel, har jo vært mest et jentetema så langt..

Azis: Altså, gutter skylder ikke så mye på familien da. For av en eller annen grunn føler jenter veldig stort press fra foreldrene når det gjelder ekteskap, hvordan man skal oppføre seg, kle seg og sånt. Men jeg tror vi gutter har et annet syn på hvordan våre foreldre prøver å være mot oss, at de ønsker vårt beste, uansett hvordan ... ikke alle jenter tenker sånn, frie tøyler og sånn, men vi har mer [frie tøyler] enn dem.

Boran: Jeg føler at gutter vil stå mer på egne bein enn jenter da. Jenter vil heller følge det foreldrene sier mens gutter vil stå på egne bein.

Men du sier at gutter vil stå på egne bein og så sier du at gutter får lov til mer, har friere tøyler?

Azis: Vil ikke si at de får lov til mer.. eller jo, sånn sett, fordi jenter i hvert fall i vår kultur og religion så skal de ... det er visse måter de skal oppføre seg og kle seg for at de skal kunne virke ordentlige i stedet for.. ja, du veit. Ikke-ordentlige jenter da.

(...)

(Forsker leser opp en case om Mandeep som ville bli førskolelærer, men ikke trodde foreldrene ville akseptere det. De vil at han skal bli lege eller advokat). Hva tenker dere om den historien?

Sulfikar: Det er helt vanlig det.

Prakash: Det at foreldrene vil noe og du vil noe annet, at du har interesse i noe annet ... Jeg er jo det beste eksempelet her, fordi jeg vet at foreldrene mine forventer mye fra meg. Fra min side har jeg interesse i å bli økonom og politi og sånne ting.. mer sånn chill eller action... men for at de ikke skal bli skuffa, så må jeg utdanne meg som lege, synes jeg. For det er foreldrene mine, og de vil det, og det er det beste for meg. Hvis de tenker sånn, så er det greit, selv om mine interesser er noe annet.

David: Har du ... jeg vil ikke være frekk, men har du prøvd å snakke med din mor eller far? Tror du det går? Du kunne jo bare prøve litt sånn ... at dette er noe jeg kan tjene bedre på, liksom ...?

Prakash: Ja, siden personligheten min passer ikke til lege. Jeg vet det. Jeg er veldig sånn glad, og liker sånn kødd og... er ikke sånn at alle som har vondt og smerter kommer til meg og.. (haha) gi dem en klem og det går bra, liksom.

Sulfikar: Men, når det gjelder minoritetsgutter, så kan de ikke snakke med foreldrene om alt mulig. Det er sånn at pappa kommer hjem, og han har vært på jobb. Sitter og ser på tv, og «jeg vil ikke forstyrre ham» liksom, så du får ikke tid til å sette deg ned og bli kjent med ... Selvfølgelig, det er faren og moren din, de kjenner deg, men ... hva du vil og har interesse for, det er ikke alltid at guttene får sagt det.

Prakash: Åpen prat..

Sulfikar: Ja, åpen prat. Du sier hva du vil og han sier hva han vil. Og så kommer de til en konklusjon sammen. Det er veldig lite sånn, veldig lite! Det er mer sånn å skjule og så si litt til mamma og via mamma går det til pappa.

Hakim: Det har mye med respekt å gjøre, fordi det blir vanskelig å si imot foreldra sine. For hvis foreldra har bestemt at sånn og sånn skal du gjøre, så blir det ganske vanskelig å si fra til dem at «nei, jeg har egentlig tenkt på...» Selv om de sier at vi må si fra hvis det er noe. Men det er liksom vi selv som holder igjen. Det gjelder noen da, som sier at jeg kan heller være stille og gjøre mitt beste for å gjøre det, så får vi se hva som...

Sulfikar: Man vet at det ikke hjelper. Det har blitt bestemt, så det er bedre å holde seg rolig og... ikke sant?

David: Noe av det tøffeste man kan gjøre er å stå opp imot sine foreldre, men det må man faktisk tørre å gjøre.. for du skal ikke utdanne deg for din mor og fars fremtid. Det synes jeg blir feil. Du skal utdanne deg for din fremtid. Å si imot sin mor og far er ikke mangel på respekt, det er forståelse og bygger til-litsforhold, mener jeg.

(...)

Prakash: Nå kom han med forskjellen mellom det norske miljøet og det minoritetsmiljøet som de fleste her har. Det var forskjellen.

Tenker du at det David sier er norsk?

Prakash: Det er mer vestlig, ja.

(...)

Sulfikar: Det er liksom her konflikten kommer da, fordi familiene våre er jo fra en helt annen kultur. Det er da det begynner å kræsje.. De hørte jo på hva foreldrene sine ville og fulgte det, og da har de ... ikke forventninger ... men forhåpninger om at barna deres også skal gjøre det samme. Men når du kommer i et helt annet samfunn hvor tankegangen og kulturen er noe helt annet, det er her kræsjet kommer. Jeg mener selv at man burde stå opp mot foreldrene sine og si at jeg føler meg ikke behagelig med det... det er ikke meg.. Men foreldrene våre kan ikke se for seg at de kunne gjort noe sånt. Det er der konflikten kommer.

Seinere i intervjuet:

Men tror dere at noen gutter kan ha foreldre som ... også presser gutter til å gifte seg mot sin vilje?

Azis: Ja, men fra guttesiden kommer det reaksjoner, motreaksjoner, mot at du skal gifte deg der og der. Men når det gjelder jenter.. de er svake.. de blir sånn: nei, du skal gifte deg. Og da får hele saken det der med tvangsgifta... og da er det ikke så mye å gjøre noe med. Jentene får ikke så...

Mener du at guttene gjør mer motstand på en måte?

Hakim: Ja, de viser mer motreaksjon liksom. Og så jentene er mer: «ok, greit» og har ikke så mye å si.

Boran: De holder mer inne.

Disse guttene gir en rekke beskrivelser av hvordan gutter har det, når det gjelder selvstendighet, handlingsrom og motstand. Det er flere stemmer⁵² i dette koret, og flere fortellinger om menn og mannlighet som «snakkes fram».

En stemme sier at gutter er mer opptatt av å stå på egne bein enn jenter, og gjør mer motstand enn jenter. Jenter finner seg i mer og «holder mer inne» i forhold til foreldrene. Samtidig har gutter friere tøylere enn jenter, og jenter har mer press på seg om å være ordentlige. Gutter har med andre ord *både* mindre å gjøre motstand mot, og gjør *mer* motstand enn jenter. En litt annen stemme, her representert ved Azis innledningsvis, sier at gutter forstår foreldrene bedre og derfor aksepterer deres posisjon mer. I dette perspektivet er det riktig å innordne seg, fordi foreldrene vil ens beste og fortjener respekt. En tredje stemme forteller om kommunikasjonsproblemer mellom gutter og foreldrene, og hvor vanskelig det er å si imot foreldrene sine. Dels er innordning noe gutten pålegger seg selv fordi det er slik han er oppdratt, dels innser han at det ikke er så mange alternativ: «Man vet at det ikke hjelper. Det har blitt bestemt, så det er bedre å holde seg rolig.»

Det er interessant å se hva som skjer når David gjør en tydelig kobling mellom det å stå imot foreldrene og det å være modig: «Noe av det tøffeste man kan gjøre er å stå opp imot sine foreldre, men det må man faktisk tørre å gjøre». Dette ligner på den første stemmen om at gutter er opptatt av å stå på egne bein, men på dette tidspunktet i diskusjonen er guttene blitt mer nyanserte. Dermed blir Davids innlegg stående som en representasjon av «den norske/vestlige» måten å organisere foreldre-sønn-relasjonen på, som kolliderer med foreldrenes tankegang.

Guttene forhandler – med seg selv og hverandre – om hvordan konformitet og innordning skal forstås i forhold til mannlighet. For det første er de kjent med at innordning og underordning kan oppfattes som lite mannlig. For det andre opplever de dette som langt mer komplisert i deres familier, der det å være en ansvarlig sønn/mann kan innebære at man jenger seg etter foreldrenes og fellesskapets ønsker og behov. Kanskje er noe av problemet for disse guttene at de ønsker å innfri begge krav til mannlighet?

Innordning kan altså forstås som fornuftig, ansvarlig og riktig. I dette perspektivet er en god sønn en som forstår sine foreldres situasjon og verdsetter deres gode intensjoner. Han ser også at foreldrene ikke nødvendigvis er kompetente nok til å gjøre de beste valgene, men velger likevel å gjøre dem glade. Dette er ikke blind respekt eller lydighet. Tvert imot er det en sønn som vet bedre enn sine foreldre, men som velger å «spille med» og bekrefte hierarkiet. I denne kameratgjengen er dette en posisjon som kan gi status, en måte å være

52. Her menes ikke stemmer i betydning den enkelte gutt, men de ulike meldingene som gis, uavhengig av hvem som sier hva. En og samme gutt kan altså målbære flere, også motstridende, stemmer.

mann på som ikke truer mannligheten, selv om – eller snarere gitt at - den ikke aksepteres uten videre. Samtidig er det tydelig at flere av guttene opplever dette som en utfordrende balansegang. De ønsker å «stå *mer* på egne bein», men hvis de sier det, må de samtidig innrømme at de ikke gjør det.

Posisjoneringen er avhengig av hva som er tema. Når intervjuet innledes med en henvisning til jenter og tvangsekteskap, virker guttene ivrige etter å distansere seg fra innordning og ufrihet. Også andre steder i intervjuet resonnerer de på en måte som gjør det å bli presset til å gifte seg mot sin vilje til en «jentegreie», og derfor ikke relevant for gutter. Med andre ord er «tvangsekteskap» og «jenter» så sterkt koblet til hverandre, at det er vanskelig for gutter å la seg assosiere med dette problemet/overgrepet. Når temaet er utdanningsvalg derimot, virker det greiere å snakke om problematiske begrensninger og press fra foreldre og slekt.

Gruppe 2: «Gutter vil ha en kone fra hjemlandet»

Samtalen i gruppe 2 kom til å handle særlig om kjæresten og framtidige koner (i tillegg til forholdet til søstre, jamfør forrige kapittel). Guttene fortalte at de har eller har hatt kjæresten, men det er ikke aktuelt å fortelle det hjemme. Dels er ikke «sånne» ting noe de snakker med foreldrene om, i hvert fall ikke far. Dels vet de at foreldrene ikke tillater at de har kjæreste. Disse guttene minner med andre ord om Walles informanter i Lahore. De oppfører seg som ganske ordentlige familie gutter hjemme, mens de bygger sin jevnaldersmaskulinitet rundt skrytehistorier om alt det gale de har gjort.

«Hva hvis de hadde fått vite det fra andre da?» spør jeg. «Det hadde blitt mye banning», svarer Said. Alle ler. Litt seinere presiserer han: «For å være helt ærlig – du venter ikke på reaksjonen. Du bare løper». Mer fliring, og diskusjonen fortsetter:

Men er det noen av dere som hadde fått lov til å gifte dere med en norsk jente?

Jalal: Ikke jeg i hvert fall.

Ali: Jo da, det er mange som får lov til det. For jeg kjenner en som gifta seg for noen måneder siden med en norsk jente, og hun ble muslim. Og det var det. Men noen tenker at det ikke er sånn det skal være.

Men dine (Jalal) foreldre hadde ikke syntes det var så kult?

Jalal: Nei.

Men hvis du var superforelska i henne, hadde vært sammen med henne i tre år uten at de visste det og hun var blitt gravid. Du bare ville gifte deg med henne. Hva hadde skjedd i din familie da? Det er kanskje litt tidlig nå, men la oss si om fire år for eksempel.

Ali: Det hadde blitt mye krangel på starten, men etter hvert så hadde foreldra skjont at de må bare godta det.

Said: Nei, han hadde blitt kasta ut hjemmefra!

Jalal: Ja, jeg tror jeg hadde blitt kasta ut.

Ali: Jeg vet om en familie, de er to-tre brødre, han ene gifta seg pakistansk, de to andre gifta seg med norske. På starten var moren og fren imot det, men hvert så skjønnte de at det var ikke noe de kunne gjøre, så da greit. Så de treffes og..

(Til Jalal:) Men du tror at du hadde blitt kasta ut hjemmefra? Betyr det at de på en måte ikke ville..

Jalal: Ville blitt bannlyst.

Hva betyr det i praksis da?

Jalal: At jeg er liksom.. død for dem. (Latter fra flere) De har ikke noe med deg å gjøre mer. De lever videre uten deg. Men det er jo vanskeligere for foreldrene å gi slipp på sønnene ... for jentene skal jo uansett gifte seg og flytte ut, men gutter skal være hjemme og forsørge foreldrene.

Men betyr det at foreldrene tåler mer av gutter, eller er det egentlig mer det at guttene ikke gjør så mye galt?

Jalal: Nei, gutter gjør mye mer galt enn jenter, men gutter har på en måte større verdi.

Said: De har litt sterkere rykte enn det jentene har.

(...)

Jalal: Man må bare passe på at de ikke får vite ting og tang.

Said: For da får man juling. (latter)

Jalal har tidligere presentert seg som en player som bare er ute etter sex og «å ha det gøy». Han sier blant annet at han overlater til jenta å ordne med prevensjon. Når han beskriver foreldrenes negative reaksjon på det tenkte tilfellet – at en norsk jente ble gravid med ham, og han ville gifte seg med henne – er det uklart om det er norskheten eller graviditeten, eller begge deler, han tenker på. Uansett sier han og Said at de langt ifra får lov til å gjøre hva som helst. Tvert imot ville foreldrene brukt drastiske midler for å tvinge sønnene til å følge deres vilje.⁵³ Når Jalal hevder at han ikke bare ville blitt kastet ut hjemmefra, men helt utstøtt fra familien, beskriver han et dramatisk scenario som vanligvis forbindes med jenter. Mens Ali er mer optimistisk i forhold til kompromiss og fleksibilitet,⁵⁴ gjør både Said og Jalal det klart at sønner som bryter absolutte regler kan bli behandlet på samme måte som grenseoverskridende døtre. Så modererer Jalal dette utvetydige scenariet med å innføre et nyanserende element: Siden gutter er økonomisk viktigere for familien, så kunne det nok gå nok bra likevel.

Samtalen går etter hvert over til spørsmålet om ekteskap. Guttene forklarer at en jentes foreldre vil «sjekke ut» en mann før de aksepterer at de to gifter

53. Verken Said eller Jalal bruker ordet tvang selv.

54. Ali har en gjennomgående mindre bombastisk versjon av hva som er vanlig og hva det er mulig å få til. Kanskje kommer han fra en familie som er preget av mer fleksibilitet og endring enn Said og Jalals. Kanskje er Said og Jalal mer dramatisk anlagt enn Ali, eventuelt mer ute etter å sjokkere forskeren.

seg. De vil undersøke om han er en skikkelig ung mann. «Hva hvis de finner ut at han drikker i helgene, røyker og har hatt en kjæreste, eller kanskje tre?» spør forskeren. Guttene er enige i at en sånn mann ikke ville bli godkjent av jentas foreldre. «Da kommer det til å gå dårlig med dere,» kvitterer forskeren spøkefullt. De har jo nettopp fortalt at de røyker, drikker i helgene og har vært sammen med jenter. Guttene svarer at ingen vet om det, siden de ikke drikker foran andre norsk-pakistanere. Jalal forklarer: «Vi er på nattklubb, og der er det bare norske. Så drar vi hjem, ferdig.» Men kan det ikke tenkes at en kamerat sladrer? Kan gutter svertes på samme måte som jenter, slik at de får problemer med å gifte seg?

Said: Gutta henter jo kone fra Pakistan, og de vet ikke noe.

Jalal: Ja, så ... ferdig med den.

Aha, så det er det som er løsningen? (Latter)

Said: Ja, hvis du har fått dårlig rykte her og ikke får noen herfra, så er det bare å ta flyet til Pakistan og ... bli gift. Så er det bare å ta flyet tilbake igjen.

Men det er jo folk her som kjenner folk i Pakistan som kan fortelle...

Jalal: Men de i Pakistan.. hvis de får komme hit, så bryr de seg ikke hvem de kommer til..

Said: Nei, de bryr seg selvfølgelig om hvordan mannen er, men ...

Ali: Det er ikke sånn at hvis du ikke får noen her, så bare stikker du ned der. Sånn som de norske gjør i Thailand (latter). Det er ikke sånn at du bare går ned og så får du med én gang.

Men du da Said, skal du gifte deg med en jente fra Pakistan, tror du?

Said: Ja, fordi jeg vil gjøre det. Og ikke med en som bor her. Fordi jeg mener at de som bor her er litt...

Ali: De er ikke så bra, liksom, men de i Pakistan er...

Hva er det dere mener ikke er så bra da?

Ali: Det er et muslimsk land, liksom, der er jentene annerledes enn det jentene er her.

På hvilken måte da?

Ali: Alle måter.

Said: Jentene her de krever... nei, ikke krever.. De er ikke helt tradisjonelle, de er litt sånn...

Jalal: Hva krever de?

Said: Litt sånn... «gå og hent et glass vann til meg... reis deg opp selv». Det er det. (latter)

At de ikke er så interessert i å «serve» mannen liksom?

Said: De er ikke helt lydige.

Jalal: Lydig er bra.

Said: Hvis du gifter deg her i Norge så sier hun «fuck deg, lag mat du i dag», liksom. Du ber henne ta oppvasken... og hun sier «der er utgangen». (latter)

Hva sa du?

Said: Jeg bare tulla. (Latter)

Betyr det at det er lettere å miste en herfra?

Ali: Ja, de leker liksom litt mer kostbare, hvis du sier noe til dem, kjefter på dem, da sier de «der er utgangen, stikk herfra».

Jalal: «Ellers ringer jeg politiet». (Latter)

Men hvordan vet dere det? Er det sånn dere har hørt om eller?

Ali: Det er sånn vi har oppfatta tingene, eller vi har sett eller..

Said: I hvert fall de jentene som har høyere utdanning enn gutten. De leker for deilig.

Ali: Da er det mannen som er kvinnen i forholdet. Det blir helt omvendt. Det er bedre at ... eller i hvert fall synes jeg, at det er best at mødrene er hjemme.

Mm, sånn som din mor har vært, kanskje? At du vil ha en kone som er sånn som din mor?

Ali: Ja, for jeg tenker at det vil virke bedre for meg. Men det er ikke sånn at jeg skal stenge henne inne og faen, du får ikke gå ut og ... Hun skal jo lære seg norsk og...

Jalal: Det er bare det at mennene mener at kona trenger ikke å jobbe, vi skal tjene nok selv.

Ali: Det er ikke det at de ikke trenger å jobbe heller.

Said: Nei, du tenker ikke at hun ikke skal jobbe, men..

Ali: At hun holder seg til kvinnelig arbeid

Said: Ja, kvinnelig arbeid.

Ali: Kvinner gjør sine arbeidsoppgaver, og mannen gjør sine. Det er det beste. Ferdig.

Men når dere snakker om at jentene her er sånn og sånn. Snakker dere om de jentene dere kjenner?

Ali: Generelt, vi har sett alt.

Said: Vi vet jo selv hvordan pakistanske jenter her er, eller hvordan de kommer til å bli. Og vi har sett hvordan jentene i Pakistan er. Det er ikke sånn at de tar oppvasken og legger seg ned under bordet og venter på neste ordre. De har jo et liv de også.

Men de er litt mer...?

Said: De er litt mer.. etter å tilfredsstillte mannen. De har jo lov til.. de kan jo si nei, jeg vil ikke gjøre det, men..

Men dere som har søstre, er de søstrene sånn krevende og ... kostbare?

Said: Det som er.. det er at i Pakistan så lærer de ikke at de skal si så mye imot. Men her får de vite om rettighetene sine og hva de kan gjøre og...

Ali: Ja, og så kommer de hjem og leker advokat og ... (latter)

Både Ali, Said og Jalal vil altså ha en kone fra opprinnelseslandet – fordi kvinner her er «dårlige», og kvinner der er «rene». De er også på linje når de samarbeider om å utbrodere det karikerte «skremmebildet» av jenta som er uaktuell å gifte seg med. Hun er ikke en tradisjonell kvinne som tar hånd om husarbeidet og gjør som mannen ber henne om. I stedet forlanger hun at mannen skal lage middag og kaster ham på dør hvis han ber henne ta oppvasken. Hun er ikke lydige, men har ambisjoner om en karriere, «leker deilig», er kresen og forlater mannen hvis hun ikke får det som hun vil. Kort sagt: Hun oppfører seg som en mann og gjør mannen til kvinne. Igjen ser vi klare paralleller

til foreldrenes advarsler, slik de har kommet fram i de individuelle intervjuene.

Flere vil bli opprørt av måten disse guttene omtaler kvinner som er oppvokst i Norge på, og hvordan de på tradisjonelt dobbeltmoralsk vis skryter av egne seksuelle meritter mens de avskriver seksuelt aktive kvinner som dårlige. Samtidig er det slående hvordan de tre kameratene strever med noen dilemmaer som viser at dette bildet er langt mer komplekst. Når de skal forklare hvorfor de foretrekker en kone fra opprinnelseslandet snakker de nemlig fram en logikk som på flere punkter truer med å undergrave deres egen posisjon som suverene menn. For eksempel må de unngå at det virker som om deres preferanse for koner «derfra» skyldes at jenter/familier «her» ikke vil ha dem, eller at koner derfra tar hvem som helst. Mest bemerkelsesverdig er det kanskje at guttenes nedsettende snakk om «jenter herfra» – som krevende og dominerende – kan oppfattes som at de er redde for at de vil komme til å bli dominert.

Salman og Tahir: «Det er helt omvendt!»

Salman og Tahir, som begge har kjent seg svake overfor sine foreldre og andre slektninger, snur bildet nærmest på hodet – både når det gjelder innflytelse og partnerpreferanser. Først Salman:

De fleste pakistanske gutter.. de innretter seg etter familiens ønske - mor og søster. De kunne tenke seg å gifte seg med én her, men går med på å få en kone fra hjemlandet. I stedet for å si at de gjør det fordi foreldrene vil det, så sier de at de vil det sjøl.

Noen sier at gutter står mer imot foreldrene sine?

Det var før. Nå er det annerledes - gutter lider en stille død, mens jentene er mer frempå.

Men bildet er at gutter bestemmer?

Ute ja, blant venner, for oss gutter er det ikke lett å snakke om følelser og ekteskap og sånt.

«Stille død» - hva legger du i det? Tenker du på deg selv først og fremst, eller?

Ikke kun ut fra min situasjon, men i det siste har jeg hørt om mange i lignende situasjon.

Når du sier at guttene har fått mindre å si - hvordan tenker du da?

Jo, jentene er mer frampå. Og foreldrene tenker at det er bedre at døtrene får mer.. Det er et ømt punkt, liksom. De gir etter overfor dattera, men strammer inn for sønnen. Det er mye snakk om krav til svigersønnen, han som jenta skal få - han skal være selvstendig, open-minded, kan være urban, like å ta egne valg. Du kan se det på de profilene.⁵⁵ Men når det gjelder svigerdatter vil de ha en tradisjonell familie jente. Døtrene får lov til å være moderne, men det skal komme en kvinne til sønnen som er det motsatte av det dattera er. Og det er særlig dattera som er for det. (...) En pakistansk-norsk jente vil selv ha frihet, men når det gjelder svigerinner vil de ha det motsatte av dem sjøl - tradisjonelle kvinner som vil ta seg av svigerforeldrene.

Salman har nok behov for at flere skal være i samme båt som ham. Hvis flere menn innrømmer at de ikke har så mye å si i forhold til familien blir det lettere å bære for menn som ham. Han peker uansett på noen plausible sammenhenger.⁵⁶ Foreldre som verdsetter at datteren har en karriere å pleie, og som kjenner til at menn fra opprinnelseslandet kan få problemer i ekteskap med kvinner oppvokst her, vil kunne ønske seg en svigersønn som er positiv til kvinners yrkesaktivitet. Samtidig, hvis de samme foreldrene ønsker at den yngre generasjonen skal ta seg av dem når de blir gamle, vil det bli enda viktigere å få en svigerdatter som er positiv til tradisjonelle kjønnsroller og rollen som omsorgsutøvende svigerdatter. At noen kvinner som er oppvokst her av samme årsak kan se seg og familien tjent med en tradisjonell svigerinne, er heller ikke usannsynlig.

Også Tahir snur bildet opp-ned når det gjelder sønner og døtres styrke og innflytelse. Han er både kategorisk og dramatisk når han hevder at de yngre mennene ikke har peiling på hva som venter dem. Poenget hans er at disse guttene er i en alder der foreldrene ser gjennom fingrene med det meste, men når ekteskap, vil det strammes til:

*I det siste har jeg intervjuet en del gutter. De er sånn 17-18 og går på videregående. Vi snakker om det med å bli presset av foreldrene sine til ting, og ... Da er det noen som sier sånn at jenter er svakere enn gutter, gutter står mer mot foreldrene sine... at gutter har mer å si.
Jenter er mye tøffere!*

55. Salman henviser til ekteskapsannonser på internett der enten foreldre, søsken eller personen selv annonserer etter ektefelle. Salman mener teksten ofte er utformet i fellesskap i familien.

56. Monica Five Aarset finner tilsvarende resonnementer hos informanter i hennes pågående doktorgradsstudie (personlig kommunikasjon).

Og samtidig så virker det som om de mener at guttene egentlig vil mye mer det samme som foreldrene da. At gutter vil ha en kone fra hjemlandet, for eksempel.

Nei, de vil ikke det. Det er bare bullshit, spill for galleriet. Hør her: Faren min veit at jeg tok kokain, jeg røyka hasj, alkohol, damer. Sier ingen ting!! Jeg drar på diskotek og fester, jeg drar på ferier. Han kan se bilde av meg med en dame her og en dame der, ingen ting skjer. Ikke et pip. Og så kommer vi til dette temaet her, ekteskapet. Da slår han folk ned. Jeg kan faen meg dra herfra og til enden av jorda og komme tilbake etter seks måneder: Ingen ting. Jeg kan kjøpe meg hva jeg vil. Ingen ting. Jeg kan gå hvor jeg vil. Men hvis jeg velger å skille meg, da er det helvete. Hvis jeg vil ta noen vitale valg: Hus, bolig, flytte ut... Da først... da smeller det.

Som med Salman kan Tahirs utblåsning først og fremst ses som et uttrykk for egen frustrasjon og et behov for ikke å være alene om å være «valp». Men han peker på et vesentlig poeng. Både denne og andre studier viser at unge menns handlingsrom i forhold til kjæresteeri ikke nødvendigvis videreføres når det gjelder ekteskap. Unge menn kan møte samme forventning om innordning som kvinner i familier der foreldrene har mye å si i forhold til barnas ekteskap (Prieur 2004, Bredal 2006). Forskjellen er at menn jevnt over gifter seg noe seinere enn kvinner, noe som bare styrker sannsynligheten for at menn sliter med å fortelle om problemene sine.

Oppsummering

Tahir mener guttene spiller for galleriet. Et gruppeintervju er da også i en viss forstand «snakk for galleriet». Her har vi sett hvordan noen gutter snakker om innflytelse og partnervalg i en jevnalder- og kameratkontekst.⁵⁷

Guttene i gruppe 1 manøvrerer mellom ulike mannlighetsidealer. Det er et dilemma at innordning og konformitet i forhold til familien både kan oppfattes som umannlig og assosieres med en ansvarlig mannlighet. Framfor alt blir det problematisk når innordning og begrenset innflytelse assosieres med det å være jente, en sammenheng som særlig knyttes til spørsmål om partnervalg/tvangsekteskap. En strategi er å framstille konformitet hos menn som ansvarlige valg, i motsetning til jenters «svakheter». Forskjellen mellom kjønnene presenteres som at gutter innordner seg av fri vilje – fordi de *vil* - mens jenter innordner seg fordi de *må* og ikke klarer å stå imot. Disse manøvrene må ses mot bakgrunn av dominerende framstillinger av det typiske kvinnelige offeret for tvangsekteskap. I majoritetsoffentligheten framstår hun dels som offer for massiv undertrykking, dels frihetskjemper som vil løsrive seg fra sin

57. Forskeren er selvsagt også en del av intervjuets dynamikk. Særlig guttene i gruppe 2 var nok ute etter å sjokkere den middelaldrende hvite kvinnelige forskeren.

familie og «kultur» for å bli «norsk». I en minoritetskontekst er hun en egoist som har sviktet alt det familien og hennes bakgrunn står for. Ingen av disse scenariene framstår som relevante for disse guttene.⁵⁸

Gruppe 2 møter tilsvarende dilemmaer når de snakker om partnervalg. Guttene spiller opp til stereotypien om dobbeltmoraliske gutter som har kjærester blant de «dårlige» jentene «her» og henter «rene» koner «der». Det som på ett nivå framstår som en degraderende tale om kvinner som er oppvokst i Norge kan på et annet nivå leses som menns frykt for å bli dominert eller avvist.

58. Det gjør de for den saks skyld heller ikke for mange jenter og unge kvinner.

Foreldreautoritet og maskulinitet mellom makt og avmakt

Dette prosjektet har undersøkt hvordan gutter og unge menn kan være berørt av problemkomplekset tvangsekteskap, autoritær oppdragelse, kontroll og æresrelatert vold i nære relasjoner. Sentrale funn er oppsummert i det enkelte kapittel. I det følgende skisseres noen mer overgripende tendenser og problemstillinger knyttet til mennenes posisjoner som sønner, brødre og kjærester. Hvordan skal vi forstå deres problemer, holdninger og dilemmaer? Samtidig identifiseres tema for videre forskning.

Kjønns- og generasjonsmakt: Dobbelt krysspress

Unge menn som vokser opp med klassisk patriarkalske verdier i en migrasjonskontekst må forholde seg til motsetningsfylte og tvetydige mannlighetsidealer. Forenklet sagt: Hjemme lærer de å være overordnet i kraft av sitt kjønn og underordnet i kraft av sin alder. Mannlig dominans er betinget av inn- og underordning i fellesskapet, og gutter har mer frihet enn jenter så lenge de innordner seg familien og en tradisjonell kjønnsrolle. Jo mindre de innordner seg disse rollene, jo mer vil de få føle foreldrenes autoritet. Noen unge menn ordner seg sånn at de ikke kommer i situasjoner der de må gjøre motstand. Når de «stryker makten med hårene» har de selv makt. Samtidig møter de nærmest motsatte idealer og sosialisering fra storsamfunnets side: Man skal gradvis fristille seg som barn fra sine foreldre og slekt, men realisere seg som individ og mer eller mindre kjønnslikestilt par/kjernefamilie.

Arbeidet med denne studien har synliggjort to beslektede kontraster: For det første, kontrasten mellom vedtatte sannheter om unge menns frihet, privilegier og *makt* på den ene siden og den sårbarheten og *avmakten* som også preger de unge mennenes liv. Flere av informantene bekrefter og reproducerer de vedtatte sannhetene på ett plan og undergraver dem på et annet, slik også andre forskere har påpekt. Den andre spenningen står mellom *kontinuitet* og *endring*. De vedtatte sannhetene trekker opp et kontinuitetsscenario der for-

eldre og sønner fortsetter å praktisere de samme normene og rollene som foreldrene har «tatt med seg» fra sitt opprinnelsesland. Flere av informantenes historier passer tilsynelatende med et slikt bilde. Samtidig er det tydelig at både foreldrenes autoritet og tradisjonelle kjønnsroller er under sterkt press, både «utenfra» og «innenfra».

Grovt forenklet kan vi si at de unge mennene befinner seg i *et dobbelt krysspress*. For det første skal de navigere mellom en tradisjonell maskulinitet som gir dem visse privilegier, på den ene siden, og foreldrenes tradisjonsbarte autoritet som krever inn- og underordning, på den andre. For det andre er dette to autoritetsformer i krise. De skal underordne seg foreldre hvis autoritet er svekket, og de skal dominere kvinner hvis stilling er styrket. I begge relasjoner kan krise utløse reaktive strategier hos den «tapende» part: Foreldre som strammer inn og blir mer autoritære når de mister kontrollen over barna, og unge menn som fotfølger og kontrollerer sine søstre og kjærester for å forhindre at de blir «løse» eller løsriver seg. En utfordring for de unge mennene ligger, igjen skjematisk, i å justere balansen mellom en «sterkere» stilling som sønn/barn og en «svakere» stilling som mann/bror/partner. I det følgende utdypes enkelte trekk ved denne doble kombinasjonen av makt og avmakt.

Oppdragerstiler, «fornorsking» og skjult endring

Studien viser at noen gutter og unge menn utsettes for begrensninger, kontroll og tvang i forhold til viktige livsvalg. De opplever at foreldrene ikke respekterer deres ønsker og interesser, eller lar dem få utvikle en flerkulturell identitet. Vi har sett at flere oppjoner mot en autoritær lydighetsoppdragelse. Fra andre studier vet vi at foreldre føler seg degradert og fratatt autoritet - fra storsamfunnets og barnas side. De oppfatter dette som et resultat av barnas «fornorsking». Protester, grenseoverskridelse og forsøk på dialog ses som et resultat av ytre påvirkning og ikke «interne» generasjonskamper. Denne forståelsen spiller sammen med dominerende forestillinger i majoritetsbefolkningen som «tar æren» når unge med minoritetsbakgrunn kritiserer sine foreldre. Ofte er det imidlertid en langt mer nyansert kritikk som reises. De unge mennene setter familiesamholdet høyt, men ønsker seg mer åpenhet, direkte kommunikasjon og tillit mellom generasjonene. Kort sagt; et mindre hierarkisk fellesskap.

Noen av de unge mennene har fått en mer autoritativ oppdragelse, med vekt på dialog og åpenhet, men også sterk fellesskapsorientering og lojalitet til familien. Kollektivorientert oppdragelse er altså ikke nødvendigvis autoritær. En dialogbasert oppdragelse utelukker imidlertid ikke at tvang og press kan forekomme, men i så fall er det mer snakk om en inderliggjort lojalitet enn ytre disiplinering. På den andre side er ikke autoritære og voldelige familier nødvendigvis drevet av en kollektivistisk æreskodeks. Det er behov for mer

kunnskap om variasjon i oppdragelsens form og innhold, og om hvordan oppdragerstiler endres i en migrasjonskontekst.⁵⁹

I informantenes historier er det for øvrig mange eksempler på normbrudd, motstand og endring i deres egne og andre familier, som både sanksjoneres og aksepteres. Et vesentlig trekk er at slik endring ofte skjules. Nettopp ved å holde normbrudd skjult, er det mulig å bryte og tøyne normer. Det gjelder både når den unge har hemmeligheter for familien, men også når familien sammen konspirerer mot slekt og sitt øvrige sosiale miljø for ikke å rammes av rykter, ærestap eller andre sanksjoner. Flere forteller om endring i søskenflokkene, noe som går igjen i studier av minoritetsungdom (Prieur 2004, Bredal 2006).

Misanerkjennelse hjemme og ute

Unge kvinner som utsettes for sterke begrensninger og kontroll hjemme snakker ofte om skolen som et «frirom» (Aarset, Lidén og Seland 2008, Bredal og Skjerven 2007). Der kan de «være seg selv» utenfor foreldrenes strenge overvåking, og der finner de hjelpere. I denne studien har vi sett at også unge menn kan få hjelp på skolen, men for flere av de unge mennene vi har intervjuet har skolen en langt mer tvetydig rolle. Flere har opplevd en manglende respekt og tillit fra skolens voksne som kommer i tillegg til misanerkjennelsen hjemme, eventuelt kombinert med krenkelser og eksklusjon fra jevnaldrende. Det kan se ut som om både foreldre og skole oppfatter gutten som ulydig eller trøblete, uten at de etterspør hans egen opplevelse. Når frustrasjon og protest tar en form som vanligvis forbindes med utagerende gutter i flyt er det stor risiko for at foreldre og skole kan forenes i at han har et «autoritetsproblem». Desto vanskeligere er det å tenke seg at slik atferd kan skyldes autoritære familieforhold. Det har vært mye fokus på gutter med minoritetsbakgrunn som faller fra i videregående skole. Forklaringen legges gjerne enten på svake ressurser i hjemmet, eller på diskriminering fra majoriteten. Det er behov for mer kunnskap om hvordan slike forhold *spiller sammen med* oppdragelsesstiler i familien. Kan en autoritær oppdragelse være med å utløse væremåter og strategier hos gutter som i møte med skolens krav og stereotypier bidrar til deres marginalisering?

For gutter som verken møter respekt hjemme eller på skolen kan kameratene være viktigste, og kanskje eneste kilde til anerkjennelse. Kameratene kan representere støtte og et sted å være seg selv, men også et hierarkisk ordnet fellesskap der man må leve opp til bestemte maskulinitetsidealer. Kontroll av søstre og kjærester er ikke bare et familieanliggende, men utøves og forventes også i jevnalderkontekster. Jevnaldrende er med andre ord sentrale i utøvelsen av sosial kontroll, og vi

59. Dette kunnskapsbehovet er allerede påpekt av blant andre Aarset, Lidén og Seland (2008).

trenger forskning som studerer samspillet mellom jevnaldersmiljøer og andre sosialiseringssagenter.

Kontroll av kvinner: menns makt og avmakt?

Kontroll av kvinners seksualitet står helt sentralt i klassisk patriarkalsk gutte-sosialisering. Gutter lærer at familiens ære er avhengig av at kvinnenes seksuelle ærbarhet ikke kan trekkes i tvil. Kyskhetsnormen for kvinner er langt mer kategorisk og sterkere sanksjonert enn de mer tvetydige normene knyttet til menns seksualitet. Eventuelle negative reaksjoner mot gutter på grunn av kjæresteri kan ikke sammenlignes med stemplingen og avstraffelsen av kvinner som «dårlige» og « horer ». En viktig implikasjon er at ugifte menn kan bo for seg selv uten å bli oppfattet som «løse», noe som delvis forklarer at unge menn i mindre grad bryter med familien enn kvinner. Det er et generelt poeng at unge menns konflikter med familien ikke blir satt på spissen i samme grad som for kvinner. Kvinner som undertrykkes og presses kan i større grad stå overfor et kategorisk valg om å bli eller forlate sin familie. Når unge menn ikke i samme grad står overfor et ultimatum, kan noen komme til å bli hengende lenger fast i press og tvang. For eksempel ved at de flytter hjemmefra, men fortsetter å «la seg» presse. På den andre side berøres gutter og unge menn indirekte av det kategoriske kyskhetskravet til kvinner: De kan framstå som dårlige menn om søsteren blir stemplet som «dårlig» kvinne, og de kan bli nektet å gifte seg med kvinnen de er glad i fordi hun er «dårlig»; blant annet.

Klassisk patriarkalske holdninger til kvinner er på én og samme tid kategoriske og tvetydige. Det kategoriske bildet av kvinner konstruerer dem som enten rene eller dårlige. Mer tvetydig er det når de på den ene side anses som svake; de kan ikke passe på seg selv og må derfor bestemmes over, mens de på den andre side er farlige og kan ødelegge en hel families sosiale omdømme. Vi har sett at noen unge menn oppdras til å frykte kvinner og frykte å underordne seg kvinner – bortsett fra sin egen mor. Han får høre at han ikke kan stole på kvinner generelt, og kvinnen han er glad i spesielt. Siden dette er en kvinne han selv har valgt, undergraves samtidig hans tillit til egen dømmekraft, hans selvtillit. Foreldrene lærer ham at de vet best; han trenger deres vurderingsevne. Gutten kan dermed komme til å frykte den heteroseksuelle kjærligheten og parforholdet. Han lærer at det er greit å være uansvarlig overfor jenter, noe som svekker hans stilling som potensiell partner for kvinner som har innflytelse på valg av samlivspartner.

Noen menn lærer altså at kvinner må kontrolleres, men er grunnleggende ukontrollerbare og svikefulle. Samtidig er *muligheten* til å ha kontroll sterkt begrenset i et samfunn der menn og kvinner omgås på mange arenaer, og der kvinner ikke er avhengige av menn for å overleve økonomisk. Når maskulinitet er bygd på kontroll av kvinner og det ikke lenger er mulig å kontrollere

dem, blir det stadig tydeligere at dette er *en avhengig og prisgitt maskulinitet*. Det overrasker ikke at noen av mennene opplever rollen som kontrollør som en tung bær.

De unge mennenes konstruksjoner av kvinner må ses i lys av denne dynamikken mellom makt og avmakt. Når noen av dem foraktfullt framstiller kvinner som er oppvokst i Norge som «løse, krevende, og dominerende», tilskriver de samtidig disse kvinnene en posisjon der de stiller krav til menn. Slik sett, tegner guttenes avskrivning av «dårlige jenter her» til fordel for en «ren kvinne fra hjemlandet» et bilde av kvinner med makt og menn med avmakt. Samtidig oppstår et dilemma i og med at «alle jenter her» potensielt innbefatter guttenes egen søster. Kort sagt blir det tydelig hvordan kvinner enten demoniseres eller idealiseres når guttene har problemer med å få denne logikken til å gå opp.

En kombinasjon av makt og avmakt kommer også til syne i noen unge menns trang til å kontrollere kjærestene sine. Her handler det dessuten om en tillært kobling mellom kontroll og kjærlighet, hvis vi skal tro sosialantropologen Suad Joseph (1994) som skriver om søskenrelasjoner i en klassisk patriarkalsk kontekst. Gjennom bror-søster-relasjonen lærer menn at det å elske en kvinne innebærer å kontrollere henne, og kvinner lærer at det å bli elsket innebærer å gi etter for denne kontrollen, sier Joseph. Det er fordi brødre og søstre lærer å se kjærlighet og makt som to sider av den samme dynamikken, at denne relasjonen er så sentral i reproduksjonen av ære/skam-komplekset, mener hun. Parallellene mellom noen unge kvinners framstilling av kjærestens og brorens sjalusi blir tydeligere i dette perspektivet, og Josephs analyse tilsier et større fokus på søskensosialisering i videre forskning, inkludert studier av æresrelatert vold og undertrykking.

Strengte mødre og uansvarlige fedre

Til slutt noen refleksjoner omkring de unge mennenes forhold til sin far respektive mor. Det er slående hvordan flere framstiller foreldrene i svart-hvite termer – som enten «good» eller «bad guy». Her skal vi konsentrere oss om to slike konstruksjoner – den strenge(st) moren og den uansvarlige faren – og hva de forteller om gutters utfordringer.

Noen mener det er moren som er «strengest». Hun beskrives som en gammeldags kvinne med all makt i familien. Faren er en moderat person som har mindre å si. Det disse mennene ikke reflekterer over, men som er et generelt poeng, er at fedre i klassisk patriarkalske familier ofte er lite til stede i den daglige oppdragelsen av barna, og at barna dermed kan oppfatte ham som mer liberal. Når barnet ikke ser at far støtter mor, men forholder seg passiv, kan barnet oppfatte det som at han ikke våger å sette seg opp mot mor, som fram-

står som den mektige. De utelukker muligheten for at far faktisk er enig med mor, men ikke trenger å blande seg inn, så lenge mor har kontroll.⁶⁰ Dette må ses i sammenheng med de unge mennenes begrensede innsikt i foreldrenes relasjon.⁶¹

Et annet aspekt ved mor-sønn-relasjonen som bør trekkes fram for å forklare morens strenghet, er at mødre kan ha en direkte interesse i å påvirke sønnens partner- og bostedsvalg, spesielt hvis hun ønsker seg et storfamilie-hushold og en svigerdatter som avlaster henne. Dersom hun frykter at mannen skal skille seg fra henne eller selv ønsker seg ut av ekteskapet, kan sønnen være en viktig alliert, både økonomisk og på andre måter.

Mennene som omtaler far som mer åpen enn mor forklarer dette gjerne med at far har mer utdanning eller at han har bodd lenger tid i Norge/Vesten enn mor. Men hva det innebærer at en far blir «vestlig» eller «fornorsket» er ikke entydig. For noen kan det bety at han svikter idealet om å være en ansvarlig far som respekterer sin kone og hjelper sine barn. Han har meldt seg ut av fellesskapet.

Sannsynligvis har flere av fedrene i dette materialet opplevd autoritets- og statustap som far, ektemann og mann. Noen reagerer med å bli strenge og voldelige, mens andre melder seg ut. Disse uansvarlige fedrene gjør ikke jobben sin som familieforsørger og moralsk forbilde, men frasier seg ansvaret på flere måter – ved å sløse bort penger, være mye borte, ha elskerinner etc. Sønnen kan bli forventet av mor eller pålegge seg selv å kompensere for farens fravær, ved å gå inn i en tradisjonell mannsrolle. Kanskje gir de uansvarlige fedrene et godt innblikk i hva foreldre, men også noen av guttene, forbinder med «fornorsking»? Hvis dette vrengebildet blir sønnenes bilde av det å følge sine egne behov, er det ikke så rart om det blir vanskelig å stå imot lojalitetspress. Sønner av uansvarlige fedre og ektemenn kan komme til å forbinde individualisering med noe negativt: «Han var en stor egoist som bare gjorde det han selv ville, og se hvordan det gikk. Takket være mors sterke familieverdier har vi klart oss.» Her dukker med andre ord «den gammeldagse moren» opp i positiv tapning, som den som holder familien sammen. Det kan ikke være lett, om det skulle bli nødvendig, å protestere mot en mor som allerede har blitt sviktet av én mann som «tenkte mest på seg selv».

60. Takk til Thomas Walle for en tydeliggjøring av dette poenget.

61. For eksempel visste ikke Deepak at foreldrene skulle gå fra hverandre før faren hadde flyttet. Han har aldri snakket med søsteren om foreldrenes skilsmisse.

Innspill til tiltak og metodeutvikling

Til slutt i denne rapporten presenteres noen innspill til hvordan innsatsen i forhold til gutter og menn kan styrkes. Forslagene er av ulik karakter og på ingen måte ment å være utfyllende. Framstillingen er delt i to; 1) Forslag som gjelder individuell hjelp og støtte til unge menn og gutter som har problemer i familien. 2) Innspill til forebyggende arbeid, holdningsendring og bevisstgjøring.

Hjelp til unge menn som har det vanskelig hjemme

Om å få unge menn i tale

Det er ikke mange i det norske samfunn, kanskje generelt i verden, som har hørt så mange historier om gutter. De fleste har jo bare hørt om kvinner.

Det er Imran som sa dette på slutten av intervjuet. Da han ble spurt om å bidra til et forskningsprosjekt om gutter og unge menn var han positiv med én gang. Han syntes det var viktig og tilfredsstillende å dele sine erfaringer med flere. Her forteller han om sin egen prosess med å åpne seg og bearbeide sine problemer da han begynte på videregående skole. Han gikk først til helsesøster:

Så jeg begynte å dra litt til henne. Mer og mer og mer. Og da følte jeg på en måte trygghet, at jeg kunne fortelle at det var noen i klassen som på en måte mobba meg og sånn. Og så fortalte jeg henne at jeg skulle ønske jeg var norsk. (...) Og da var hun ganske nysgjerrig på hva jeg egentlig mente, så hun dro inn [minoritetsrådgiver] og vi snakka sammen og ... jeg forteller egentlig ikke ting før jeg føler at det er trygghet, at jeg har en trygghet for henne. Fordi jeg var ganske ... det var ganske uvanlig for meg å fortelle det, fordi jeg ikke har noen andre personer å fortelle...

Ja, og så hadde du vel egentlig fått ... blitt oppdratt til å ikke fortelle? Du var god på å ikke fortelle, for å si det sånn, for det har jo du lært i et helt liv?

Ja, men de fikk meg ut, da, de fikk spurt meg masse og fikk mye mye av det i hodet mitt ut.

Ble det verre da?

Nei. Jeg tenkte mer på det, men samtidig så var det som om det var en éngangsbillett. Altså at ting jeg snakka ble brukt, på en måte, at det gikk ut, at det på en måte hvilte litt, men så fort jeg snakka om det igjen, prøvde å tenke igjen, så kommer det igjen. Men da gikk det kanskje bare noen dager, så ble det borte.

En éngangsbillett?

Ja, hva skal jeg ellers si?

(...)

Altså, det som skiller mellom kvinner og menn på min alder, det er at gutter på en måte ikke tør å fortelle om livet sitt. Fordi de tenker at de er gutter og at de kommer til å drite seg ut og at alle kommer til å få vite, og de kommer til å bli mobba og ikke akseptert for den de er. Mens kvinner er sånn som forteller til hverandre og støtter hverandre. Men det er ikke menn, de er ensomme. (...) De føler seg litt sånn flau hvis de forteller og de føler seg driti ut, og for oss så er det egentlig kvinner som er offer. Men det er ganske sjeldent at dere får høre at gutter også er et offer. Og det er derfor at de ikke tør.

Vår studie viser at unge menn som har problemer i familien trenger og ønsker å snakke om det, men de har få mennesker å snakke med. Det kan ha flere årsaker. For det første er de tilbakeholdne med å oppsøke hjelp selv. De betror seg heller ikke så ofte til kamerater som kunne ha søkt hjelp på deres vegne, slik en del unge kvinner gjør for venninner. Noen unge menn ber om hjelp til praktiske ting, som å søke sosialhjelp etter at de har flyttet for seg selv. De vil imidlertid ikke på eget initiativ fortelle om årsaken til at de ikke vil eller kan bo sammen med familien sin. Sannsynligvis er det ekstra vanskelig å fortelle om familieproblemer for unge menn som er oppvokst med å forbinde mannlighet med det å ha og utøve kontroll og at det å vise svakhet er kvinnelig.

For det andre blir de ikke sett. Vi har ikke gode og relevante bilder av unge menn som utsettes for begrensninger, vold og kontroll. Det er liten bevissthet om at gutter og unge menn kan være utsatt på samme måte som unge kvinner, og enda mindre kunnskap om at de kan være utsatt på andre måter. Unge menns «symptomer» kan dessuten skille seg fra unge kvinners. En del vil gjøre seg synlige i form av bråk og trøbbel på skolen, mens den bakenforliggende årsaken – familiesituasjonen - er usynlig. Gutter som sliter hjemme kan altså være synlige, men likevel usynlige. Når foreldrene i noen tilfeller deler skolens bekymring og fortolkning av guttens problem – at han ikke prioriterer skolearbeidet nok og at han trenger mer disiplin hjemme – blir problemet hans usynlig på en særegen måte. Så skal det også sies at slett ikke alle retter frust-

rasjonene utad. Noen av informantene har fortalt om selvskading, selvmordstanker og depresjon.

Det bør bli mer nærliggende å se fravær og svekkede skoleprestasjoner, bråk, rus og aggresjon som potensielle symptomer på en problematisk hjemmesituasjon. Hjelpere på skolen må interessere seg for guttens hjemmeliv og forstå hvordan «ute» og «hjemme» kan henge sammen. Framfor alt er det viktig å vise tillit i møte med unge menn som er vant til dårlig og krenkende kommunikasjon, manipulering og hemmelighold.⁶² Når det gjelder utdannings- og karrierevalg er det viktig at rådgivertjenesten er bevisst på at noen gutter og unge menn utsettes for press og urealistiske forventninger fra familien.

Erfaringene i dette prosjektet er at unge menn kan og vil snakke om problemene sine når de får anledning - når de blir spurt, hørt og trodd.⁶³ Man bør imidlertid ikke forutsette at han selv tar initiativ, men aktivt *gi ham muligheten til* å formidle at det er vanskelig hjemme. Det handler dels om å stille relevante spørsmål, men ikke minst om å gi ham tid og skape anledninger for å komme tilbake.⁶⁴ Som vi så i Imrans tilfelle er det viktig å ta høyde for at ord som «mas» og «krangling» kan bety forskjellige ting, avhengig av familiesituasjon. Det samme gjelder Deepaks og Kamrans formuleringer rundt ansvar. Ansvar er ikke noe negativt i seg selv, men man bør utforske nærmere hvorvidt ansvaret står i forhold til guttens alder, og hva det sier om familiesituasjonen ellers.

Det kan være ekstra viktig for unge menn å få høre at de ikke er alene om å ha familieproblemer, og at hjelperen forklarer at han/hun kjenner til andre gutter som sliter. På den måten kan gutten få mot til å fortelle, samtidig som han oppfatter hjelperen som kompetent. Hjelpere bør være oppmerksomme på at gutter kan ha motstand, bevisst eller ubevisst, mot å «innrømme» underordning fordi de er sosialisert til – både fra familien, minoritetsmiljøet og stor-samfunnet - å se på menn som overordnet og forbinde underordning med kvinnerollen.

62. Dette er ikke det samme som å tro på alt han sier. Men å være ærlig og tydelig hvis man tviler på noe.

63. Andre forskere har tilsvarende erfaringer med andre grupper som antas å være vanskelig å få i tale, som foreldre med minoritetsbakgrunn (f.eks. Aarset og Sandbæk 2009).

64. Dette er ikke unikt for disse unge mennene, men for mange barn og unge som har det vanskelig hjemme, og også for voksne ofre for vold i nære relasjoner. Særlig for de som har fått beskjed om å ikke si noe om det til andre.

«Tvangsekteskap» er jenteproblem?

Stadig flere erkjenner at arbeidet mot tvangsekteskap har synliggjort et problemkompleks som er langt bredere enn tvang til å gifte seg. Både begrepsbruk, forståelsesmåter og organisering innen offentlig politikk er oppe til diskusjon (Bredal og Skjerven 2007, Drammen kommune/Politiet 2010, Steen-Johnsen og Lidén 2009).

Denne studien viser at «tvangsekteskap» er særlig dårlig egnet til å synliggjøre gutters situasjon og få gutter i tale. Dels fordi begrepet allerede er så sterkt knyttet til jenters situasjon, og fordi det for gutters del kan oppleves som truende å bli assosiert med et «jenteproblem». Dels fordi ekteskap jevnt over kommer seinere i gutters liv, og fordi de står langt friere enn jenter til å ha heteroseksuelle relasjoner under ungdomstida. Mange assosierer nok tvangsekteskap med et generelt forbud mot sex og relasjoner til det annet kjønn, nettopp fordi vår kunnskap om tvangsekteskap er basert på jenters situasjon. Dermed virker tvangsekteskap ekstra lite relevant for gutter som tilsynelatende står fritt til å ha både kjæresten og sex. At de senere kan bli «hanket inn» og utsatt for like sterkt emosjonelt press og tvang som jenter, kan være vanskelig å forstå – både for storsamfunnet og for guttene selv når de er yngre. For å nå fram til gutter og unge menn er det viktig å snakke om konflikter med foreldre og andre familiemedlemmer omkring andre temaer som utdanningsvalg, begrensninger, tillit og autoritet, fornorskingsbekymringer, tvangsflytting til utlandet, vold i familien (mot gutten selv eller mot andre som han er glad i), ansvar og økonomi. Samtidig må det jobbes med å gjøre tvang og press i forbindelse med partnervalg til et gutte/mannetema på egne premisser.

Tvangsflytting til utlandet

Ufrivillig utsendelse og tilbakehold i utlandet/opprinnelseslandet er en strategi for flere foreldre som vil «få skikk på» grenseoverskridende gutter, enten de har et mistenkt eller reelt rusproblem, eller de anses som ulydige og «fornorsket» i en eller annen forstand. Dette ser ut til å være en typisk «guttesak». I noen tilfeller blir de helt overlatt til seg selv – muligvis som et bevisst forsøk på å «gjøre mann» av dem. Det er grunn til å tro at unge menn som tidligere har blitt ansett som «problembarn» av skolen og andre representanter for storsamfunnet kan få særlige problemer med å få hjelp til å komme hjem.

Myndighetene bør se mer systematisk på hele problemfeltet som knytter seg til foreldre som tvinger barna sine til å flytte til utlandet, såkalt «etterlatte» eller «dumpede» barn. Særlig gjelder det når barnets alder tilsier, ifølge Barneloven og Barnekonvensjonen, at han har rett til å uttale seg og bli hørt når det gjelder viktige beslutninger. Det må vurderes om Barneloven bør gjøres mer sensitiv og inkluderende i forhold til barn og ungdom som lever i familier med en transnasjonal livsstil, eller om det er tilstrekkelig med tydeligere for-

tolkninger. Barneloven er i dag særlig myntet på foreldres konflikter ved skilsmisse, mens det her er snakk om foreldre som «skiller seg» fra barnet sitt. Det er urimelig om barn og ungdom har svakere rettsvern når det gjelder hvilket land de skal bo i enn hvilken forelder de skal bo hos. Særlig er det vanskelig å forstå at foreldre uten videre og mot barnets vilje kan bestemme at barnet skal flytte til utlandet uten sin nærmeste familie.

De seinere årene har det blitt mer oppmerksomhet rundt Opplæringsloven og foreldre som tar barna ut av skolen og sender dem utenlands uten at de er meldt flyttet fra Norge. Det antas at flyttemelding ikke gis fordi foreldrene fortsatt ønsker å motta barnetrygd. I noen tilfeller har slike foreldre mistet retten til barnetrygd. Dette løser imidlertid ikke problemet for barnet som er tvangsflyttet. Det er grunn til å spørre om foreldre har rett til å melde barnet sitt flyttet uten videre, uavhengig av barnets vilje og alder.

Denne problematikken bør utredes i et eget prosjekt, for eksempel i tilknytning til Kompetanseteamet og i samarbeid med relevante jurister. Utredningen bør ta utgangspunkt i noen konkrete saker, som Munirs i denne studien. Fokus bør dels være på de rettslige aspektene og i hvilken grad lovverket er tilstrekkelig tilpasset. Dels bør hjelpeapparatets håndtering av sakene gjennomgå med sikte på å klargjøre og utvikle rutiner.⁶⁵

Vold og konflikt i familien

Tiltak og metoder i forhold til vold mot barn som er vitne til vold i nære relasjoner har så langt hatt fokus på barn som bevitner partnervold. Dette arbeidet må i større grad ta høyde for at vold også kan utøves av og mot søsken. Vi trenger mer kunnskap om hvordan barn og unge, særlig unge menn, kan bli trukket inn i voldsutøvelse mot mor eller søsken. Barnevernet må i større grad kartlegge og følge opp *hele* familien med hensyn til delaktighet og utsatthet. Man bør være særlig oppmerksom på at en gutt både kan være utsatt for og delaktig i voldsutøvelse, og iverksette tiltak rettet mot gutter som utøvere av vold og kontroll (Schlytter 2009). Foreldreveiledningsprogrammer som ICDP og annen familierådgivning må ta høyde for at søsken har konkrete omsorgs- og oppdragelsesoppgaver i familien, på godt og vondt.

Kjærestevold blant ungdom har de siste årene fått økt oppmerksomhet. Det er viktig å synliggjøre den spesifikke problematikken rundt kontrollerende kjærestes som utnytter jenter fra familier med strenge kyskhetsnormer.

65. Noen videregående skoler har for eksempel innført obligatorisk samtale med rådgiver ved søknad om permisjon i forbindelse med utenlandsreise. Skriftlige erklæringer er utviklet til bruk for politi, skole eller andre når en person er bekymret for å bli tvangsgiftet på ferietur til foreldrenes opprinnelsesland. Bruksområdet bør utvides til å gjelde unge som frykter å bli utsatt for tvang mer generelt.

I forbindelse med en eventuell revisjon av IMDis publikasjon «Arbeid mot tvangsekteskap. En veileder» bør kjønnspektivet styrkes. For eksempel kan de minoritetsrådgiverne som har hatt flest guttesaker bidra med eksempler på hvordan gutter og unge menns problemer kan «spørres og lyttes fram».

Botilbud, psykososial støtte og trusselvurderinger

Botilbudet til unge over 18 år som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap og relaterte overgrep, som nå bygges opp på nasjonal basis, er rettet mot både kvinner og menn. Etter den nye krisesenterloven plikter kommunene å ha et krisesentertilbud til både kvinner og menn som er utsatt for vold i nære relasjoner. Det er imidlertid viktig å ikke begrense satsingen til et botilbud. At det er lettere for menn å flytte for seg selv uten å møte sanksjoner betyr at de i mindre grad enn kvinner søker hjelp til å flytte eller til å bryte med familien. De kan likevel ha behov for psykososial støtte når de bor for seg selv, fordi de sliter psykisk med forholdet til familien eller de er uvant med å bo alene – f.eks. ha struktur på hverdagen - slik vi kjenner det fra unge kvinners situasjon. Vi vet ikke nok om hva slags spesifikke utfordringer disse unge mennene kan ha. For øvrig må både Lånekassen og NAV få kunnskap om at gutter kan være nødt til å flytte for å komme bort fra undertrykkende familierelasjoner, selv om de ikke trues på livet slik man er vant til å tenke om jenter.

Politiet har etter hvert opparbeidet seg kompetanse på trusselvurderinger i tvangsekteskapsaker, der de fleste gjelder jenter og unge kvinner. En del gutte/mannesaker kan se ut til å ha et lavere trusselnivå, idet gutter ikke utsettes for voldelige sanksjoner i samme grad som jenter. Samtidig vet vi at unge menn kan utsettes for vold og sågar drap fra familien til jenta de er kjæreste med.⁶⁶ Det bør vurderes om kjønnspektivet er godt nok ivaretatt i politiets trusselvurderinger, med sikte på å synliggjøre gutters spesifikke situasjon. For eksempel er det viktig å være klar over at gutter kan bli sendt ut av landet med andre formål enn tvangsgifting.

66. Jamfør for eksempel Abbas Rezai-saken i Sverige, se Gungör og Dervish 2009, samt Wikan 2008.

Seksualitet

Seksualundervisning for ungdom må forholde seg aktivt til at kyskhets- og æresnormer står sterkt i noen ungdomsmiljøer. For eksempel er det blitt vanlig å snakke om jomfruhinnen som en myte, og en avleggs misrepresentasjon av kvinners anatomi. Det er viktig å formidle slike anatomiske fakta til jenter i miljøer med strenge kyskhetsnormer, men beskjeden om at hinnen ikke finnes har begrenset relevans så lenge forestillingen om en hinne er sosialt virksom. Desto viktigere er det å forklare og overbevise gutter at det ikke er mulig å kjenne om en kvinne er jomfru eller ikke, og at slett ikke alle blør ved første samleie. Gutter bør også bevisstgjøres på hvordan de kan hjelpe en jente med å unngå eller takle selvbekreidelser etter en seksuell debut. I forhold til denne målgruppen kan det være ekstra viktig å snakke om hvordan man kan ha god sex uten penetrasjon.

Det virker som om en del gutter sliter med å være en god kjæreste for jenta de er glad i. De har problemer med å «lese» og stole på jenter, og de takler avvisning dårlig. Målet må være at disse guttene får hjelp til å bli gode kjærestere som er verd å bli hos frivillig.⁶⁷

Minoritetsungdom bruker den nettbaserte spørretjenesten om helse og seksualitet, Klara Klok. Redaksjonen oppfordres til å kartlegge hvilke spørsmål unge med minoritetsbakgrunn er opptatt av, både for kunnskapsformål og med sikte på å styrke svarpanelets kompetanse. Likeledes trenger vi mer kunnskap om hva slags erfaringer ulike seksualopplysningstjenester, helsestasjoner for ungdom og helsesøstre i ungdoms- og videregående skoler har når det gjelder kunnskap om og holdninger til seksualitet blant gutter og jenter som er oppvokst med klassisk patriarkalske normer.

67. I denne forbindelse kan det være verdt å pusse støv av en gammel rapport fra Uteseksjonen i Oslo; «Et fargerikt møte i svart og hvitt. Om svarte gutter og hvite jenter i Oslo sentrum» (Foss 1995). Her gjøres det bl.a. rede for såkalte «flørtekurs» for jenter. Dette var etnisk norske jenter som tilbrakte mye av fritiden sin sammen med gutter med minoritetsbakgrunn i Oslo sentrum. Ønsket var å formidle at flørting og kjæresteri er positivt, samtidig som jentene lærte å kjenne på og sette egne grenser. Lignende virksomhet er kjent fra andre sammenhenger. Poenget her er at både jenter og gutter, med ulik bakgrunn, kan trenge et «flørtekurs».

Holdningsendring og forebyggende arbeid

De senere årene har flere aktører tatt til orde for nødvendigheten av å bekjempe kvinneundertrykking og vold mot kvinner gjennom å endre unge menns holdninger til æres- og kyskhetsnormer. Tanken om *rollemodeller* er sentral i flere europeiske prosjekter med unge menn som målgruppe. De er inspirert av samme svenske konsept. Unge menn går gjennom et opplæringsprogram der målet er at de skal bli bevisst og ta avstand fra slike holdninger, for deretter å undervise og motivere andre unge til å gjøre det samme. Denne grunnmodellen har siden blitt utviklet i ulike retninger i en del prosjekt som presenteres til slutt i dette kapitlet.

I Norge er det så langt ikke etablert tilsvarende prosjekt, til tross for visse forsøk.⁶⁸ En del av IMDi's minoritetsrådgivere driver imidlertid *gutte- og jentegrupper* på sine videregående skoler, enten alene eller i samarbeid med andre ansatte. Denne studien har ikke systematisert erfaringene fra dette arbeidet, men det er verdt å viderebringe noen momenter som har kommet fram.

Noen rådgivere driver rene *gutte- og jentegrupper*, men det er også erfaringer med blandede grupper.⁶⁹ Det kan være krevende å finne plass til gruppevirksomhet i en travel skolehverdag. Samtidig er det ikke alltid lett å motivere elever til aktiviteter utenfor skoletid. Flere rådgivere har hatt problemer med å rekruttere gutter. På den andre side blir de som først kommer ofte svært engasjert og fortsetter å delta. Mange har mye på hjertet, og mange opplever det som positivt å bli sett og hørt. Det å synliggjøre gruppa på skolen på en positiv måte kan gi status, noe som fungerer positivt for deltakernes motivasjon. Matservering og utflukter likeså. Et annet spørsmål er hva man skal og kan snakke om, og hvordan. Noen gruppeledere virker mer forsiktige enn andre i forhold til temaer de forventer vil være sensitive og kontroversielle. Inntrykket fra samtaler med rådgivere og fra to gruppeintervju samsvarer med erfaringer fra forskning ellers: Man skal ikke være for redd for å ta opp «vanskelige» temaer. Tvert imot kan det oppleves som påfallende om den voksne gruppelederen ikke gjør det, hvis det gjelder temaer som «alle» vet er aktuelle. Det kan bli liggende som en taus undertekst som deltakerne vil snakke «mot» eller «med» uten å tydeliggjøre det. En voksen som kun sitter passivt og følger diskusjonen uten å «avsløre» egne meninger og verdier vil kunne oppfattes som utydelig eller likegyldig, mens en som stadig arresterer «mannsjåvinistiske utsagn» vil torpedere dialogen.

68. Flere prosjekter jobber imidlertid med gutter/unge menn med minoritetsbakgrunn i forhold til identitet og diskriminering. Det ville være interessant å utfordre dem på hvorvidt og hvordan de jobber med gutters familiesituasjon.

69. Se Thorsen/IMDi 2010 for erfaringer om en guttegruppe som ble jentegruppe ved Holtet videregående skole i Oslo.

IMDi bør dokumentere erfaringene fra minoritetsrådgivernes arbeid med grupper, men også ta initiativ til mer systematisk metodeutvikling. Det handler ikke nødvendigvis om å utvikle helt nye metoder, men om å bringe disse temaene inn i allerede eksisterende virksomhet, og å tilpasse eksisterende gruppemethodikk. Både barnevernkontor, utekontakter, ungdomsklubber, skoler og frivillige organisasjoner bruker gruppe som metode, knyttet til temaer som rus, rasisme, skilsmisser, selvmord etc. Metodikken er kjent fra arbeid med å styrke jenters selvtillit⁷⁰ og med å endre holdninger til kjønnslemlestelse. Det offentlige bør trekke på og samarbeide med tiltak i regi av frivillige organisasjoner.⁷¹

Det er verdt å bemerke at jente- og guttegrupper som ledd i forebygging av tvangsekteskap har vært tematisert i en årrekke, jmfør tiltak 18 i regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011:

Etablere jente- og gutteklubber.⁷² Det skal gis økonomisk støtte til etablering av flere egne jente- og gutteklubber for unge med minoritetsbakgrunn. Målsettingen er å styrke de unge til å ta egne valg gjennom å møte andre unge i lignende situasjoner. Det skal tilknyttes profesjonelle rådgivere til gruppene.⁷³

Noen tanker om endring og endringsarbeid

Et viktig bidrag til endring vil være å utfordre vedtatte sannheter og «avsløre» skjult endring. Dette kan ses på som en form for ryktespredning - rykter om normbrudd og tilfeller der tradisjoner og regler blir justert. Ikke minst er det viktig å vise fram fleksible familier og gutteidentiteter.

Nettstedet ambisjoner.no viser vei når det gjelder å synliggjøre at stadig flere velger «utenfor boksen». Dette er en motivasjons- og yrkesveilednings-side for unge med minoritetsbakgrunn. Her presenteres en rekke «forbilder» som forteller litt om yrket sitt og bakgrunnen for at de valgte det. Variasjonen og bredden er stor, selv om enkelte prestisjeyrker går igjen. Et par av kvinnene har tematisert familiens og omgivelsenes skepsis til deres utradisjonelle valg, som den norsk-pakistanske fotografen Sara Yasin, under overskriften «ære er ikke alt»:

70. Det er også verdt å se til Sverige og Danmark for erfaringer. Særlig i Sverige er det en sterkere tradisjon for «tjej- og pojkgrupper» enn i Norge. Se Nøhr-Larsen, for eksempel: <http://www.fryshuset.se/unitedsisters/unitedsisters/tjeigrupper.aspx>

71. Mira-Senteret har i en årrekke kombinert kjønnslikestilling og antirasisme i sine jenteaktiviteter. Andre eksempler: X-id ved Antirasistisk Senter, Flex-ID, African Youth in Norway, OMOD, Riverside Ungdomshus (se Nwosu 2008).

72. Her siktes det antakelig like mye til «grupper» som til «klubber».

73. Barne- og likestillingsdepartementet er oppført som ansvarlig for å gjennomføre tiltaket.

Venninnene til Sarah Yasin (20) valgte medisin og juss, de trygge yrkene. Men Sarah valgte å gå sin egen vei. (...) Selv om Yasin har vært bevisst på sitt yrkesvalg, legger hun ikke skjul på at hun har møtt mye motstand på veien. – Mange pakistanere tenker på en overvektig mann som løper rundt og fotografierer brudeparet, når de hører ordet fotograf. I den pakistanske kulturen er det veldig viktig med respekt. Mange mener respekt bare kan oppnås hvis man studerer medisin eller juss. Jeg tenker annerledes. Respekt er noe man selv skaper, ikke noe man får, sier Sarah og forteller at hun er veldig takknemlig for den støtten hun har fått. Spesielt har den yngre generasjonen vært svært positive. Allikevel mener hun at yrket hennes har gjort at hun ikke blir tatt seriøst. – Mange tror jeg gjør dette for moroskyld. Men det er ikke en vimsete ungdomsgreie! Det er beinhard jobbing og man lever av det man presterer, sier en selvsikker Sarah. (...) Følg ikke svigermors drøm, men din egen, smiler den unge fotografen.⁷⁴

Kanskje kan man bruke den samme metoden når det gjelder personer og familier som har gått utradisjonelle veier på andre områder også, for eksempel unge menn som står imot foreldrenes eller kameraters press om å kontrollere søsteren. I så fall er det nok mer nærliggende å lage anonymiserte portretter. Aktuelle format er portrett- og intervju bøker⁷⁵ og nettutstillinger.⁷⁶ Film er et egnet medium som i økende grad benyttes av unge selv.

Noen prosjekter i andre land⁷⁷

Sharaf Hjältar, Sverige

Sharaf Hjältar drives av stiftelsen Fryshuset⁷⁸ som et prosjekt innen rammen av Elektra⁷⁹, en virksomhet som arbeider mot æresrelatert vold og undertrykking. Sharaf Hjältar ble startet som et pionerprosjekt i Stockholm i 2003 og fins i dag i flere svenske byer. Den grunnleggende idéen bak prosjektet er å gi positiv oppmerksomhet til unge menn som tar avstand fra undertrykking i ærens navn. Målet er å endre kvinneundertrykkende holdninger som assosieres med begrepet ære og å fylle ordet med et positivt innhold. Æresproblematikken stilles i kontrast til verdier som likestilling, respekt for demokrati og

74. <http://www.ambisjoner.no/artikkel.asp?artikkel=292> Lest 21.12.10.

75. Se for eksempel Dilek Baladiz og Jari Kickbusch i litteraturlisten.

76. Se kjønnsforskningsportalen KILDENS utstilling «portretter.no» der bl.a. ofre for trafficking og kvinner som har vært utsatt for tvangsekteskap forteller sine historier anonymt.

77. Omtalene bygger på informasjon innhentet per e-post, samt nettsider og skriftlig materiale.

78. Fryshuset driver mange ulike aktiviteter med og for ungdom i flere svenske storbyer. Se fryshuset.se.

79. <http://www.fryshuset.se/elektra/> Fremstillingen her bygger særlig på Schlytter og Kanakura 2006.

menneskerettigheter. Unge menn fra 17 og opp i 20 årene rekrutteres særlig fra segregerte boområder for å delta på et forelesnings- og diskusjonsopplegg som skal bevisstgjøre deltakerne og få dem til å ta avstand fra undertrykking. Når opplæringsprogrammet er fullført mottar «heltene» et diplom, som gjerne har blitt overrakt av en minister eller annen fremtredende person. Positiv medie- og annen offentlig oppmerksomhet er en bevisst del av metoden. I neste runde skal «heltene» selv undervise og motivere ungdom på samme alder gjennom forelesninger i skolen og andre kontekster.

Prosjektet har fått stor oppmerksomhet, og metoden er videreutviklet over tid. Evalueringer viser at virksomheten på flere måter har vært vellykket, men peker også på svakheter og utfordringer. Blant annet reiser Schlytter og Kanakura spørsmål om hvor dyptgående de unge mennenes holdningsendringer i realiteten er. De samme forskerne mener Elektra i for liten grad har problematisert menns rolle i å opprettholde kvinneundertrykking, samt underspiller religionens rolle som legitimering av slik undertrykking (Schlytter og Kanakura 2006). Elektra har i dag også et prosjekt kalt Sharafs Hjältinnor der unge kvinner jobber med bevisstgjøring og holdningsendring rundt æresproblematikk. Ideologiske og andre uenigheter i prosjektet har resultert i at tidligere medarbeidere har etablert egne, beslektede prosjekter.

I dag presenteres prosjektet som følger på Elektras hjemmeside:

Unga män är oftast de som verkställer det hedersrelaterade våldet genom övervakning och bestraffning av sina systrar och kusiner. Genom att nå ut till dessa unga män och förmedla en kunskap att hedersvåld och förtryck är kränkningar av de mänskliga rättigheterna hoppas vi kunna bidra till att minska utsattheten och motverka att hedersförtrycket förs över till framtida generationer.

Målsättningen är att med utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna påverka unga män som själva levt med hedersrelaterade övertygelser och ha som slutmål att de själva engagerar sig i frågorna och når ut till andra ungdomar för att föra vidare kunskap.

Genom ungdomar kan vi effektivt nå andra ungdomar men också deras familjer. Modellen som Sharaf hjältar projektet använder sig av är baserat på en fem stegs utbildning och dialog. När man gått igenom de fem stegen kan man själv bli en Sharaf hjälte och delta i arbetet för att motverka det hedersrelaterade förtrycket.⁸⁰

80. http://www.fryshuset.se/elektra/elektra/sharaf_hjaltar.aspx
Lesedato 28. februar 2010

Shields, Sverige

www.almashields.org

Shieldskonseptet er utviklet av en gruppe tidligere ansatte på Fryshuset i Stockholm, som under ledelse av Eduardo Grutzky startet organisasjonen ALMAeuropa. Disse personene hadde tidligere jobbet med Sharafs Hjältar og Elektra, men sluttet på grunn av interne konflikter.

Shields er en «utdanning» som tar ca et halvt år. Prosjektet har utviklet et skriftlig materiale som bl.a. omhandler: kunnskap om æresideologi, demokrati, retorikk, menneskerettigheter, kjønn og feminisme og seksualitet, samt en innføring i hvordan man kan starte Shields-grupper (ALMAeuropa 2008 og 2009). Her anbefales grupper på 10-15 personer, og det er lagt opp til to treff i uka fra kl. 18 til 20 om kvelden. Det veksles mellom foredrag og diskusjon om ulike temaer. Det. Ved opplæringsens slutt avholdes det en seremoni der deltakerne mottar et diplom.

ALMAeuropa driver ikke gruppene selv, men tilbyr kunnskap og veiledning i metoden til ulike etater og organisasjoner som jobber med ungdom, som skoler, ungdomsklubber etc. Shields mener man bør få med både gutter og jenter med ulik bakgrunn, inkludert etnisk svensk for å markere at æresundertrykking (hedersförtryck) angår alle (slags) svensker, og for å bryte ned skiller mellom «vi og dem».

Shields presenteres på flere måter i kontrast til Sharafs Hjältar. Ifølge Shields-lederne har Sharafs Hjältar ikke lyktes å drive en tilstrekkelig gjennomgripende holdningsendring blant deltakerne. De unge mennene ga slipp på ærestenkningen, men hadde fortsatt et diskriminerende syn på kvinner. Kvinner hadde fortsatt lavere status i deres øyne (ALMAeuropa 2009:34).⁸¹

Heroes, Berlin

www.heroes-net.de

Heroes er et prosjekt i Berlin innen organisasjonen Strohalm e.V. som siden 1987 har arbeidet for å forebygge vold og seksuelle overgrep mot barn. Heroes ble startet i 2007 på inspirasjon fra og under veiledning fra de svenske prosjektene Sharafs Hjältar og Elektra (ved Fryshuset i Stockholm). Heroes finansieres av World Childhood Foundation som også har finansiert tilsvarende virksomhet i Sverige. Heroes' mål er å forebygge vold og undertrykking ved å skape holdningsendring hos gutter og unge menn som lever i sosiale kontekster der «undertrykking i ærens navn» forekommer. Etter hvert er det etablert flere tilbud til kvinner som trenger krisehjelp, trygt bosted og psykososial støtte.

81. Dette er i tråd med synspunkter i Schlytter og Kanakuras evaluering (2006)./

I sitt skriftlige presentasjonsmateriale peker Heroes på den samfunnsmessige konteksten tyske unge menn med etnisk minoritetsbakgrunn lever i: Arbeidsledigheten er høyere enn i andre grupper, og mange fullfører ikke videregående skole. I kombinasjon med rasisme og diskriminering er det ikke rart om disse unge mennene klandrer majoritetssamfunnet, sier det. I en slik kontekst kan patriarkalske familieverdier framstå som attraktive og forhindre unge mennesker fra å utvikle en identitet og et livsperspektiv basert på likestilling. Både jenter og gutter kan utsettes for tvangsekteskap og annen vold, mens gutter også må håndtere forventninger om å bruke makt, undertrykking og vold mot kvinner eller de som bryter med de patriarkalske strukturenes grenser.

Prosjektet vil gi unge menn anledning til å reflektere kritisk over den tradisjonelle mannsrollen i lys av kvinneundertrykking, og til å ta avstand fra slike maktstrukturer. Prosjektet tar utgangspunkt i en tro på at mange minoritetsgutter er kritiske til kvinneundertrykking. Det er nødvendig å synliggjøre denne motstanden, og dermed utfordre det dominerende bildet – i tysk offentlighet – av minoritetsgutter som voldelige og kvinnefiendtlige. Metoden er særlig basert på: aktiv og deltakende læringsmetoder (rollespill etc), jevnalderlæring (peer education), rollemodeller og synlig anerkjennelse.

Heroes prosjektet ønsker at guttene skal utvikle empati med kvinnene som en motor for endring. De mener det er gunstig å bruke guttenes egne erfaringer med sosial eksklusjon og ydmykelse som en vei inn. De som driver prosjektet er menn og kvinner med ulik etnisk og faglig bakgrunn: skuespiller/teaterpedagog, psykolog, sosiolog, business administration. Heroes mener det er en stor fordel at gruppelederne selv har minoritetsbakgrunn, både for å etablere tillit og være positive rollemodeller.

Målgruppen er unge menn opp til 21 år i bydelen Neukölln. Metoden består i et opplærings- og bevisstgjøringsprogram organisert i tre stadier. Først rekrutteres en gruppe unge menn som møtes ukentlig med en gruppeleder i seks måneder. På disse møtene tar gruppa opp temaer som menneskerettigheter, likestilling og kjønnsroller, ære, rasisme, kultur, religion etc. – enten i diskusjoner ledet av gruppeleder, eller basert på inviterte foredragsholdere. Rollespill er mye brukt, og guttene lærer seg bl.a. argumentasjons- og presentasjonsteknikk. Gruppene drar også på ekskursjoner, og det arrangeres en årlig prosjektur. Noen ganger inviteres guttenes familier til arrangementer. Det andre stadiet består av en seremoni som avslutter opplæringen og anerkjenner deltakerne som «helter». Her overrekkes diplomer og en «heroes»-jakke. Synlig anerkjennelse er en viktig del av Heroes' filosofi. I tredje fase skal guttene selv ut og holde diskusjonsverksted («workshops») på skoler eller ungdomsklubber, sammen med en av gruppelederne. Her er det mye bruk av rollespill. Verkstedet forberedes alltid i et møte med lærerne på skolen, og lærerne forventes å fortsette diskusjonen med elevene i tiden etterpå. Heroes har en

rådgivergruppe, i tillegg til et eget «jenteråd» bestående av unge kvinner med innvandrerbakgrunn.

Shields, Nederland

Movisie, Netherlands centre for social development, gjennomførte et utdanningsprosjekt om æresrelatert vold ble gjennomført i perioden 2006-2010, etter modell fra Shields i Sverige. Det ble forsøkt etablert guttegrupper, men kun én gruppe fungerte i ett år. Nettsiden www.whatiseer.nl eksisterer fremdeles. Her fins det informasjon, kortfilmer og uttalelser fra unge «kjendiser» med innvandrerbakgrunn. Prosjektet har også produsert et hefte med intervjuer med sju unge minoritetsmenn om sex, respekt og ære.⁸² Heftet er blitt distribuert til skoler og relevante organisasjoner. Prosjektet mottok støtte bl.a. fra utdanningsministeriet.

Rollemodelkorps, Danmark

I 2010 har Integreringsministeriet etablert et team av ti unge menn i alderen 21 til 31 som skal fungere som rollemodeller for andre unge menn med minoritetsbakgrunn. Deltakerne har ulik etnisk bakgrunn, som f.eks. tyrkisk, afghansk, palestinsk og pakistansk. Noen av dem har selv hatt problemer med familien, to er homofile og de andre kjenner problematikken fra vennekretsen sin. De har gått gjennom en utdanning med fokus på temaene menneskerettigheter, likestilling, æresrelaterte konflikter og sosialtjenestens arbeid med slike saker. Den andre delen av utdanningen omfattet presentasjonsteknikk, intervju- og konfliktløsningsteknikker med fokus på arbeid med ungdom. Målsettingen er å endre holdninger gjennom dialog, diskusjon og refleksjon. Rollemodellene besøker skoler, ungdomsklubber o.l. der de samler ungdom i grupper på 6-10 og leder diskusjoner basert på metoden «Sharaf og Monopolet» – en dialogmetode hvor de unge skal drøfte et dilemma eller en problemstilling. Prosjektet er utarbeidet etter inspirasjon fra Sharafs Hjältar.

Et besøk av korpset kan bestilles gratis fra Ministeriet. Her er et utdrag fra presentasjonsbrevet:⁸³

Korpsets primære målgruppe er drenge og unge mænd med anden etnisk baggrund end dansk. Det er korpsets ønske at komme i dialog med teenagedrenge og unge mænd, som lever i familier, hvor familiens ære er en vigtig

82. Marije Wilmink, Hanneke Felten & Hilde Bakker (2007): Respect. Eer. 7 jonge mannen over respect, eer en seksualiteit. Movisie.

83. Udatert brev fra Ministeriet for flyktninge, indvandrere og integration: «Få besøg af det nye rollemodelkorps af unge mænd» mottatt 5. juli 2010 fra Lion Rokx, Udegående konsulent, Kontoret for integrationspolitik, Sektion for æresrelaterede konflikter og ligestilling.

del af dagligdagen, og hvor de som følge heraf oplever udfordringer og konflikter.

Rollemodelkorpset vil gerne i dialog med teenagedrenge og unge mænd, der selv oplever at blive udsat for tvangsægteskab eller andre familierelaterede konflikter, som følge af familiens opfattelse af ære. De unge mænd kan f.eks. også opleve fra familiens side at blive presset til at kontrollere en søster eller et andet kvindeligt familiemedlem. De oplevede familiekonflikter kan desuden have karakter af f.eks. social kontrol, isolation, forbud, psykisk vold, genopdragelsesrejser, trusler, fysisk vold, tvangsægteskab.

Rollemodelkorpsets formål er at flytte holdninger og komme i dialog med teenagedrenge og unge mænd, hvis forståelse af ære negativt påvirker deres opfattelse af ligestilling, individuelle rettigheder mv.

Det er korpsets mål, at disse drenge og mænd vil behandle piger og kvinder som ligeværdige, således at begge køn har de samme muligheder og rettigheder i familierne.

Korpset vil:

- sætte gang i debatten om ære, skam, omdømme, familiekonflikter, ligestilling mv.
- debattere med unge ved personligt møde, diskussionsfora på internettet, deltagelse i relevante konferencer mv.
- gøre unge bevidste om menneskerettigheder og ligestillingsprincipper i Danmark.
- informere unge, som oplever tvangsægteskaber eller andre konflikter som følge af familiens æresbegreb, om mulighederne for at få hjælp.

Dialogprogrammet, Rädsla Barnen, Stockholm, Sverige

Prosjektet ble drevet i tolv år av Nicklas Kelemen, Vidar Vetterfalk och Björn Hoffman. I samarbeid med etniske minoritetsorganisasjoner og religiøse organisasjoner arrangererte de dialogmøter med voksne menn/fedre med fokus på barneoppdragelse. Målgruppen var særlig menn med tradisjonelle holdninger til kvinners og barns rettigheter. Ikke-vold og kjønnslikestilling var viktige prinsipper – hvordan oppdra gutter til å løse konflikter uten vold?⁸⁴

84. Se:

<http://www.ordfront.se/Ordfrontmagasin/Tidigare%20artiklar/Sveket%20mot%20flickorna.aspx>

Nettverket «Män mot hedersförtryck», Sverige

<http://mmhf.se>

Nettverket er startet av engasjerte enkeltpersoner, som blant annet Nicklas Kelemen, Lasse Johansson og Rasool Awla. Nettverket driver en nettside, og medlemmene deltar i offentlig debatt.

Sammendrag

Dette prosjektet har undersøkt hvordan gutter og unge menn kan være berørt av problemkomplekset tvangsekteskap, autoritær oppdragelse, kontroll og æresrelatert vold i nære relasjoner. «Berørt» sikter til selv å være utsatt for eller være med på å utsette andre for slike problemer. Rollene som sønn, bror og kjæreste er sentrale. Datamaterialet består av individuelle intervjuer med 14 unge menn og to unge kvinner i alderen 17-30 år, samt tre gruppeintervju med unge menn i 17-19-årsalderen. Rapporten gir *ikke* en bred beskrivelse av variasjonen i gutters oppvekst i visse minoritetsgrupper, men har et langt snevrere, problemorientert fokus. Rapporten sier *ikke* noe om omfang.

Studien viser at noen gutter og unge menn vokser opp med strenge regler under oppveksten. Flere av de intervjuede mennene har fått en autoritær oppdragelse der lydighet og respekt for eldre står sentralt. De forventes å ta ansvar for familiens velferd og omdømme/ære, og innordne seg i fellesskapet. Andre foreldre oppdrar sønnene med mer fokus på tillit og dialog, og vektlegger sønnens individuelle evner og interesser. De kan likevel forvente innordning i forhold til fellesskapsverdier. I tilfeller der slike foreldre utøver press vil sønnen oppleve dette som et psykisk, og tildels internalisert press. Noen liberale foreldre kan bli overraskende rigide når konflikten tilspisser seg, mens andre er mer fleksible og kompromissorienterte.

Følgende temaer peker seg ut i de unge mennenes konflikter med foreldrene:

Ansvar. Sønner kan bli pålagt mye ansvar for familien, særlig som storebror eller eneste sønn. Ansvarer kan bli spesielt stort i familier der én eller begge foreldre sliter med psykiske eller andre helseproblemer, foreldrene er skilt, eller far har abdisert fra rollen som familiens overhode. Sønnens ansvarsbyrde kan være av praktisk, økonomisk og emosjonell art. Presset kan gå utover både psykiske helse og skolearbeid, og forsterke isolasjon og ensomhet.

Utdanning. Flere forteller at foreldrene har urealistisk høye forventninger til deres skoleprestasjoner. Enkelte blir utsatt for fysisk og psykisk vold om foreldrene ikke er fornøyde med skoler resultatene.

Partnervalg. Noen unge menn har kjærester i det skjulte. Dette oppleves ikke nødvendigvis som problematisk av familien, men kan skape store konflikter dersom den unge mannen ønsker å gifte seg med kvinnen, som i familiens og andres øyne har mistet sin seksuelle ærbarhet. Menn kan bli presset og tvunget til å avslutte et kjæresteforhold, og til å gifte seg mot sin vilje. Det varierer hva som anses som riktig giftealder for menn, men for noen kan presset først inntre i siste del av tjueårene eller seinere. Andre inngår ekteskap frivillig, men nektes å skille seg.

Misanerkjennelse og «fornorsking». Flere har opplevd at foreldrene ikke anerkjenner og respekterer dem som den de er. «Fornorsking» er foreldres samlebetegnelse på sønners uønskede atferd og forsøk på å utvide eget handlingsrom i strid med foreldrenes forventninger. De samme unge mennene kan ha gjentatte erfaringer med misanerkjennelse og tillitsbrudd fra den norske majoritetens side, både på skolen og i andre sammenhenger.

Disiplinering. Mens noen foreldre bruker fysisk vold, hån og krenkelser for å få sønnen til å innordne seg, appellerer andre til hans lojalitet og ansvar for familiens ære. Noen tvinger sønnen til å flytte til opprinnelseslandet mot sin vilje. Press og krenkelser kan føre til irritasjon og sinne, særlig hos gutter og menn som ikke er vant til å snakke om følelser. De kan framstå som «vanskelige» og udisiplinerte, mens frustrasjonen i realiteten skyldes at de har det for strengt. Flere sliter psykisk. En del velger å flytte hjemmefra. I motsetning til hva gjelder kvinner, kan menn få familiens aksept for å bo alene.

I flere familier læres gutter opp til å «passe på» søstre, slik at hun ikke skal få rykte som en «dårlig» kvinne. Dette er en tvetydig rolle der kontroll og omsorg er flettet i hverandre. En bror kan oppleve at kontrollen er uttrykk for kjærlighet og omtanke, og en søster kan se brorens kontroll som velment, kjærkommen og uønsket på én og samme tid. I noen familier får kontrollen karakter av overvåking og regelrett undertrykking, og det hender at brødre aktivt initierer kontrollen, opererer uavhengig av foreldrene eller er strengere enn sine foreldre. Andre unge menn opplever rollen som sin søsters vokter som påtvunget og belastende, og noen motsetter seg den – enten åpent eller i det skjulte.

Kontroll av søstre er ikke bare noe unge menn kan pålegges av foreldre, men kan også være forventet fra kamerater. En gutt kan krenke en annens maskulinitet ved å trekke hans kontroll over søsteren i tvil. Tilsvarende forventes det i noen miljøer at en bror reagerer med vold eller andre sanksjoner mot søsterens kjæreste, fordi han har satt hennes ærbarhet i fare. Kamerater kan hjelpe hverandre med å kontrollere søstre, men en søster og bror kan også samarbeide om å holde jentas kjæresteri skjult overfor hans venner.

I noen jevnaldersmiljø gir det status for gutter å være seksuelt aktiv, mens jenter anses som «dårlige» om de kan mistenkes for å ha hatt sex. Andre målbærer et krav om seksuell avholdenhet før ekteskapet for begge kjønn. Noen unge menn er kjærester med jenter som de ikke skal gifte seg med, mens and-

re etablerer seriøse forhold. Hvis kjæresten gjør slutt på forholdet, kan gutten føle seg sterkt sviktet. Slike erfaringer relateres noen ganger til foreldres og kameraters advarsler om at «jenter her» ikke er til å stole på. Det gjelder kvinner som er oppvokst i Norge generelt, og kvinner som den unge mannen blir glad i spesielt. Mennene får høre at slike kvinner er «løse», svikefulle, dominerende og kresne. De lærer dermed å se ned på og frykte kvinner med samme bakgrunn som dem selv, samtidig som deres tillit til egen dømmekraft svekkes. Unge menns ønske om en «ren kone fra opprinnelseslandet» kan ses som uttrykk for en frykt for å bli avvist eller dominert av «kvinner her».

Noen unge menn opptrer svært kontrollerende i forhold til kjærestene sine. De isolerer jenta og bruker vold og tvang for å holde på henne. Blant annet truer de med å fortelle jentas familie at hun har hatt sex. Dette er jenter som er oppvokst med strenge kyskhetskrav, og den unge mannen bruker hennes frykt for sanksjoner til å få viljen sin. Kjærestekontrollen må ses i sammenheng med et patriarkalsk syn på kvinner som menns eiendom, men også den tillærte frykten for kvinners svik.

Studien viser at unge menn som vokser opp med klassisk patriarkalske verdier i en migrasjonskontekst må forholde seg til motsetningsfylte og tvetydige mannlighetsidealer. De befinner seg i et dobbelt krysspress: Tradisjonell maskulinitet gir dem visse privilegier mens foreldrenes tradisjonsbaserte autoritet krever inn- og underordning. Samtidig er begge autoritetsformer i krise: Foreldres autoritet er svekket, og kvinners stilling er styrket.

English summary

This project has investigated how boys and young men may be affected by a forced marriage, authoritarian parenting, and honour-related violence in close relations. "Affected" here refers to either being exposed to or exposing others. Men's roles as sons, brothers and boyfriends are in focus. The data consists of individual interviews with fourteen young men and two women between 17 and 30 years old, and three group interviews with young men between 17 and 19 years old. The report does not aim to describe the general diversity in boys' adolescence in certain minority groups. Rather the focus is more narrow and problem-oriented. The report does not offer any information on the extent of the problems.

The study reveals that some boys and young men grow up with strict rules and limitations. Several of the young men have had an authoritarian upbringing where obedience and respect for their elders are central values. They are expected to take responsibility for the welfare and reputation of their families and to conform to the family community. Other parents focus more on dialogue in their upbringing, and support their sons' individual interests and talents. However, they may still expect submission when it concerns family solidarity. In cases where these parents exert pressure on their son, he will experience this as a psychological and partly internalised pressure. Some liberal parents may be surprisingly rigid when conflicts escalate, while others are more flexible and compromise-oriented.

The following topics are highlighted in the young men's conflicts with their parents:

Responsibility. Sons may be awarded a lot of responsibility for the family, especially in the role of an elder brother or an only son. This responsibility may become especially intense in families where one or both parents suffer from mental or other health problems, where the parents are divorced, or where the father has abdicated his role as the head of household. The burden of responsibility placed on the son may be of a practical, financial or emotional nature. This pressure may exert negative effects on his mental health as well as his school performance, and give rise to feelings of isolation and loneliness.

Education. Several of the men say that their parents have unrealistically high expectations when it comes to their sons' school achievements. Some have been exposed to physical or psychological violence because their parents have not been satisfied with their school results.

Choice of partner. Some young men have secret girlfriends. This may not be a major problem for their families, but may cause severe conflicts when he wants to marry the woman who in his family's eyes has become a dishonourable woman through her relationship with their son. The family may use pressure or coercion to make the young man end the relationship, and some are forced to marry against their will. Other men enter marriage voluntarily but are denied a divorce if they want out.

Misrecognition and "becoming Norwegian". Some have experienced misrecognition from their parents. Parents tend to construct their sons' undesirable behaviour and autonomous efforts as a result of them "becoming Norwegian". The same young men may have experienced extensive misrecognition and breach of trust from representatives of the Norwegian majority, both in school and other contexts.

Discipline. While some parents use physical violence, scorn and other verbal abuse in order to make the son conform, others appeal to his loyalty and responsibility for the family honour. Some force their son to move to their country of origin against his own will. The experience of pressure and abuse may lead to irritation and anger, in particular with boys and men who are not used to speaking about emotions. They may appear to be "difficult" and undisciplined, while the frustration in actual fact is caused by a too strict regime. Several of the young men suffer from psychological problems. Some have chosen to move away from home. In contrast to the case of women, families may accept that unmarried men live on their own.

In several families boys are taught to "look after" their sisters, so that she does not earn a reputation as a "bad" woman. This is an ambivalent role where control and care are entwined. A brother may see the control as an expression of love and care, and a sister may see her brother's control as well-meant, appreciated and unwanted at the same time. In some families the control amounts to surveillance and outright suppression, and in some cases brothers actively initiate their role as keepers, operate independently of and in a stricter manner than their parents. Other young men see the role as their sister's keeper as forced on them and as a strain, and some resist it -- either openly or covertly. A brother may help his sister in keeping a relationship secret, be it because he supports her or because he wants to protect the family's and his own reputation, or both.

Controlling sisters is not only demanded by parents, but may also be expected from the peer group and from friends. A boy may insult another's masculinity by doubting his control over his sister. Likewise, in some peer groups a brother is expected to employ physical violence or other sanctions against

the boyfriend of his sister, because the other man has compromised her reputation. Friends may help each other in controlling sisters, but a sister and brother may also conspire in preventing his friends from discovering that she has a boyfriend.

In some peer groups sexual activity gives a boy status, while others think that abstaining from sex until marriage is the epitome for both men and women. Several young men claim that they only have girlfriends among women that are not eligible for marriage, while others establish more serious relationships. If the girlfriend ends the relationship, the boy may feel let down. Such experiences are sometimes related to the parents' and friends' warnings that "girls here" are deceitful. This applies to women that have grown up in Norway in general, and to women whom the young man has come to love in particular. Men are told that such women are "loose", deceitful, dominating and fastidious. They learn to look down upon and fear women of the same background as themselves. Simultaneously they come to distrust their own ability to judge other people. Young men's stated wish for a pure wife from the country of origin may be seen as expressing their fear of being rejected or dominated by "women here".

Some young men behave in a very dominating manner towards their girlfriends. They isolate the girl, and use violence and coercion to keep her in place. They could, for example, threaten to tell the girl's family that she has had sex. These girls have been raised with strict rules of chastity, and the young man would use her fear of sanctions to have his way. This domination of girlfriends must be regarded in the context of a patriarchal view of women as the property of men, but also with a view to the learned fear of being betrayed by women.

The study shows that young men who grow up with classically patriarchal values in a migration setting are forced to relate to contradictory and ambiguous ideals of manhood. They find themselves in a double bind: Traditional masculinities grant them certain privileges, while the tradition-based authority of the parents requires submission and conformity. At the same time, both these forms of authority are in a crisis: Parental authority is eroding, and the position of women has been strengthened.

Litteratur

- Akpinar, Aylin (2003), «The honour/shame complex revisited: violence against women in the migrant context». *Women's studies international forum* 26(5).
- ALMAEuropa (2009), *Shields. Heder i Sverige*. ALMAEuropa, Arvsfonden.
- ALMAEuropa (2008), *Från tvångsäktenskap till balkongmord. Ingång till hederskulturen*. ALMAEuropa, Arvsfonden.
- Baladiz, Dilek (2009), *I hederns skugga: de unga männen perspektiv*, Stockholm Gothia.
- Beber, Nevin (2006), *Förutsetninger for integrering – en kvalitativ studie om fem män med patriarkalske røtter, deres integreringsprocess og synen på heder*. Stockholm Universitet.
- Bredal, Anja (2009), «Barnevernet og minoritetsjenters opprør. Mellom det generelle og det spesielle». I: Ketil Eide, Marianne Rugkåsa, Halvard Vike, Naushad A. Qureshi (red.), *Over profesjonelle barrierer- Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bredal, Anja (2006), *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Unipax.
- Bredal, Anja og Julia Orupabo (2008), *Et trygt sted å bo. Og noe mer. Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap*, ISF rapport 2008:007.
- Bredal, Anja og Lill Salole Skjerven (2007), *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer*. Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo.
- Bremer, Sevil, Monica Brendler-Lindqvist, Björn Wrangsjö (2006), *Ungdomar och hedersrelaterat våld: om transkulturellt behandlingsarbete*. Stockholm: Rädda Barnens Förlag.
- Börjesson, Mia (2008), *Mästerverk och mirakel. Om att arbeta med tjeigrupper*. Argument förlag, Varberg.
- Charsley, Catherine (2005), «Unhappy husbands: Masculinity and migration in transnational Pakistani marriages». *Royal Anthropological Institute*, 11, 85-105.
- Darvishpour, Mehrdad (2004), *Invandrarkvinner som bryter mønstret. Hur maktforskjutningen inom iranske familjer i Sverige påverkar relasjonen*. Malmö, Liber.
- Drammen kommune/Politiet (2010), «Når det umulige er mulig». Hvordan jobbe kunnskapsbasert og tverrfaglig mot vold i nære relasjoner? *Sluttrapport med evaluering. Vold i nære relasjoner - æresrelatert vold 2007 - 2010*. Et samarbeidsprosjekt mellom Drammen kommune og Drammen politistasjon.
- Eriksson, Sofia (2005), *Att se utsatta elever - tre skolkuratorers perspektiv på hedersrelatert våld och förtryck*. Linköpings Universitet.
- Eriksson, Sofia (2007), *Hjältar och Offer – Om hedersliv, förtryck och frihet*. Linköpings Universitet.
- Eliasson, Helene (2008), *Unga män om heder och vanära - Unga innvandrarmäns tankar om heder och egna val*. Göteborgs Universitet.
- Evenshaug, Oddbjørn og Dag Hallen (1997), *Familiepedagogikk. Oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor*. Ad Notam Gyldendal AS.
- Ewing, Katherine Pratt (2008), *Stolen Honour. Stigmatizing Muslim Men in Berlin*. Stanford: Stanford University Press.
- Forsberg, Margareta (2007), *Brunetter og blondiner: sex, relationer och tjejer i det mångkulturella Sverige*. Studentlitteratur AB.

- Foss, Turid (1995), *Et fargerikt møte i svart og hvitt. Om svarte gutter og hvite jenter i Oslo sentrum*. Uteseksjonen i Oslo kommune.
- Giddens, Anthony (1992), *The Transformation of Intimacy: Sexuality, love and Eroticism*, Cambridge: Polity Press.
- Gruber, Sabine (2007), *I skolans vilja att åtgärda «hedersrelaterat» våld: etnicitet, kön och våld*. Linköpings universitet.
- Gullestad, Marianne (1997), *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*. «Fra 'lydig' til 'å finne seg selv'. Verdioverføring mellom generasjonene i dagens Norge». I: Heggen, K.; Myklebust, J.O. & Frønes, Ivar. et al (Red.): Oslo: Universitetsforlaget. s. 105-120.
- Güngör, Emre og Nima Dervish (2009), *Varför mördar man sin dotter?* Norstedts förlag.
- Hammarén, Nils (2008), *Förorten i huvudet. Unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Hossain, Sara and Lynn Welchman (2005), *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence Against Women*, London, Zed Books.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2010), *Underveisrapport om IMDi's arbeid mot tvangsekteskap fra juni 2008 til april 2010*.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2009), *Arbeid mot tvangsekteskap - en veileder*.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008), *Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. Integreringskart 2008, IMDi-rapport 6-2008.
- Jensen, Sune Qvotrup (2010), «Masculinity at the margins – othering, marginality and resistance among young marginalised ethnic minority men». *Norma, Nordic Journal for Masculinity Studies*, Vol. 05, Issue 1, pp 6-26.
- Jensen, Tina Gudrun og Anika Liversage (2007), *Fædre, sønner, ægtemænd. Om maskulinitet og manderoller blant etniske minoritetsmænd*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Joseph, Suad (1994), «Brother/sister Relationships: Connectivity, Love and Power in the Reproduction of Patriarchy in Lebanon», *American Ethnologist*, Vol. 21, No. 1 pp 50-73.
- Kandiyoti, Deniz (1988), «Bargaining with patriarchy». *Gender & Society*.
- Kickbusch, Jari (2001), *Kærlighed med stort M. Muslimske drenge og mænd om kærlighed, kærester og ægteskab*, CDR-Forlag.
- Lidén, Hilde (2002), «Ungdom i Oslo øst». *Nytt Norsk Tidsskrift* 2/2002.
- Lidén, Hilde (2003), «Foreldres autoritet og ungdoms selvstendighet», *Tidsskrift for ungdomsforskning* 3.
- Lidén, Hilde (2005), *Negotiating Autonomy: Girls and Parental Authority in Multiethnic Norway*. Goldsmiths Anthropology Research papers. London: University of London.
- Lien, Inger-Lise (2002), «Ære, vold og kulturell endring i Oslo indre by». *Nytt Norsk Tidsskrift* 1/2002.
- Lieng, Mona-Lisa (2008), *Gjendanning eller endring? Barneoppdragelse og generasjonsoverføring i en arbeiderklassekontekst*. Masteroppgave Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Lindseth, Odd Helge (1998), «De fleste vil ha lydige, veloppdragne og ansvarsfulle barn». *Samfunnsspeilet* 1/1998.
- Liversage, Anika og Tina Gudrun Jensen (2007), *Fædre, sønner, ægtemænd. Om maskulinitet og manderoller blandt etniske minoritetsmænd*. SFI 07:28.
- Moshuus, Geir (2004), «Samtalen med Aki. Det jeg lærte om gangsta-rap». I: Øivind Fuglerud (red.): *Andre bilder av 'de andre'. Transnasjonale liv i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Music, Vedran (2010), *Den forførende virkelighet. Minoritetsgutter, gatekultur og skole*. Masteroppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Narvesen, Richard Ruben (2010), «Bestem deg, er du homo eller muslim?» *Jeg er et menneske!*» *En kvalitativ studie av livshistoriene til åtte lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn*. Masteroppgave i sosialt arbeid. Høgskolen i Oslo, Avdeling for samfunnsfag (SAM).

- Nafstad, Ida (2008), *Ødeleggelse, skapelse, opprettholdelse*. En rapport om Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger sin oppfølging av unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap, trusler om tvangsekteskap, eller andre alvorlige konflikter med familien. www.seif.no/tvangsekteskap/rapportoppf08/rapportoppf08.pdf.
- Nauni, Anila (2009), «*De snakker med hjertet i hendene. Kosovo-albanske unge menn i Norge*». En sosiologisk studie om identitet, maskulinitet og sosial tilhørighet. Avhandling til cand.polit.graden, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Nwosu, Elvis C. (red.) (2008), *Last King og Akerselva. Grønland 2. African Cultural Awareness*. Riverside resiliensgruppe ved Riverside Ungdomshus i Oslo kommune, i samarbeid med OMOD.
- Nøhr-Larsen, Marianne (2004), *De små oprør - Tanker og metoder i arbeidet med minoritetspiger*. Aarhus universitetsforlag.
- Phillips, Anne (2007), *Multiculturalism without Culture*. Princeton University Press.
- Prieur, Annick (2004), *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax forlag A/S.
- Rexvid, Devin (2007), *Dominerad av dominans*. En kvalitativ studie om hur pojkar/unga män med rötter i muslimska världen förhåller sig til etniskt svenska män och vad detta förhållningssätt innebär för deras egna föreställningar om maskulinitet och heder. C-uppsats, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Schlytter, Astrid, Sara Högdin, Mariet Ghadimi, Åsa Backlund och Devin Rexvid (2009), *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Schlytter, Astrid och Liv Kanakura (2006), *Elektra. Ett projekt mot hedersförtryck och våld. En utvärdering*. Socialhögskolan, Institutionen för socialt arbete.
- Sev'er, Aysan (2005), «In the Name of Fathers: Honour Killings and Some Examples from South-eastern Turkey», *Atlantis: Women's Studies Journal* 30(1):129-145
https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/17533/1/name_of_fathers.pdf.
- Schmidt, Garbi & Vibeke Jacobsen (2004), *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Skarsaune, Elise (2006), *Mann og muslim i «Likestillingslandet»*. En studie av maskulinitetsforestillinger blant muslimske menn i Oslo. Masteroppgave i religionshistorie. Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Oslo: UiO.
- Skytte, Marianne (2008), *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Steen-Johnsen, Kari og Hilde Lidén (2009), *Evaluering av handlingsplan mot tvangsekteskap. Første delrapport, juni 2009*. ISF Rapport, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Therborn, Göran (2004), *Between sex and power. Family in the world, 1900-2000*. London: Routledge.
- Thorsen, Linda Cathrine (2010), Guttegruppe vår 2010, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi).
- Thun, Cecilie (2004), *I spenningen mellom 'ekteskapsnormen' og 'kjærlighetsnormen'. Norsk-somaliske jenter om samliv, intimitet og seksualitet*. Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Vestel, Viggo (2004), «Napajiri Geographic», norske flagg og 'wolla'-stilen: semiotisk kreativitet blant unge menn i et flerkulturelt ungdomsmiljø på Rudenga, Oslo øst». I: Øivind Fuglerud (red.): *Andre bilder av «de andre»*. Transnasjonale liv i Norge. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Walle, Thomas Michael (1999), «Så god som en mann kan bli!» *Maskuline idealer og mannlig praksis i Lahore, Pakistan*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Walle, Thomas M. (2004), «Menn og maskuliniteter i en minoritetskontekst». I: Øivind Fuglerud (red.): *Andre bilder av «de andre»*. Transnasjonale liv i Norge. Oslo: Pax Forlag A/S.

- Walle, Thomas Michael (2004b), «Virginity vs decency: continuity and change in Pakistani men's perception of sexuality and women» in Chopra, Osella and Osella: *South Asian masculinities. Context of change, sites of continuity*. Kali for Women and Women Unlimited, New Delhi.
- Walle, Thomas Michael (2011), *A passion for cricket. Masculinity, ethnicity, and diasporic spaces in Oslo*. PhD dissertation, Department of Social Anthropology, Faculty of social Sciences, University of Oslo.
- Weisner, Thomas S. and Ronald Gallimore (1977), «My brother's keeper: Child and sibling caretaking». *Current Anthropology*, Vol. 18, No. 2, June 1977.
- Wikan, Unni (2003), *For ærens skyld. Fadime til ettertanke* Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikan, Unni (2008), *Om ære*. Oslo: Pax forlag.
- Aarset, Monica (2006), *Å skape nye handlingsrom. Konstituering av kvinnelig, norsk, muslimsk identitet*. Hovedoppgave i sosialantropologi. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Aarset, Monica, Hilde Lidén og Idunn Seland (2008), *Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg – en kunnskapsstatus*, ISF IMDi-rapport 10/2008.
- Aarset, Monica og Miriam Latif Sandbæk (2009), *Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst*. ISF Rapport (2009:007) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Vedlegg

Intervjuguide for individuelle intervju

Guiden er stikkordsmessig og kun veiledende. Intervjuet vil variere avhengig av hva slags situasjon informanten er i. Temaet «problemet/konflikten» gjelder de som har en uttalt konflikt i familien. Her legges fokus på å fortelle om konflikten med egne ord.

Bakgrunnsopplysninger

Alder

Foreldrenes landbakgrunn

Hvor i opprinnelseslandet (by – land)

Kjernefamiliens sammensetning (kjønn og alder, rekkefølge på søsken)

Øvrig slekt i Norge

Foreldres utdanning og yrke

Søskens utdanning og livssituasjon

Egen utdanning og jobb

Kort om familiens migrasjonshistorie

Oppvekst

Kan du fortelle litt om oppveksten din?

Når kom du til Norge? Født i Norge?

Hvordan har du blitt oppdratt? Hva slags verdier har foreldrene dine vært opptatt av å overføre til deg, tror du? Hvordan har de gjort det?

Dette med ære er viktig for mange familier – hvordan er det i din?

Hva slags regler var det hjemme hos dere? Var det noe du *måtte* gjøre som du ikke hadde lyst til? (Utetider, klesdrakt, fritidsaktiviteter, religiøse aktiviteter, mobil, databruk, rus, venner, moskéen/templet, Koranskole)

Hvordan visste du hva som ikke var lov?

Hendte det at du lurte deg til å gjøre ting som du visste du ikke hadde lov til?

Hva skjedde hvis det ble oppdaget at du brøt reglene?

Hva slags bekymringer hadde du gjennom oppveksten?

Forholdet til mor. Hva slags gutt var/er du i din mors øyne? Hvordan er forholdet deres?

Forholdet til far. -----”-----

Hva slags forhold har du (hatt) til dine søsken?

Venner?

Har du hatt kjæreste(r)? Har vennene dine kjærester? Vet foreldrene dine om henne? Hadde/har dere sex sammen?

Hva er en god sønn, bror, kamerat?

Hva er en god søster? En god datter? En dårlig jente?

Hva slags regler hadde søstrene dine? (jamfør spørsmål over)

Har hun (hatt) kjæreste? Hva hadde skjedd om hun hadde det, tror du?

Forventer foreldrene/kameratene dine at du skal passe på søsteren din? Hva betyr det å “passe på søsteren» sin?

Hva slags utdanning og jobb tenker du deg? Hvordan tenker foreldrene dine om det?

Historien om konflikt/problemer (der det er aktuelt)

Det er fint om du kan fortelle historien med dine egne ord

Hva utløste konflikten/problemene?

Har du noen gang vært redd for foreldrene dine, søsknene eller andre slektninger?

Søskens rolle – støtte, motarbeidelse. Andre slektninger. Kamerater

Kontakt med hjelpeapparatet: Hvordan kom du i kontakt? Hva slags hjelp har du fått?

Jeg vet at det ikke alltid er så lett å fortelle om sånne ting og å be om hjelp. Hvordan har det vært for deg?

Noen mener det er vanskeligere for gutter å be om hjelp enn for jenter. Hva tenker du om det?

Institutt for samfunnsforskning

Rapport 2011:4

<i>Forfatter/Author</i> Anja Bredal
<i>Tittel/Title</i> Mellom makt og avmakt
<i>Sammendrag</i> Denne rapporten undersøker hvordan gutter og unge menn kan være berørt av problemkomplekset tvangsekteskap, «ekstrem kontroll» og æresrelatert vold. «Berørt» sikter til selv å være utsatt for eller være med på å utsette andre for slike problemer. Funnene i rapporten er basert på individuelle intervjuer og gruppeintervjuer med til sammen 29 unge menn og to unge kvinner i alderen 17-30 år. Rapporten har et kvalitativt, problemorientert fokus og sier ikke noe om omfang. Prosjektet er utført på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Flere av de intervjuede mennene har fått en autoritær oppdragelse der lydighet og respekt for eldre står sentralt. De forventes å ta ansvar for familiens velferd og omdømme/ære, og innordne seg i fellesskapet. De unge mennene har hatt konflikter med foreldrene bl.a. rundt valg av utdanning og partnervalg. «Fornorsking» er foreldres samlebetegnelse på sønners uønskede atferd og autonomibestrebelse. Noen foreldre bruker fysisk vold, hån og krenkninger for å få sønnen til å innordne seg, mens andre appellerer til hans lojalitet og ansvar for familiens ære. Unge menn kan også bli tvunget til å flytte til opprinnelseslandet mot sin vilje. Flere har opplevd misanerkjennelse både fra familiens og storsamfunnets side. Rapporten viser også at gutter kan forventes å «passe på» sin søster, slik at hun ikke skal få rykte som en «dårlig» kvinne. Dette er en tvetydig rolle der kontroll og omsorg er flettet i hverandre. I noen familier driver brødre aktiv overvåking og regelrett undertrykking, mens andre unge menn allierer seg med søsteren. Noen unge menn opptrer svært kontrollerende i forhold til kjærestene sine. Dette er jenter som er oppvokst med strenge kyskhetskrav, og den unge mannen bruker hennes frykt for sanksjoner til å få viljen sin. Studien viser at unge menn som vokser opp med klassisk patriarkalske verdier i en migrasjonskontekst må forholde seg til motsetningsfylte og tvetydige mannlighetsidealer. De befinner seg i et dobbelt krysspress: Tradisjonell maskulinitet gir dem visse privilegier mens foreldrenes tradisjonsbaserte autoritet krever inn- og underordning. Samtidig er begge autoritetsformer i krise: Foreldres autoritet er svekket, og kvinners stilling er styrket.
<i>Emneord</i> Unge menn, gutter, etniske minoriteter, familie, flerkulturelle ungdomsmiljø, maskulinitet, seksualitet, tvangsekteskap, æresrelatert vold, vold i nære relasjoner, autoritær oppdragelse.
<i>Summary</i> This report investigates how boys and young men may be affected by a forced marriage, authoritarian parenting, and honour-related violence. «Affected» here refers to either being exposed to or exposing others. The data consists of individual and group interviews with 29 young men and two young women between 17 and 30 years old. The focus is qualitative and problem-oriented and the report does not offer any information on the extent of the problems. The project was commissioned by the Directorate of Integration and Diversity (IMDi). Several of the young men have had an authoritarian upbringing where obedience and respect for their elders are central values. They are expected to take responsibility for the welfare and reputation of their families and to conform to the family community. The young men have had conflicts with their parents on issues such as education and marriage. Parents tend to construct their sons' undesirable behaviour and autonomous efforts as a result of them «becoming Norwegian». While some parents use physical violence, scorn and other verbal abuse in order to make the son conform, others appeal to his loyalty and responsibility for the family honour. Some force their son to move to their country of origin against his own will. The report documents that some boys are taught to «look after» their sisters, so that she does not earn a reputation as a «bad» woman. This is an ambivalent role where control and care are entwined. In some families the control amounts to surveillance and outright suppression, while other young men become their

sister's ally. Some young men behave in a very dominating manner towards their girlfriends. These girls have been raised with strict rules of chastity, and the young man would use her fear of sanctions to have his way.

The study shows that young men who grow up with classically patriarchal values in a migration setting are forced to relate to contradictory and ambiguous ideals of manhood. They find themselves in a double bind: Traditional masculinities grant them certain privileges, while the tradition-based authority of the parents requires submission and conformity. At the same time, both these forms of authority are in a crisis: Parental authority is eroding, and the position of women has been strengthened.

Index terms

Young men, boys, ethnic minorities, family, cultural diversity, youth cultures, masculinity, sexuality, forced marriage, honour related violence, domestic violence, authoritarian parenting.